

**Ura siirtymä tuntemuksina ja ruumiillisena kasvuprosessina:
irtoaminen, puhdistuminen, tulollaan oleminen**

Mirva Heikkilä, 63947
Pro gradu -tutkielma
Kasvatustieteiden laitos
Turun yliopisto
Maaliskuu 2018

*Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun
alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.*

TURUN YLIOPISTO

Kasvatustieteiden laitos/Kasvatustieteiden tiedekunta

HEIKKILÄ, MIRVA: Ura siirtymä tuntemuksina ja ruumiillisena kasvuprosessina: irtoaminen, puhdistuminen, tulollaan oleminen

Pro gradu -tutkielma, 96 s., 10 liites.

Kasvatustiede

Maaliskuu 2018

Tutkimus tarkastelee ammatillisen identiteetin muuttumista korkeakoulutetun siirtymässä kokonaan toiselle ammattialalle. Tutkimuksen tavoitteena oli lisätä ymmärrystä urasiirtymästä kokonaisvaltaisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Näkökulmana oli ruumiillisuus ja tutkimuskysymyksenä oli, miltä urasiirtymä tuntuu. Tutkimus kiinnittyy työn ruumiillisuuden monitieteiseen tutkimusperinteeseen, joka kritisoi työn tarkastelemista rationaalisenä ja kontrolloitavissa olevana toimintana, sekä affektiiviseen käänteeseen, joka on nostanut tuntemukset yhteiskunnallisen tutkimuksen piiriin.

Tutkimuksen aineistona oli kasvatustiedettä opiskelevien aikuisten elämänkerrallisia-refleksiivisiä haastatteluja (n=3). Haastateltavat olivat aiemmin suorittaneet korkeakoulututkinnon ja heillä oli aiempi ammatillinen identiteetti konsulttina, kirjastonhoitajana ja myymäläpäällikkönä. Lähestymistapa aineistoon oli ruumiillis-kerronnallinen. Haastattelupuheesta paikannettiin kohtia, joissa haastateltavat laajasti ottaen puhuivat tuntemuksistaan. Tämän jälkeen aineistoa tarkasteltiin hyödyntäen odotusanalyysiä. Siinä erilaisten kielellisten merkkien, odotusten osoittimien avulla paikannetaan kohtia, joissa kertoja neuvottelee kerrottujen tapahtumien ja niihin liittyvien kulttuuristen odotusten välillä.

Ura siirtymä jäsenyi ruumiillisiksi tiloiksi, joita olivat aikaisemmasta ammatillisesta identiteetistä irtoaminen, välitilaan liittyvä puhdistuminen sekä uudeksi ja erilaiseksi tulollaan oleminen. Ura siirtymään liittyi myös aikaisemman identiteetin tahallista romuttamista sekä uusien identiteettien tunnustelua. Tutkimus toi esille, kuinka ruumiilliset tuntemukset toimivat ihmisen perimmäisten asenteiden ja ammatillisen kasvun suunnan näyttäjinä. Tutkimus ottaa kantaa työelämän subjektiivoitumiseen ja henkilökohtaistumiseen. Vaikka identiteettityön tekeminen näyttäytyi raskaana ja yksinäisenä, haastateltavat näyttivät aidosti löytävän itseään uuden koulutuksen avulla. Tutkimuksen myötä urasiirtymä voidaan käsittää identiteettityönä, jota ihminen tekee koko ruumiillaan.

Asiasanat: urasiirtymä, ammatillinen identiteetti, ruumiillisuus, kerronnallisuus

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	3
1.1. Ajatus urasiirtymän ruumiillisuudesta.....	3
1.2. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	6
1.3. Ajankohtainen urasiirtymäkeskustelu.....	10
1.4. Suomalainen työelämä alanvaihtajan tuntemusten kehyksenä	12
2. TYÖN RUUMIILLISUUS	14
2.1. Ruumiillisuus monitieteisenä tutkimuskohteena.....	14
2.2. Ruumiillisuus urasiirtymässä	16
2.3. Kartesiolaisuuden haasteet	18
2.4. Ruumiillisuuden teoreettiset lähestymistavat	20
2.4.1. Affektiteoreettinen ote	21
2.4.2. Diskursiivinen ote.....	22
2.4.3. Representatiivinen ote	24
2.4.4. Fenomenologinen ote	26
2.4.5. Ruumiin tilallinen analyysi	28
3. IDENTITEETTI URASIIRTYMÄSSÄ	30
3.1. Uran käsite	30
3.2. Erilaiset urasiirtymät	32
3.3. Ammatillinen identiteetti tuntemuksina.....	35
3.4. Pysyviä ja muuttuvia identiteetin tuntemuksia.....	38
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	41
4.1. Elämäkerrallis-reflektiivinen haastattelutapa.....	41
4.2. Aineiston tuottaminen ja haastattelupuheen analysointi.....	44
4.2.1. Ruumiillisuuden analyysillä tuntemusten maailmaan.....	44
4.2.2. Kerronnallisuus porttina urasiirtymään liittyviin odotuksiin	46
4.3. Eettisyys.....	49
4.4. Luotettavuus.....	52
5. TUTKIMUKSEN TULOKSET: URASIIRTYMÄN RUUMIILLISET TILAT	55
5.1. Aineiston kuvaus	55
5.2. Irtoaminen	58
5.3. Romuttaminen	62
5.4. Puhdistuminen.....	66
5.5. Tunnusteleminen.....	70
5.6. Tulollaan oleminen	75
6. JOHTOPÄÄTÖKSET: TILAT JA TUNTEMUKSET KASVUN PROSESSISSA.....	80

7. POHDINTA: URASIIRTYMÄ TYÖRUUMIIN ASENNON MUUTOKSENA	82
LÄHTEET	87
LIITTEET	97
Liite I, Alkuperäinen haastattelurunko.....	97
Liite II, Kirje haastateltavien rekrytoimiseen.....	100
Liite III, Ohje alanvaihtokirjoitelmaa varten	101
Liite IV, Ote analyysitaulukosta	102
Liite V, Ote analyysistä.....	104
Liite VI, Kirje haastateltaville 25.11.2017	105

KUVIOT

Kuvio 1. Urasiirtymät Koivusen ja hänen tutkijakollegoidensa (2012) mukaan. (s. 33)

Kuvio 2. Erilaiset urasiirtymät. (s. 34)

Kuvio 3. Urasiirtymä ruumiillisina tiloina. (s. 81)

1. JOHDANTO

1.1. Ajatus urasiirtymän ruumiillisuudesta

'Jos aloittaessaan tietää, mihin tulee lopettamaan, mitään ei tapahdu alun ja loppun välillä.'

Tuntemuksia teoretisoinut tutkija Brian Massumi (2002, 18) puhuu yllä tieteellisestä kirjoittamisesta, mutta ajatus sopii myös urasiirtymään. Uraasiirtymä merkitsee erilaisia sisäisesti tuntuvia tai ulospäin näkyviä siirtoliikkeitä työuralla (Koivunen, Lämsä & Heikkinen 2012). Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut ihmisen siirtymisestä kokonaan toiselle ammattialalle. Kasvatustieteilijänä ymmärrän Massumin sitaatin merkitsevän, että jos aloittaessaan tietää, mihin tulee lopettamaan, ei kasva eikä kehity. Vaikka siis työuraa kannattaa suunnitella, ruumiilliset tuntemuksemme paljastavat asenteemme ja kasvun suuntamme, eivätkä aina tottele suunnitelmiamme (ks. Mäkikoskela 2007).

Tämä tutkimus paikantuu työn ruumiillisuuden monitieteiseen tutkimukseen, jota esittelen luvussa kaksi. Ruumiilla tarkoitan samaa kuin keho, kokonaisuutta, jona elämme ja olemme. Olen kiinnostunut alanvaihtajien tuntemuksista, ja tutkimukseni liittyy niin sanottuun affektiiviseen käänteeseen, jonka myötä tunteita ja tuntemuksia koskeva tutkimus on lisääntynyt. Näen urasiirtymän ammatillisena identiteettityönä, jota alanvaihtaja tekee koko ruumiillaan. Ammatillisen identiteetin, jota käsittelen kolmannessa luvussa, ymmärrän samaten kokonaisvaltaisina tuntemuksina, joissa ihminen hahmottaa sitä, millainen ammattilainen hän on.

Työelämää ja siihen liittyviä keskusteluja on perinteisesti leimannut tietty rationaalisuus ja kontrolli. Työorganisaatioiden päätarkoituksena on usein niiden oman toiminnan rationaalisuuden ja taloudellisuuden turvaaminen, testaaminen ja todistaminen, ja työntekijät kohtaavat alalla kuin alalla tulostavoitteita, keskinäistä kilpailuttamista sekä henkilökohtaisen suoriutumisen arviointia ja pisteyttämistä. (Julkunen 2008, 179–181.) Myös työntekijöiden on oletettu käyttäytyvän rationaalisesti ja tavoittelevan yhä parempaa asemaa hierarkiassa. Niinpä urankin on ajateltu kehittyvän ennakoitavissa olevien vaiheiden mukaan (Ekonen 2007, 22–23) ja alan vaihtamisen perustuvan tietoon itsestä ja omista piirteistä (Ibarra 2004).

Tässä tutkimuksessa väitän, että pitkälle koulutettujenkaan urasiirtymät harvoin ovat kovin suunnitelmallisia. Uraisiirtymät, niin kuin muukin ihmiselämä, ovat täynnä erilaisia tuntemuksia ja kokemuksia, joiden tarkasteleminen on välttämätöntä, mikäli haluamme ymmärtää urasiirtymää ilmiönä. Tutkimuksessa olenkin kiinnostunut siitä, miltä tuntuu vaihtaa alaa ja millaisia tuntemuksia ihminen käy läpi urasiirtymässä.

Ihminen tarjoaa sekä itselleen että kuulijalle rationaalisia perusteita toiminnalleen, sillä niin meidät on opetettu puhumaan työstä. Työ näyttäytyy vakavana asiana, josta tulee puhua järkevästi. Tässä tutkimuksessa kuitenkin lähestyn alanvaihtajia kokonaisvaltaisina toimijoina, joilla on ajattelun lisäksi keho, tunteet, mielikuviutus ja aistit sekä työn lisäksi muutakin elämää kuten perhe. Nykyisen työelämän ymmärtäminen ei voi palautua vain tilastoihin työsuhteista, palkoista ja eläkkeistä eikä muihinkaan perinteisiin asteikkoihin tai taksonomioihin (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 13).

Työelämä, aivan kuten muukin elämä, on usein kokeilemista, tunnustelemista, uusien tuulien haistelua ja epämääräistä liikehdintää, mille ei vielä ole olemassa käsitteitä. Tämä kaikki ei kuulu pelkästään yksityisen piiriin, vaan syntyy, muuntuu ja sisäistyy ihmisten välisissä suhteissa, johon koko yhteiskunta rakentuu ja on siis perustavanlaatuisella tavalla yhteistä ja sosiaalista (Näre 1999,11). Siksi tutkimuksessani on yhteiskunnallinen pohjavire.

Vaikka tutkin alanvaihtajia, tutkimukseni käsittelee viime kädessä ylipäätään identiteettityön tekemistä työuralla. Vaikka työskentelisi koko työuransa samassa työpaikassa tai vaikka ei työskentelisi koko elinaikanaan ollenkaan, ammatillisen identiteettityön tekemiseltä ei kukaan ole vapautettu. En ota kantaa siihen, onko tämä 'pakkotyö' hyvä vai huono asia. Identiteettityön ruumiillinen tarkastelu tutkimuksessani osoittaa kuitenkin, että ainakaan korkeakoulutetun urasiirtymässä se ei ole erityisen kevyttä työtä, vaan vaatii aikaa, rahaa ja epävarmuuden sietämistä, sillä valmiit kiinnikkeet puuttuvat.

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (Sitra) teki vuonna 2017 Työelämäntutkimuksen, johon kerättiin tietoja 5000 suomalaiselta. Tutkimuksen mukaan jopa kuusi kymmenestä työikäisestä oli vaihtanut ammattia tai alaa työuransa aikana. Heistä noin joka toinen oli opiskellut uuden ammatin tai tutkinnon. Valtaosa vastaajista

oli sitä mieltä, että opiskelu kannatti: se antoi uuden pätevyyden, mahdollisti uuden oppimisen tai siirtymisen mielekkäämpään työhön. (Sitra 2017.)

Alanvaihdossa on siten kyse valtavasta, monitahoisesta ja monitieteisestä ilmiöstä, joka liittyy niin kasvatustieteisiin kuin organisaatiotieteisiin, sosiologiaan, kulttuurintutkimukseen, sukupuolentutkimukseen ja psykologiaankin. Alanvaihtamisen tutkimus ilmiön merkittävyyteen nähden on hämmästyttävän niukkaa, ja tätä aukkoa tutkimukseni paikkaa omalta osaltaan.

Affektiivinen käänne on 2000-luvulla ollut havaittavissa usealla tieteenalalla. Se kritisoi pitkään jatkunutta kielellistä käännettä ja konstruktionistisia käsityksiä siitä, että ne helposti hukkaavat tunteet ja tunteellisuuden. Affektien tutkimisesta on haettu toisaalta vastauksia yksilön syvällisempään ymmärtämiseen ja toisaalta keinoja ylittää yksilö ja löytää jotakin yhteistä. (Koivunen 2010, 9; Jokinen ym. 2015, 8–9.) Työn tutkimiseen affektiivinen ote sopii erityisen hyvin, sillä työelämän rationaalisuuden ja ihmisen tunteellisuuden ristiriita kaipaa tutkimusta ja uusia jäsennyksiä.

Tämä tutkimus rakentuu siten, että johdantoluvuissa pohjustan tutkimustani, esittelen tutkimuskysymykset (1.2.), kerron, miksi alanvaihtajien tuntemuksia on ajankohtaista tutkia (1.3.), sekä esittelen suomalaisen työelämän tutkimukseni kehyksenä (1.4.). Tämän jälkeen seuraa kaksi teoreettista lukua. Näistä ensimmäinen (2.) esittelee ruumiillisuuden näkökulmaa, mikä tuoreudellaan täydentää urasiirtymätutkimusta. Toisessa teorialuvussa (3.) tarkastelen ammatillisen identiteetin käsitettä urasiirtymätilanteissa, sillä tuntemukset, joita tutkin, kietoutuvat identiteettiimme. Menetelmäluvussa neljä kerron, kuinka tutkimus syntyi ja esittelen tutkimuksen metodologiset lähtökohdat eli ruumiillisuuden ja kerronnallisuuden.

Luvussa viisi siirryn tutkimustuloksiini. Esittelen urasiirtymän ruumiilliset tilat: irtoamisen aiemmasta ammatillisesta identiteetistä, välitilaan liittyvän puhdistumisen sekä joksikin uudeksi tulollaan olemisen. Lisäksi esittelen aiemman identiteetin tahallisen romuttamisen sekä uusiin identiteetteihin liittyvän tunnustelemisen. Johtopäätökset -luvussa (6.) vedän yhteen ruumiilliset tilat, tuntemukset ja niiden merkityksen ruumiillisessa ja ammatillisessa kasvuprosessissa.

Lopuksi luvussa seitsemän pohdin, millä tavoin urasiirtymässä on kyse ihmisen ruumiillisuudesta. Tulen siihen tulokseen, että urasiirtymässä muutokseen vievät ja muutosta vastustavat voimat viime kädessä kohtaavat ja ruumis ottaa kantaa ammatilliseen identiteettiin. Pohdin myös tutkimukseni laajempia yhteiskunnallisia merkityksiä ja otan kantaa työelämän henkilökohtaistumista ja subjektivoitumista koskevaan keskusteluun.

1.2. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämä tutkimus on syntynyt halusta ymmärtää alanvaihtajia ja heidän alanvaihtoaan syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti. Minua kiinnostavat varsinkin korkeakoulutettujen ja sellaisten ihmisten kokemukset, jotka olivat jo ehtineet rakentaa uraansa ennen kuin olivat päätyneet vaihtamaan alaa. Olen kiinnostunut ihmisistä, jotka suorittivat akateemista tutkintoa, sillä esimerkiksi jonkin lyhyen ammatillisen kurssin voi tehdä kevyemmin perustein, ripustamatta siihen liikaa identiteettiään.

Sen sijaan päätoiminen yliopisto-opiskelu sitoo ja muuttaa ihmistä, sillä yliopistopinnoissa välitetään tietojen tai taitojen lisäksi asenteita ja ammatillista identiteettiä (Nori & Mäkinen-Streng 2017, 339). Myös alanvaihtajan koulutustaustalla on merkitystä. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK:n teettämässä haastattelututkimuksessa, jossa tutkittiin työntekijäammattista toiseen työntekijäammattiin siirtyneitä, uusi ammatti-identiteetti oli löytynyt helposti ja entisen ammatin osaamisalueita käytettiin hyväksi uudessa tilanteessa (Vahtera 2017).

Kuten organisaatiotieteilijä Kirsi LaPointe (2011, 20) toteaa, aikaisempi urasiirtymiä ja identiteettityötä koskeva tutkimus on keskittynyt selkeisiin siirtymäriitteihin kuten työhön sosiaalistumiseen, ylennykseen tai eläkkeelle jäämiseen. Uraisiirtymät ovat kuitenkin enenevässä määrin ennustamattomia, eikä niihin liity selkeitä sääntöjä, joiden mukaan niissä tulisi toimia. (LaPointe 2011, 20.)

Tällaiset rakenteiden ulkopuolella olevat urasiirtymät saattavat olla hyvin yleisiä, mutta ne jäävät piiloon ja niitä on vaikeaa tutkia. Niihin liittyvää välitilan koke-

musta ei LaPointea (2011) lukuun ottamatta olekaan tutkimuksessa juuri huomioitu (LaPointe 2011, 20), vaikka mediassa tällainen itsensä etsiminen ja löytäminen ammatillisessa mielessä ja sen ruumiillinen ulottuvuus ovat jatkuvasti esillä (esim. Siltamäki 2017; Vainio 2018; Ubaud 2018). Ura siirtymätutkimuksessa ei muutenkaan ole otettu huomioon ihmisen ruumiillisuutta. Toisaalta, kuten luvussa kaksi esitän, myöskään ruumiillisuustutkimuksessa ei ole käsitelty ammatillista identiteettityötä urasiirtymissä.

Tämän tutkimuksen kohteena olivat sellaiset Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opiskelijat, joilla oli jo aikaisemmin ehtinyt olla jokin muu ammatillinen identiteetti – sellaiset opiskelijat, jotka kokivat itsensä alanvaihtajiksi. Tutkin kasvatustieteiden opiskelijoita, sillä alaa opiskelee paljon ihmisiä, joilla on jo aiempia tutkintoja sekä työkokemusta muilta aloilta. Koulutusaloissa ja -ohjelmissa on eroja siinä mielessä, kuinka paljon niihin osallistuu alanvaihtoa tavoittelevia (Muja & Appelbaum 2012, 684). Lisäksi kasvatusta ja opetusaloille on tyyppistä, että ihminen sitoutuu työhönsä vahvasti ja panostaa siihen henkilökohtaisesti (Nori & Mäkinen-Streng 2017, 341).

Toisaalta kasvatustieteet ovat sen luonteinen ala, että monet voivat kokea sen ainoastaan täydentävänä aikaisempaa osaamistaan. Tämän vuoksi haastateltavien yhtenä kriteerinä oli, että haastateltava koki itsensä alanvaihtajaksi. Mukana oli sekä kasvatustieteiden laitoksen että opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoita. Molemmista laitoksista valmistuu kasvatustieteen maisteriksi, enkä näe merkitykselliseksi tehdä suurta erottelua näiden kahden eri laitoksen opiskelijoiden välille.

Opiskelijoita tutkin sen vuoksi, että heillä urasiirtymä oli vielä kesken ja uusi ammatillinen identiteetti vasta muotoutumassa. Tällöin he eivät ehkä olleet niin urautuneita ja kykenivät kertomaan urasiirtymään liittyvistä tuntemuksista vuolaammin. Kuitenkin he olivat tehneet selkeän päätöksen muuttaa uransa suuntaa lähtiessään päätoimisiksi tutkinto-opiskelijoiksi yliopistoon. Korkeakoulututkinto ei ollut kriteerinä haastatteluihin, mutta tarkempaan tarkasteluun valitsemallani kolmella haastateltavalla oli korkeakoulututkinto, jolloin siitä tuli kiinnostava teema. Tutkimukseni liittyy yliopisto- ja korkeakoulupedagogiikkaan sekä yliopisto-opiskelijoiden ohjaukseen, sillä se tarjoaa näkökulmia siihen, millaisena alaa vaihtava korkeakoulutettu aikuisopiskelija kokee koulutuksen.

Tutkimukseni yleisenä tavoitteena on lisätä ymmärrystä urasiirtymästä kokonaisvaltaisena, affektiivisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Pysin kuvaamaan, ymmärtämään ja käsitteellistämään urasiirtymää ruumiillisuuden näkökulmasta, kokonaisvaltaisina tuntemuksina. Tutkimus tarkastelee sitä, miltä korkeakoulutusta ihmisestä oikeastaan tuntuu vaihtaa alaa ja miten nämä tuntemukset syntyvät identiteettineuvotteluissa, joita käydään vuorovaikutuksessa muiden ihmisten sekä ei-ruumiillisten toimijoiden kanssa sekä miten nämä tuntemukset ovat yhteydessä yhteiskunnallisiin odotuksiin.

Tutkimuksessani vastaan seuraavaan kysymykseen:

–Miltä urasiirtymä psykofyysisesti tuntuu?

Kysymys jakautuu seuraaviin alakysymyksiin, joita käsittelen analyysiluvuittain:

- Miltä tuntuu irrota aiemmasta ammatillisesta identiteetistä? (luku 5.2.)
- Miltä tuntuu olla kahden ammatillisen identiteetin välissä? (luku 5.4.)
- Miltä tuntuu kasvaa uuteen ammatilliseen identiteettiin? (luku 5.6.)
- Mitä muita tuntemuksia urasiirtymään liittyy? (luvut 5.3. ja 5.5.)

Psykofyysisillä tuntemuksilla viitataan ensinnäkin ihmisen kokonaisvaltaisuuteen – siihen, että tuntemuksia ei ole syytä erottaa erikseen psyykkisiksi ja toisaalta fyysisiksi tuntemuksiksi. Toiseksi viitataan siihen, kuinka ruumiin ja hengen tai mielen vuorovaikutussuhteita voidaan kuitenkin tutkia (Laine & Kuhmonen 1995, 12). Psykofyysisyyden käsitettä ovat käyttäneet myös kulttuuriantropologit Taina Kinnunen ja Johanna Seppänen (2009, 6–7) tutkiessaan, miltä opetustyö psykofyysisesti tuntuu ja miten opettaja konkreettisesti käyttää ruumistaan työinstrumenttina selvittääkseen ammattinsa haasteista. Tuntemukset ja tuntumisen näen tapahtuvan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten sekä ei-ruumiillisten toimijoiden kanssa.

Tutkimuksessani on kerronnallinen ote, mikä teki mahdolliseksi alanvaihtajan oman kokemuksen tarkastelemisen. Kertomus on ihmiselle tyypillinen keino jäsentää ja ilmaista identiteettiään ja suuntautua tulevaisuuteen. (Hyvärinen 2017b,

174.) Uratutkimus on perinteisesti keskittynyt tarkastelemaan ihmisten työuria ulkoa päin. Uria tulee kuitenkin tutkia myös ihmisten omista kokemuksista lähtien. (Koivunen ym. 2012, 27–28.)

Kerronnallisuutta ovat hyödyntäneet kasvatustieteilijä Ulpukka Isopahkala-Bouret (2005), joka väitöskirjassaan tutki asiantuntijuuden uusiutumista työtehtävän vaihtuessa työorganisaation sisällä, sekä kasvatustieteilijä Liisa Marttila (2015), joka väitöskirjassaan tutki ammattikorkeakoulun opettajien urakerrontaa. Uraisiirtymiä on hedelmällistä tutkia kerronnallisesti, sillä kertomukset havainnollistavat yksityisen ja sosiaalisen suhdetta ja hälventävät sisäisen ja ulkoisen välistä vastakkainasettelua. Uraisiirtymien tutkimus onkin syytä linkittää entistä voimakkaammin sekä henkilön omaan elämänhistoriaan että myös laajempiin kulttuuriin, sosiaalisiin ja historiallisiin konteksteihin. (Koivunen ym. 2012, 27–28.)

Tieto on aina tuotettu jostakin näkökulmasta ja tutkija on aina paikantunut. Paikantuneisuudella tarkoitetaan sitä, että tutkija kertoo teoreettiset sitoumuksensa ja käsitteelliset sijoittumisensa eli mitä hän juuri tässä yhteydessä tarkoittaa kul-lakin käsitteellä. Hieman eri asia on omaelämänkerrallisuus. Omaelämänkerrallissa tutkimusperinteessä tutkija kuvaa henkilökohtaisen elämänsä tapahtumia tutkittavan aiheen osalta. Usein oletetaan, että tutkija on oikea henkilö tutkimaan sitä, koska hän jakaa tutkimiensa ihmisten kokemuksen. Toisaalta yhteisen kokemuksen hyödyt on kyseenalaistettu ja kysytty, voiko liian syvällä ilmiössä oleva tutkija estyä näkemästä jotakin olennaista. (Saresma 2010, 70.)

Olen itse alanvaihtaja. Olen aikaisemmalta koulutukseltani juristi ja työskentelin alan työtehtävissä kymmenen vuotta ennen kuin aloitin päätoimisen kasvatustieteen opiskelun. Tiedostan, että urasiirtymä voi pohjautua esimerkiksi huonoon työllisyystilanteeseen tai irtisanotuksi tulemiseen, jolloin se on ainakin jossain määrin pakotettu, toisin kuin minulla. Uraisiirtymässä voi olla kyse myös sosiaalisesta noususta, mitä se ei itselläni edusta. Toisaalta muutenkaan uraa ei enää haluta nähdä niinkään hierarkkiseen etenemiseen tai pitkään työsuhteen kestoon liittyvänä, vaan urat ovat alkaneet näyttäytyä entistä enemmän henkilökohtaisina projekteina (Koivunen ym. 2007, 11). En myöskään halua tuntemuksia tutkies-

sani lokeroita tiettyjä tuntemuksia tiettyihin kategorioihin ja lyödä käsityksiä ennalta lukkoon sen perusteella, millainen urasiirtymä kullakin ihmisellä on objektiivisesti ottaen ollut.

Huomioin oman positioni rajallisuuden mahdollisimman hyvin tutkimuksen tekemisen jokaisessa vaiheessa mutta halusin silti yrittää ymmärtää kaikenlaisia tuntemuksia – en vain niitä, jotka muistuttivat omiani. Uraisiirtymän käsitteen käyttökelpoisuus tutkimuksen edetessä hieman laimeni huomattessani, että urasiirtymässä voi olla kyse oikeastaan mistä tahansa: se voi olla turvallisuuden tavoittelua tai toisaalta jännityksen etsimistä, se voi olla taloudelliseen epävarmuuteen kyllästymistä tai toisaalta hyvästä elintasosta luopumista, ja se voi olla downshiftaamista tai toisaalta haasteiden janoamista (Lötjönen 2014).

Lisäksi ihmisillä on urasiirtymätilanteissa käytettävissään erilaiset resurssit, sillä rahan ja ajan lisäksi ovet opiskelu- ja työpaikkoihin avautuvat toisille helpommin kuin toisille. Kuitenkin väitän, että oli urasiirtymä millainen tahansa, se on samalla aina osa kokonaisvaltaista, affektiivista ja yhteiskunnallista ilmiötä, minkä merkitystä tästä näkökulmasta ei vielä kovin hyvin ymmärretä.

1.3. Ajankohtainen urasiirtymäkeskustelu

Työn tekemisen tavat ja olosuhteet ovat kiihtyvässä muutoksessa, jolloin tarvitaan ymmärrystä työtä tekevän ja muutosta läpikäyvän ihmisen kokemuksista. Työn tekemistä muuttavat globalisaatio, teknologia, tekoäly ja robotisaatio. Samalla yhteiskunta ikään kuin huokoistuu, mikä merkitsee, että väliinputoajaksi voi joutua aiempaa helpommin (Jokinen ym. 2015, 14). Koko elämänmuotomme on muuttunut tempoilevammaksi. Kasvatustieteilijä ja opettajankouluttaja Mirjamaija Mikkilä-Erdmannin (2016, 223) mukaan asiantuntijaksi kuten opettajaksi opiskelu edellyttää opiskelijalta käsitteellisiä muutoksia, jotka ovat pitkiä ja aikaa vieviä prosesseja. Kasvattajaksi tai opettajaksi ei muututa hetkessä, vaikka paineita nopeisiin muutoksiin tulee ympäristöstämme.

Sekä työvoimapolitiittinen että koulutuspolitiittinenkin päätöksenteko tarvitsevat tukeen ymmärrystä urasiirtymän luonteesta perustavanlaatuisena ja kokonaisvaltaisena identiteetti- ja kasvuprosessina. Samaten ymmärrystä tarvitsevat työorganisaatiot, jotka tavoittelevat parempaa henkilöstöjohtamista ja jotka haluavat pitää työntekijöistään kiinni.

Uraasiirtymätuntemusten teoreettinen ja syvälinen ymmärtäminen on tarpeellista myös alanvaihtajille ja tietoa tarvitaan opinto- ja uraohjauksessa, sillä oma-aloitteisesta alanvaihdosta haaveilevia on yhä enemmän, mutta muutoksen tekeminen on tunnetusti stressaavaa (Muja & Appelbaum 2012, 684). Alanvaihto ei ole jotain, mikä aina onnistuu ja toteutuu, vaikka lehtien palstoilta saattaa tällaisen kuvan saada (LaPointe & Heilmann 2014). Päinvastoin, epäonnistumisen riski urasiirtymän toteuttamisessa on suuri (Ibarra 2002; Khapova ym. 2007b, 584; Muja & Appelbaum 2012).

Alanvaihto edellyttää usein kouluttautumista, kuten tässäkin tutkimuksessa. Moni aikuisena uudelleen kouluttautuva rahoittaa opintonsa aikuiskoulutustuella. Sitä leikattiin vuonna 2017 sekä tuen määrän että tukikauden keston osalta (Laki 28.12.2000/1276). Myös opintotukea on supistettu. Lisäksi korkeakoulujen opiskelijavalinnat ovat muutoksessa. Vuoteen 2020 mennessä niin sanottu todistusvalinta on pääväylä korkeakoulutukseen. Todistusvalinnalla täytettävistä paikoista valtaosa varataan ensimmäistä opiskelupaikkaansa hakeville. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017.) Voidaan kuitenkin kysyä, kuinka moni on valmis tekemään yhden elämänsä tärkeimmistä päätöksen hyvin nuorena. Tietyt alat, kuten kasvatus ja opetus tai vaikkapa teologia (Valtavaara 2017), ovat luonteeltaan sellaisia, että ihminen saattaa olla valmis toimimaan niillä vasta hiukan kypsessä iässä.

Tutkimusten mukaan vanhemmat hakijat saavat yliopistojen päävalinnoissa opiskelupaikan nuoria harvemmin (Nori 2011). Opetus- ja kulttuuriministeriön tavoitteena on luoda uusia väyliä alanvaihtajille ja tutkinnon jo suorittaneille (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017), mutta uudistuksista ja niiden merkityksestä ei ole vielä tietoa. Kasvatustieteilijät Hanna Nori ja Mirka Mäkinen-Streng (2017, 329) epäilevät, että opiskelijavalintojen uudistus todennäköisesti huonontaa entisestään aikuisten hakijoiden sisäänpääsymahdollisuuksia.

Tutkimukseni ottaa kantaa työelämän henkilökohtaistumiseen ja subjektivoitumiseen, mistä keskustelen tarkemmin seuraavassa luvussa. Tutkijat kiistelevät siitä, onko työelämä koventunut vai kohentunut, mutta työ kiinnittyy entistä enemmän työntekijän persoonaan (Julkunen 2008, 122). Tämän perusteella tulee ymmärrettäväksi se, että työ voi ottaa ohjat jopa ihmisruumiin perustarpeista kuten levosta ja ravinnosta (Karjalainen, Niemistö & Hearn 2017). Nykyisin, kun työuria yritetään pidentää myös loppupäästä, alanvaihtoa ei pitäisi vaikeuttaa vaan helpottaa, jotta ihminen jaksaisi. Työ on varsinkin keskiluokalle kaikki kaikessa (Julkunen ym. 2004, 172), ja identiteetti kietoutuu ja sitoutuu monimutkaisella ja vuorovaikutteisella tavalla työhön. Niinpä merkityksellisestä työstä irrallaan oleminen uhkaa jopa ihmisen olemassaolon kokemusta.

1.4. Suomalainen työelämä alanvaihtajan tuntemusten kehiksenä

Tilastokeskuksen Työolotutkimus kiteyttää työelämän tilan seuraavasti: *'Epävarmuuden keskellä työoloissa myös myönteistä muutosta.'* (Tilastokeskus 2014). Työelämän muutoksia ilmennetään käsitteellä uusi työ, joka kuvaa uusliberaaliin ihmiskäsitykseen pohjautuvaa jälkiteollisen ajan työtä. Teollinen työ nähtiin sosiaalisesti ankkuroituneena, kollektiivisena ja rutinoituneena, kun taas nykyinen, paljolti tietoon perustuva työ on joustavaa, liikkuvaa, yksilöitynyttä ja henkilöitynyttä. Työelämää ja sen tilaa on arvoitettu huonontuneeksi (esim. Siltala 2017) ja parantuneeksi (esim. Pääkkönen 2017), osin johtuen tutkijoiden teoreettisista, normatiivisista ja metodisista sitoumuksista, mutta osin myös siksi, että työtä on monenlaista. (Julkunen 2008, 19–20.)

Tämän tutkimuksen kannalta olennaisin työelämän muutos on näkemys työn muuttumisesta yksilöllistyneemmäksi ja entistä enemmän työntekijän persoonaan kiinnittyväksi. Taustalla on lisääntynyt individualismi, markkinamuotoisuus sekä kulutuskeskeinen kulttuuri. Kollektiiviset luokka- ja ammatti-identiteetit ovat heikentyneet ja luoneet painetta henkilökohtaisen identiteettityön tekemiselle. Jokaisella on oikeus ja velvollisuus toteuttaa itseään, osallistua kilpailmiseen ja tehdä itsestään menestyjä. (Julkunen 2008, 122.)

Pelkkä ammattitaito ei siis enää riitä, vaan työhön pitää tuoda ihmisen kaikki kyvyt ja yleiset taidot. Työtä ei enää voi vain mekaanisesti suorittaa, vaan työntekijän tunteet, aistit ja koko elämä vedetään mukaan. (Julkunen 2008, 122.) Jos työyhteisössä on ristiriitoja, organisaation ongelmat sisäistyvät työntekijän yksityisiksi kokemusmaailman ja tunne-elämän ongelmiksi (Nikkola & Harni 2015, 244).

Tällaista taustaa vasten on ymmärrettävää, jos työmarkkinoilla liikkuu monenlaisia oman paikkansa etsijöitä ja vaihtajia. Identiteettityö ei ole jotain, mitä voi vain kieltäytyä tekemästä, vaan vaatimus siitä on kietoutunut kulttuuriimme ja yhteiskuntaamme. Olemme siis kovin tottuneita identiteettityön tekemiseen, mutta josain kulkevat myös rajat. Kuten organisaatiotutkijat Keijo Räsänen ja Marja-Liisa Trux (2012, 245–246) toteavat, ammattilainen ei voi luoda nahkaansa joka viikko.

Omaa ammatillista ääntä muodostetaan tunnistamalla ja arvioimalla ympärillä olevia sosiaalisia ääniä (Holland ym. 1998). Tilanteessa, jossa ihminen on jo pidempään tehnyt työtä, jota inhoaa, eikä energiaa uuden identiteettiprojektin käyntiin polkaisemiselle ole, herää kysymys, miksi omaa ääntään on niin vaikeaa muodostaa. Mitkä rakenteet yhteiskunnassamme ja mitkä toiminnot työruumiissamme estävät meitä toteuttamasta sitä identiteettiprojektia, mitä kohtaan niin kovasti tunnemme painetta?

Työ vaikuttaa meihin yhä enemmän. Sosiaalipolitiikan tutkija Raija Julkunen (2008, 122) esittää, että tiedot ja taidot, joita työssämme hyödynnämme, eivät materialisoidu pelkästään tuotteiksi tai omaisuudeksi, vaan työntekijä kantaa niitä mukanaan ja ne muokkautuvat osaksi hänen persoonaansa. Onko nykyihminen siis niin kokonaisvaltaisesti kiinni työssä ja organisaatiokulttuureissa, että urasiirtymän tekeminen saattaa tuottaa suoranaista tuskaa (ks. esim. LaPointe 2011, 90–91; Ibarra 2004)?

2. TYÖN RUUMIILLISUUS

2.1. Ruumiillisuus monitieteisenä tutkimuskohteena

Sukupuoliteoreetikko Elizabeth Grosz (1994, vii) kritisoi 1990-luvulla sitä, ettei feministinen teoria ollut kiinnostunut tai vakuuttunut ruumiillisuuden asemasta. Asia on muuttunut kahdenkymmenen vuoden aikana ja nykyään ruumiillisuutta käsittelevällä tutkimuksella voi sanoa olevan jo pitkä perinne niin sukupuolentutkimuksessa kuin monilla muillakin tieteenaloilla. Suomessakin aiheen parissa on toteutettu kymmeniä tutkimushankkeita. Työn tarkasteleminen ruumiillisuuden näkökulmasta on monitieteisessä tutkimuksessa nouseva kiinnostuksen kohde. (Parviainen, Kinnunen & Kortelainen 2016, 9-10, 19.)

Ruumiillisuuteen keskittyneet tutkijat näkevät, että vaikka työnteko on jälkiteollisessa palvelutaloudessa yhä enemmän mieleen keskittyvää, ruumista ei ole syytä unohtaa. Tunteita ilmennetään ruumiillisesti. Tunteet sekä tuntuvat että näkyvät ulospäin ruumiissamme. Vuorovaikutuskaan ei tapahdu ilman ruumiillisia eleitä. Toisaalta ruumiillisuus ei kuitenkaan palaudu pelkästään fysiologisiin, biologisiin, hormonaalisiin tai materiaalisiin mekanismeihin, vaan se sisältää myös samalla yksilön elämään, kokemuksiin, persoonaan, kollektiiviseen toimintaan ja valtaan liittyviä piirteitä sekä kulttuurisia tapoja. Käsitteitä ruumiillisuus ja kehoillisuus on käytetty synonyymeinä. Koska uusimmassa kotimaisessa työruumiin tutkimuksessa on käytetty käsitteitä ruumiillisuus ja ruumis, käytän niitä tässäkin tutkimuksessa. (Parviainen ym.2016, 9-10, 19.)

Työn ruumiillisuuden, eritoten tuntemusten tutkimus kiinnittyy vahvasti sosiologi Arlie Hochschildin (1983) tutkimukseen lentoemännistä. Hän loi käsitteen tunnetyö (*emotional work*, joka muuntuu *emotional labouriksi*) kuvaten, miten lentoemäntiä koulutettiin hallitsemaan rauhoittavalla käytöksellään matkustajien tunteita, ja miten samalla heidän itse piti pystyä hallitsemaan omien tunteidensa ilmaisemista paineen alla. Myöhemmin työn ruumiillisuudesta on oltu kiinnostuneita varsinkin organisaatiotutkimuksessa sekä sukupuolentutkimuksessa. (Parviainen ym. 2016, 16.)

Organisaatiotutkimus on tuonut näkyväksi, miten ruumiillisuutemme ilmenee ja vaikuttaa työorganisaatioissa. Organisaatiotutkimuksessa on omaksuttu estetiikan käsite, millä viitataan ihmisen aistilähtöisiin kokemuksiin ja ulottuvuuksiin kuten tunteisiin, intuitioon ja jokapäiväisen työelämämme hienovaraisiin ja sanattomiin nyansseihin sekä tapoihin toimia (Satama 2017, 6). Tämä tutkimussuuntaus korostaa, että ihmiset organisaatiossa ovat fyysisiä olentoja, jotka ovat yhteydessä ympäristöönsä aistiensa avulla: he näkevät, kuulevat, haistavat, maistavat ja tuntevat (Laulainen & Hujala, 2016 12).

Esteettisessä organisaatiotutkimuksessa myös tutkijalla on lupa käyttää omia aistejaan aineiston tuottamisessa ja analysoinnissa (Strati & deMontoux 2002, 756). Organisaatiotutkimuksessa keskustellaan myös materiaalisuudesta, mikä merkitsee kaikkea, mitä voimme aistein tuntea työorganisaatiossa: fyysisiä tiloja, konkreettisia esineitä ja muita työpaikan objekteja jopa tuoksuineen ja äänimaailmineen sekä toisten läsnä olevien ihmisten kehoja. Materiaalisuudella ei siis tarkoiteta materiaa sinänsä, vaan tapaa hahmottaa, ilmaista ja tunnistaa itseä. (Laulainen & Hujala 2016, 9, 12).

Sukupuolentutkimus sen sijaan on osoittanut, kuinka naisten ja miesten välisiä eroja sekä feminiinisuuden ja maskuliinisuuden välisiä eroja luodaan työpaikoilla ja ammattikunnissa keskusteluin, neuvotteluin ja muun viestinnän keinoin. Sukupuoli työorganisaatioissa onkin enemmän tekemistä ja toimintaa kuin ominaisuuksia. (Korvajärvi 2010, 188.)

Sukupuolen mukaiset jäsenyykset ovat hyvin pinttyneitä ja myös naisvaltaisilla työpaikoilla organisaatiokulttuuri voi olla maskuliininen. Ruumiillisuus ja sukupuoli pyritään usein häivyttämään näennäisen neutraalisuuden nimissä, mutta taustalla vaikuttaa kuitenkin universaali oletus miestyöntekijästä, jolla on miehen ruumis, miehen seksuaalisuus sekä miehen suhtautuminen lisääntymiseen ja työntekoon. Työ, ruumiillisuus, sukupuoli ja identiteetti kietoutuvat toisiinsa, kun ihminen määrittää työn valinnallaan, kielenkäytöllään, pukeutumisellaan ja kaikenlaisella esiintymisellään sukupuolta. (Korvajärvi 2010, 188; Acker 1990, 139.)

Monessa työssä tärkeää on esittää oikeanlaista tyyliä, sillä eri työtehtävät vaativat kyseiseen ammattiin liitettyjen kulttuuristen odotusten täyttämistä. Varsinkin asiakastyössä sekä miesten että naisten on näyteltävä olevansa työnsä näköisiä

eli heidän tulee käyttäytyä ja toimia tietyillä tavoilla ja hyväksyä sukupuolirooleja koskeva yleistyksen. Esimerkiksi Lapin luontosafariyrittäjältä odotetaan maskuliinista otetta. Niinpä työtehtävien suorittaminen edellyttää tietynlaisten sukupuoliroolien esittämisen taitoa, mikä koskee sekä naisia että miehiä. (Valkonen & Valkonen 2014, 254.)

Uusimmat kotimaiset työn ruumiillisuuden tutkimukset liittyvät ruumiilliseen pääomaan eli siihen, millaisten piirteiden, kykyjen ja toiminnallisuuden varaan menestyvän työruumiin uskotaan perustuvan. Tätä on selvitetty muun muassa tutkimalla rekrytointikonsulttien käsityksiä ihannetyöntekijän ruumiillisista piirteistä ja persoonallisuudesta (Kinnunen & Parviainen 2016). Lisäksi on tutkimuksessa pohdittu, miten ja millaisissa tilanteissa työruumiin toiminnalliset kyvyt murtuvat ja millä keinoin työhönsä uponneet ruumiit selviävät tai niiden oletetaan selviävän. Organisaatiotutkijat Mira Karjalainen, Charlotta Niemistö ja Jeff Hearn (2016) kuvasivat, kuinka nykykapitalismin ytimessä olevissa laki-, vero-, kirjantallisuus- ja IT-palveluita tarjoavissa yrityksissä tiukka työaikataulu vie voiton ihmisruumiin perustarpeista kuten levosta ja ravinnosta. Yhteiskuntatieteilijä Sanna Rikala (2016) osoitti työuupumuksen kokeneita naisia koskevassa tutkimuksessaan, miten työelämän rakenteellisista seikoista johtuvia muutoksia ja paineita on alettu käsitellä yhä useammin yksilöllisinä ongelmina, esimerkiksi stressinhallintataitoina. (Parviainen ym. 2016, 22–24.)

2.2. Ruumiillisuus urasiirtymässä

Ammatillisen osaamisen ja identiteetin muutoksia eri ammateissa ja toimialoilla on ruumiillisuuden näkökulmasta Suomessa tutkittu mutta ei urasiirtymien kannalta. Tutkimukset ovat koskeneet muun muassa ruumiillista mielihyvää tuottavaa kosmetologin työtä, emotionaalisesti vaativaa ja fyysisesti raskasta pitkäaikaishoivatyötä sekä toimittajan työtä digitaalisessa maailmassa, missä toimittajan odotetaan olevan läsnä eri medioissa (Parviainen ym. 2016, 23–24). Ammatillisuuden muuttumisen kokemusta ja tuntemuksia tai identiteetin muutosta urasiirtymätilanteissa ei ruumiillisuuden näkökulmasta ole suoranaisesti tutkittu.

Epäsuorasti alanvaihdon ruumiillisuus on ollut esillä kasvatustieteilijä Mariikka Almiolan (2008) väitöskirjassa, josta käy ilmi opettajien urasiirtymäprosessin monenlaisia ruumiillisia piirteitä, kuten työuupumustuntemukset, ihmisen kuolevaisuuden tajuaminen ja siihen liittyvä kiire vaihtaa alaa sekä opettajaroolista vapautuminen esimerkiksi kiroilun, viinanjuomisen ja tanssimisen hyväksyttävyyden muodossa. (Almiola 2008, 136, 139, 153.) Ruumiillisuuteen ei tutkimuksessa ole kuitenkaan kiinnitetty huomiota, vaikka se olisi perusteltua ja kiinnostavaa.

Ruumiillisuus tuo hedelmällisen näkökulman urasiirtymiin, sillä ruumis asettaa aina viime kädessä tietyt rajat yksilön toiminnalle ja muutokselle. Ruumis ei yksinkertaisesti taivu eikä pysty mihin tahansa. Muuttuminen työelämän kontekstissa tarkoittaa aina oppimista, kulttuurin sisäistämistä, asiantuntijaksi kasvamista ja identifikaatiota. Tämä vaatii aikaa, eikä se tapahdu ilman kamppailuja. Se ei onnistu älyllisen päättelyn avulla, vaan sosiaalisten äänten tunnistaminen, arvioiminen, järjesteleminen ja muotoileminen omannäköisiksi on jotain paljon kokonaisvaltaisempaa. (Räsänen & Trux 2012, 246)

Työssä, jota tehostetaan yhä enemmän, työntekijä voi helpostikin törmätä mielenterveydellisiin ja ruumiillisiin rajoihinsa. Toisaalta turhautuminen liian vähäisiin haasteisiin tuntuu myös ruumiissa. Ruumis myös vanhenee. Näillä kaikilla tavoilla ruumiillisuus voi toimia urasiirtymäajatusten herättäjänä. Ruumiillisilta kokemuksilta ja rajoihin törmäämiseltä ei yksinkertaisesti voi välttyä tilanteessa, jossa yksilö muokkaa itseään kuten urasiirtymää toteuttava identiteetin työstäjä tekee. Lisäksi yhdenlainen kehitys sulkee pois monia muita. Jos ihminen toiminnallaan muokkaa itsestään uudenlaisen, vanha muoto häviää. (Lahikainen & Harni 2016, 35–36.)

Ruumiillisuudella voidaan tarkoittaa monia asioita, ja viime kädessä se aina pakenee määrittelyjä. Voidaan kysyä, häviääkö ruumiin konkreettisuus, kun ihmisen kärsimyksistä tai nautinnoista puhutaan tai kirjoitetaan. Ruumiillisuuden tutkijat Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari ja Marita Husso (2004) kysyvät, että jos tekstit viittaavat vain muihin teksteihin, onko ruumiskin teksti ja kuka sen kirjoittaa. Toisaalta ruumiista puhuminen ei ole helppoa, kun on totuttu diskursiivisiin näkökul-

miin, joissa puhe ja kieli ovat keskiössä. Eritoten ruumiillisuuden ja diskursiivisuuden tasojen yhteensovittamisessa riittää tutkittavaa jatkossakin. (Jokinen, Kaskisaari & Husso 2004, 11.)

2.3. Kartesiolaisuuden haasteet

Ruumiillisuuden näkökulman avulla paljastuu ihmisen kokonaisvaltaisuus, se että ihminen ei ole erikseen ruumista ja henkeä tai mieltä. Tuntemuksia olisikin outoa tutkia sellaisista lähtökohdista käsin, joiden mukaan ihminen elää, kokee ja aistii ikään kuin kahden eri kanavan kautta, toisaalta ruumiillisena ja toisaalta henkisenä olentona. Esimerkiksi alanvaihtajan tuntemus hänen pestessään itsestään pois sitä likaisuuden tunnetta, minkä väärältä tuntuvalta alalla työskenteleminen on hänessä aiheuttanut, on jakamaton. Se ei ole erikseen henkistä ja fyysistä. Ruumiillisuudesta puhuessani en siis tarkoita materialismia tai naturalismia – sitä, että kaikki palautuisi ruumiiseen ja materiaan, vaan taustalla on pyrkimys ylittää kahtiajako ruumiin ja hengen välillä. (Laine & Kuhmonen 1995, 25.)

Tämän kahtiajaon välttäminen ei kulttuurisista syistä ole aivan helppoa. Filosofit Timo Laine ja Petri Kuhmonen (1995) kuvaavat osuvasti, kuinka *'Descartes jätti ruumiin luonnontutkijoiden käsiin'*. Tämän jälkeen ihmisen ei-ruumista on tutkittu muun muassa yhteiskuntatieteissä, humanistisissa tieteissä ja kulttuuritieteissä. Niiden ja luonnontieteiden väliin syntyi ylitsepääsemätön kuilu. Tässä kartesiolaisessa dualismissa nämä kaksi ihmiskäsitystä elävät rinnakkain, *'sallivat välinpitämättömästi toisensa'*. (Laine & Kuhmonen 1995, 25.)

Puhtaassa spiritualismissa on vain henki, puhtaassa naturalismissa vain ruumis, ja tästä jaottelusta on haluttu päästä eroon. Toisaalta ihminen on kietoutunut luontoon ja luonto määrittää olennaisesti elämäämme. Tältä osin on sanouduttu irti spiritualismista. Toisaalta ihmiselämä on kulttuuriltaan selkeästi erilaista kuin eläimillä. Tämä argumentti on esitetty kritiikkinä naturalismille. (Laine & Kuhmonen 1995, 25.)

1990-luvulla voimistui näkemys siitä, että koko ruumis on ajattelun paikka ja että ajattelua ei ylipäättään ole mahdollista irrottaa ruumiista. Samalla alettiin kritisoida subjektin näkemistä kielellisenä konstruktiona. Kokemus tuli mahdolliseksi nähdä

tapahtuvan mielen ja kehon välimaastossa. (Koivunen 2010, 12.) Myös tämän tutkimuksen lähtökohta on tietyllä tavalla fenomenologinen, kun ollaan kiinnostuneita siitä, miten ihmiset elävät todellisuudessaan, ja miten tuo todellisuus on ihmiselle. Tämä on eräänlainen alkupiste, jossa ihminen avautuu maailmaan tai maailma avautuu ihmiselle. Voidaan puhua myös aistisuudesta ja käsittää, että yhdessä ja samassa elämäaktissa ovat mukana niin kaikki perinteisesti jaotellut henkiset kuin materiaalisetkin tapahtumat. Ihminen on aina elämään sidottu, ei erillinen ja yksinäinen ympäristönsä tarkastelija. (Laine & Kuhmonen 1995, 42–44.)

Urasiirtymiin liittyvien tuntemusten osalta tämä merkitsee käytännössä sitä, että välttämättä näkemästä tuntemuksia puhtaasti fyysisinä kuten vaikkapa päänsärky tai pahoinvointi, tai puhtaasti psyykkisinä kuten esimerkiksi muisto nuoruuden haaveammattista tai ajatus hypystä tuntemattomaan. Ajattelen, että ihminen kokee ja toteuttaa urasiirtymää koko ruumiillaan, ei ainoastaan tekemällä suunnitelmia tai päätöksiä mielessään tai toimimalla tunteidensa perusteella.

Grosz (1994) toteaa ruumiin olevan mitä merkillisin ja omaperäisin asia (*thing*), sillä se ei oikeastaan ole pelkkä asia, objekti tai esine, mutta se kuitenkin oikein nouse tätä korkeammallekaan statukselle. Niinpä se on samalla sekä asia että ei-asia, jonkinlainen objekti, mutta sellainen objekti, joka jollain tavalla sisältää sisäpuolen ja elää sen mukana, ja jolla on kyky pitää itseään ja muita subjekteina. (Grosz 1994, xi.)

Groszin (1994) mukaan me emme omista tai käytä ruumistamme samalla tavoin kuin muita objekteja. Sen sijaan me olemme ja elämme ruumiina, ja se on jotain, mihin meidän täytyy sopeutua henkisesti. (Grosz 1994, xiii.) Kartesiolainen ajattelu istuu meissä vahvasti, eikä siitä välttämättä aina tarvitsekaan päästä eroon. Ymmärrän ruumiillisuudella ihmisen kokonaisvaltaisia tuntemuksia, jotka suoraan huutavat päästä tutkittaviksi ajattelun ja järjen korostamisen jälkeen. (Laine & Kuhmonen 1995, 26).

2.4. Ruumiillisuuden teoreettiset lähestymistavat

Työn ruumiillisuuden tutkimus pyrkii näkemään ihmisen kokonaisvaltaisesti, mutta lisäksi taustalla on ajatus ruumiista sosiaalisesti tuotettuna konstruktiona. Filosofi Jaana Parviainen tutkijakumppaneineen (2016, 17–19) erottaa työruumiin sosiologisessa tutkimuksessa viisi erilaista lähestymistapaa. Lähestymistavat eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia vaan osin päällekkäisiä, ja ne täydentävät toisiaan siten, että niitä voidaan hyödyntää samassakin tutkimuksessa. (Parviainen ym. 2016, 17–19.)

Vaikka tutkimukseni nojaa eniten tuntemuksia korostavaan affektiteoreettiseen otteeseen, kaikki lähestymistavat tarjoavat tärkeitä ulottuvuuksia urasiirtymän ruumiillisuuden tutkimiseen. Niinpä käytän niitä kaikkia tutkimuksessani. Ruumiillisuuden teoreettisia lähestymistapoja on jäsennetty myös toisin sukupuolentutkimuksessa (Oinas 1998) ja organisaatiotutkimuksessa (Satama 2017, 34–36). Harvat teoreetikot, joiden ajatuksia ruumiillisuustutkimuksessa nykypäivänä hyödynnetään, ovat eksplisiittisesti käsitelleet juuri ruumista (Grosz 1994).

Parviaisen ja hänen tutkijakollegoidensa (2016) mukaan työn ruumiillisuuden diskursiivisessa lähestymistavassa on käytetty historioitsija ja filosofi Michel Foucault'n valta-ruumis -analytiikkaa ja sukupuoliteoreetikko Judith Butlerin performatiivista käsitystä sukupuolesta. Representatiivinen ote on hyödyntänyt sosiologi Pierre Bourdieun habituksen ja ruumiillisen pääoman käsitteitä.

Kritiikkinä ja täydentäjänä representatiiviselle ruumiskäsitykselle ja ruumista ulkoapäin tarkastelevalle tutkimukselle ovat syntyneet fenomenologinen ja affektiteoreettinen lähestymistapa. Fenomenologisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu yksilön ruumiin kokemuksellisiin piirteisiin, joissa ruumis nähdään tietoisena merkityksiä luovana subjektina sosiokulttuurisessa kontekstissään. Ruumiin tilallinen analyysi sen sijaan tarkastelee ruumiidenvälisiä etäisyyksiä ja läheisyyksiä, ruumiin paikantumista tilaan sekä ruumiin valtarakenteita verkostoissa. (Parviainen ym. 2016, 17–19.) Hyödynnän Parviaisen ja hänen tutkijakumppaneidensa (2016) jaottelua seuraavissa alaluvuissa, joissa ruumiillisuuden eri näkökulmiin paneudutaan tarkemmin.

2.4.1. Affektiteoreettinen ote

Affektit ilmentävät työelämän ruumiillisuutta mitä merkittävimmällä tavalla. Meillä kaikilla on työhön liittyviä tuntemuksia, epämääräisiä aistimuksia, joihin on vaikeaa päästä käsiksi. Ne ovat suuressa määrin sosiaalisesti jaettuina ja niiden merkitys toiminnassamme on huomattava. Lähes koko 1900-luvun ajan yhteiskuntatutkimuksessa tunteita väheksyttiin ja piilotettiin yksityiseen, naisten alueelle, sanomattomuuteen, sekä pois julkisesta, miesten hallitsemasta ja rationaalista. Nämä näkemykset vaikuttavat ajattelussamme yhä edelleen. (Jokinen ym. 2015, 8–9.)

Erityisesti feministisen, kulttuuriteoreettisen ja sosiaalitieteellisen tutkimuksen parissa puhutaan affektiivisesta käänteestä. Affektit ilmestyivät näiden tieteenalojen keskusteluihin 1990-luvulla. Affektien tarkasteleminen auttaa kyseenalaistamaan sellaisia ihmisen puolia, joita ei voida ymmärtää ainoastaan kognitiivisesti tai rationaalisesti sekä tunnistamaan sellaisia yhteiskunnallisen uusintamisen ja muutoksen muotoja, jotka muuten jäisivät huomiotta. (Jokinen ym. 2015, 8–9; Koivunen 2010, 9.)

Tunne eli emotio on perinteisesti liitetty mieleen, mutta affekti viittaa sekä ruumiin että mielen toimintaan, jolloin lopputulos on kokonaisvaltaisempi. Emootiot ovat perinteisesti olleet psykologian aluetta, mutta affekteilla ei sen sijaan ole välttämättä paljonkaan tekemistä psykologian kanssa, sillä affekti on jonkinlaista potentiaalia, joka ei palaudu yksilöön tai jota ei pystytä kovin hyvin empiristisesti tarkastelemaan. Emootiot ovat kognitiivisesti tunnistettavia, kielellisesti nimettyjä ja kulttuurisesti tunnistettuja tuntemuksia. Niistä voi puhua ja niitä voi vaikkapa teeskennellä. (Jokinen ym. 2015, 18–21.)

Affektit ovat jotain emootiota avoimempaa; niihin liittyvää mutta niihin palautumattomaa. Niihin liittyy kyky liikkua ja tulla liikutetuksi. Affektien määrittely on moninaista ja eri affektitutkijat korostavat eri asioita. Joka tapauksessa affektit osoittavat kielellisen ja rationaalisen selittämisen ohi tai yli ja korostavat kokemuksellisuutta. (Jokinen ym. 2015, 18–21; Koivunen 2010, 9.)

Massumi (2002) käsittää affektit autonomisina, ainakin jossain määrin riippumattomina sosiokulttuurisista merkityksenannoista. Hänen mukaansa emootiot ovat

ikään kuin ihmisen ominaisuuksia tai omaisuutta, mutta affekti läpäisee ja valtaa ihmisen yllättäen, hetkellisesti ja ilman valmista tulkintakehystä tai reaktiotapaa (Massumi 2002, 23–45.)

Emootioita ja affekteja ei kuitenkaan ole syytä asettaa vastakkain. Kuten affektitutkijat Eeva Jokinen, Juhana Venäläinen ja Jussi Vähämäki (2015), näen hyödyllisenä tarkastella niitä pieniä siirtymiä ja mekanismeja, joissa epämääräiset tunnut ja tunnevirrat alkavat saada muotoja. Niissä affektit luovat mahdollisuuksia tunnistettaville emootiolle, vaikka eivät silti täysin tyhjene tai palaudu niihin. (Jokinen ym. 2015, 24) Toisille tutkijoille affektit eivät edusta esisosiaalista, vaan niitä käytetään teoretisoimaan sosiaalista. Tällöin päästään liikkumaan suljetuista järjestelmistä kohti avoimia esimerkiksi ottamalla huomioon sellaiset voimat, joita eletty ruumis ei koskaan voi kokea, kuten kosmologiset, ihmisruumiin ulkopuoliset voimat. (Koivunen 2010, 18.)

Affektiteoreettiseen otteeseen nojaavassa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tuntemuksista laajassa mielessä: ei ainoastaan sellaisista tunteista, joilla on nimi, vaan myös muunlaisista tunnuista: mielikuvista, otiloista, aistinvaraisista vivah-teista tai kuten filosofi Paolo Virno (2006) luonnehtii: tunnesävyistä. Tavoitteena on myös löytää niistä jotakin yleispätevää, jotain minkä avulla ymmärtää, tässä tapauksessa urasiirtymää sekä laajemmin nykyistä työelämää – ei pelkästään reaktioina yhteiskunnan tai talouden muutoksiin vaan jotain uutta ja orastavaa – jotain, mille ei ole vielä nimeä. (ks. Jokinen ym. 2015, 10).

2.4.2. Diskursiivinen ote

Diskurssin käsite on peräisin 1980-luvulta ja filosofi-historioitsija Michel Foucault'ltä. Hän tutki kurinalaistettua ruumista muun muassa mielisairauksien ja vankiloiden kontekstissa ja esitti, että todellisuus ja sen osat ovat olemassa sillä tavoin, miten ne määritellään erilaisissa diskursseissa, puhetavoissa ja käytännöissä. (Oinas 1998, 185.) Diskurssit ovat siis puhetapoja, jotka säätelevät toimintaamme ja käyttäytymistämme, ja jotka määräävät, mitä voimme ajatella ja

ymmärtää. Diskursiivisen otteen valossa ammatillinen identiteetti näyttäytyy koelmana erilaisia työhön liittyviä puhetapoja, joita käytetään erilaisista subjekti-positioista eli asemista käsin. (LaPointe 2011, 32–33.)

Diskurssit voivat olla pysyviä puhetapoja kuten esimerkiksi itsensä toteuttamisen diskurssi tai taloudellisen toimeentulon diskurssi. Toisaalta diskurssit ovat tilansidonnaisia eli ne voivat liittyä tiettyyn paikkaan, aikaan ja tilanteeseen, esimerkiksi työhaastatteluun. Samaa työtä samassa työpaikassa tekevät ihmiset voivat kokea ammatillisen identiteettinsä hyvin eri tavoin johtuen erilaisesta diskurssista. Esimerkiksi ravintolakokki voi asemoida itsensä ammattilaiseksi, taiteilijaksi, yrittäjäksi tai työläiseksi hahmottaessaan sitä, millaiseksi hän kokee itsensä työssään (Fine 1996). Diskurssit liittyvät sekä yksilöön että yhteisöön.

Diskursiivista otetta voi soveltaa selvittäessä, millaisia valta-asetelmia alanvaihtopuheen taakse kätkeytyy, ja millaisten toistotekojen kautta urasiirtymän kaavaa uusinnetaan. Ammatillinen identiteettimme ei koskaan ole pelkästään itse tekemämme identiteettityön tulosta, eikä tätä identiteettityötä tehdä tyhjiössä. Työnantajat enemmän tai vähemmän tietoisesti pyrkivät muokkaamaan työntekijöistä johdon tavoitteisiin sopivia. Myös työntekijät muokkaavat itseään sopiviksi työpaikkoihin. (Alvesson & Willmott 2002, 619, 622; Vachhani 2006, 261.)

Ammatillisessa identifioitumisessa on aina kyse myös organisatorisesta kontrollista, työnantajien vallasta suhteessa työntekijöihin. Nykyisissä työpaikoissa johto pyrkii entistä enemmän sääntelemään työntekijän sisintä: käsitystä itsestä, tunteita sekä identifioitumista. Tavoitteena on, että työntekijä sisäistäisi johdon tavoitteet osaksi omaa identiteettitarinaansa. (Alvesson & Willmott 2002, 619, 622.) Voidaan kysyä, pystyykö ihminen edes aidosti itsenäistymään ja luomaan omaa ammatillista identiteettiä nykyisessä palvelutalouteen nojaavassa työelämässä, missä asiakaslähtöisyyskin tähtää yrityksen voitontavoitteluun. (Lahikainen & Harni 2016, 32.)

Diskursiivista otetta urasiirtymien tutkimuksessa on hyödyntänyt LaPointe (2011) väitöskirjassaan. Hän osoittaa, miten ihminen asemoi itsensä eri tavalla sen mukaan, millaista kertomusta hän kertoo urasiirtymästään itselleen ja muille. Murtu-

miskertomuksessa aiempi identiteetti esitetään arvokkaana ja koherenttina, ja tämän vuoksi urasiirtymään liittyvä identiteettityö koskee murtumisessa tapahtuneen vahingon korjaamista. (LaPointe 2011, 95–96.)

Yhteensopimattomuuskertomus sen sijaan ei ole ollenkaan niin koherentti kokonaisuus. Siinä huomio on menneisyyden sijaan nykyhetkessä. Kertoja kuvaa, miten hän on tullut tietoiseksi aikaisemman uran sopimattomuudesta aitoon identiteettiinsä. Elämän uudistumisen kertomuksessa aikaisempi ammatillinen identiteetti ei näyttäydy katkenneena, eikä kertoja toisaalta myöskään kyseenalaista aiempia valintojaan. Tämä kehyskertomus liittyy usein perhe-elämän tai vapaa-ajan positiointeihin. Esimerkiksi aiemmin äitiyteen asemoitunut on myöhemmin saanut lisää tilaa omien uratoiveiden toteuttamiselle tai vapaa-ajan kiinnostuksen kohteet ovat auttaneet henkilöä ilmaisemaan itseään uudella tavalla myös työssä tai mahdollistaneet täysin uuden uran. (LaPointe 2011, 95–96.)

Diskursiivisen otteen mukaisesti urasiirtymissä tulee ottaa huomioon se, miten puhettavat tuottavat todellisuutta ja millaisia alanvaihtotarinoita yhteiskunnassamme on tarjolla. Ihminen tekee identiteettityötään käytettävissä olevien työn diskurssien avulla, ja meihin kohdistuu monenlaisia odotuksia, jotka liittyvät muun muassa työpuheen rationaalisuuteen, työn ja pärjäämisen eetokseen (mm. Kortteinen 1992) sekä henkilökohtaisen identiteettiprojektin toteuttamiseen (Julkunen 2008, 122). Diskursiiviset käytännöt ovat jähmeitä muuttumaan, mutta muutos on mahdollista, sillä todellisuus muuttuu jo uusien puheenaiheiden ja näkökulmien tullessa esiin (Oinas 1998, 186).

2.4.3. Representatiivinen ote

Ruumis representaationa – esityksenä tai artikulaationa – kertoo yksilön ja yhteiskunnan välisestä neuvottelusta, jossa yksilö toimii välillä hyvinkin raskaiden odotusten paineessa. Toisaalta yhteiskunnalliset käytännöt eivät ainoastaan rajoita ja tukahduta ihmistä, vaan ruumiin käytännöt voivat olla myös myönteisiä. (Oinas 1998, 187–188.) Representatiivinen ote on hyödyllinen, kun halutaan kiinnittää huomiota urasiirtymässä tapahtuvaan muutokseen.

Bourdieu (1992) mukaan habituksesta puhumisen avulla tehdään näkyväksi, miten yksilöllinen, subjektiivinen ja jopa persoonallinen on yhteiskunnallista, kollektiivista. Habitus on näin ollen sosialisoitu subjektiivisuus. Habitus on yhteiskunnallisen aineellistuma ihmisessä ja se on kotonaan sillä kentällä, jolla se asustaa. Habitus tunnistaa automaattisesti sellaiset merkitykset ja intressit, jotka kätkeytyvät kyseiselle kentälle. Sellaisessa tilanteessa, jossa habitus kohtaa olosuhteet, jotka ovat identtisiä tai samankaltaisia kuin ne olosuhteet, joiden tuotetta se on, habitus on täysin sopiva kenttään ilman tarvetta yrittää sopeutua. (Bourdieu & Wacquant 1992, 157–161.) Tämä on se tunne, jota moni työelämässä tavoittelee.

Bourdieu ajattelua on hyödynnetty työelämän ruumiillisuuden tutkimuksessa, kun on haluttu ymmärtää, miten habitus muotoutuu tietynlaisen elämäntavan ja olosuhteiden tuloksena. Habitus nähdään kokoelmana tyyllisiä piirteitä, joiden avulla identifioidutaan johonkin ryhmään. Itseen investoidaan muun muassa koulutuksen ja ruumiin muokkaamisen kautta. (Parviainen ym. 2016, 17.) Habitus luo ihmisen toiminnalle suhteellisen pysyvät puitteet, jotka kuitenkin pystyvät korjaamaan itseään tietyissä rajoissa (Liljander 2012, 144).

Ristiriidan kokeminen habituksen ja kentän välillä voivat johtaa haaveisiin alanvaihdosta. Toisaalta uudelle kentälle pääsy ei ole välttämättä yksinkertaista, sillä ihminen ei entuudestaan tunne kentän sääntöjä eikä hänen aikaisempi ammatillinen habituksensa välttämättä suoraan sovi uudelle kentälle. Tämä voi aiheuttaa hyvin perustavanlaatuisia väli tilan kokemuksia ja tuntemuksia (Ibarra 2004, 2005). Vaikka nämä tuntemukset tunnetaan yksilöllisesti, kyse on Bourdieun tapaan ymmärtäen aina myös jostain kollektiivisesta.

Representatiivinen ote auttaa ymmärtämään myös alanvaihdon kestoa. Habitukselle on ominaista tietynlainen hitaus, eikä habitus välttämättä pysy perässä objektiivisten rakenteiden muuttuessa nopeasti. Bourdieun mukaan kaikkialla toimiva subjektiivisten toiveiden ja objektiivisten mahdollisuuksien jatkuva dialektiikka voi tuottaa monenlaisia tuloksia. (Bourdieu & Wacquant 1992, 161–162.) Myös Jokinen tutkijakollegoineen (2004) korostaa sitä, miten ihmisen ruumiillisuuden kautta kykenemme ymmärtämään muutosta, liikkuvuutta ja niissä koh-

dattavia haasteita. Ihmisruumiiseen ylipäättään kiinnittyy paljon ikiaikaisia elementtejä, jotka ovat hyvin hitaita muuttumaan, ja jotka suojaavat ihmistä. Tällaisia voitaisiin heidän mukaansa kutsua tottumuksen laeiksi. (Jokinen ym. 2004, 10.)

Representatiivisesta näkökulmasta katsottuna alan vaihtaminen ei ole aivan yksinkertaista, sillä ihminen on jo ehtinyt kerryttää habitukseensa tietynlaisen lähestymistavan asioihin ja tietynlaisen tuntemuksen ammattinsa edustajana. Toisaalta tyyllillisiä piirteitä on mahdollista muuttaa. Jokainen ammattilainen joka tapauksessa muuttuu työkokemuksen myötä, vaikka ei vaihtaisikaan alaa. Esimerkiksi noviisi omaksuu aluksi julkisesti jaettuun käsityksiä ja työkäytänteitä sellaisenaan, ja miten hän vähitellen alkaa muuntaa niitä ominaislaatuunsa sopiviksi (Räsänen & Trux 2012, 35).

2.4.4. Fenomenologinen ote

Fenomenologia on filosofinen ajatustapa, jossa tutkitaan ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Fenomenologinen lähestymistapa pyrkii tavoittamaan alanvaihtajien aidon kokemuksen juuri sellaisena kuin se heille ilmenee – ilman taustaoletuksia tai arvottamisia. Eläminen nähdään ruumiillisena toimintana ja havainnointina sekä samalla koetun ymmärtävänä jäsentämisenä. Kokemus nähdään syntyvän vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa, esimerkiksi hajujen, valojen ja äänten herättämänä ja niiden merkitysten perusteella, joita ihminen toiminnalleen antaa. (Laine 2010, 29, 34–35; Mäkikoskela 2007, 318.)

Fenomenologit eivät kaihda ristiriitoja eivätkä ymmärryksen rajoja, vaan pyrkivät löytämään avoimen, joustavan, suoran ja naiivinkin yhteyden maailmaan ja antamaan sille filosofisen statuksen (Mäkikoskela 2007, 318). Fenomenologinen suuntaus ruumiillisuustutkimuksessa kritisoi ruumiin näkemistä välineenä. Fenomenologit ymmärtävät ruumiin pikemminkin olemisen tilana. Sukupuolentutkija Elina Oinaksen (1998) mukaan: *'fenomenologisesti ajatteleva ihminen sanoisi: Minä olen ruumis, kun taas instrumentaalisesti ajatteleva ihminen toteaisi: Minulla on ruumis.'* (Oinas 1998.)

Ruumiillisuuden fenomenologinen suuntaus on ollut viehättynyt varsinkin ranskalaisen psykologi-filosofin Maurice Merleau-Pontyn ajattelusta. Merleau-Ponty (2012) toteaa, että niin kuin mielikin on läpikotaisesti kietoutunut ruumiiseen, myös ruumis on täysin sielutettu. Tosiasiassa siis kaikki ruumiilliset toiminnot osallistuvat havaitsemiseen, eikä se siis ole pelkästään tiedollista toimintaa. Näin ollen ruumis on paljon muutakin kuin väline tai keino: *'se on ilmaisu itsestämme maailmassa, pyrkimystemme näkyvä muoto'*. (Merleau-Ponty 2012, 63–64.) Ruumis on myös se paikka, josta käsin ihminen suuntautuu maailmaan. Kokemuksemme muodostuvat Merleau-Pontyn mukaan pohjimmiltaan ruumiillisessa tietoisuudessa. Tämä on anonyymia ja esipersonallista, eikä perustu siihen, että ihminen ajattelee. (Luoto 2012, 19.)

Merleau-Pontyn filosofiaa voidaan kutsua kokonaisvaltaiseksi maailmassaolemiseksi. Se kritisoi mielen tai hengen nostamista jalustalle ja pitää niitä vain yhtenä ihmisen kokonaisuuden osana. Kieli ei myöskään ole siinä erityisen merkittävä väline kulttuurin siirtymisessä, toisin kuin usein muuten ajatellaan. Havainnot ja kokemukset jättävät jälkensä ruumiiseen, siihen millainen hän on ruumiissaan ja millaiseksi hän itsensä ja ruumiinsa kokee. Ruumis sisältää kaiken sen ajan, minkä ihminen on ollut olemassa. (Mäkikoskela 2007, 312–313.)

Ihminen määrittelee itseään toisille vuorovaikutuksen avulla ja tämä vuorovaikutus puolestaan synnyttää uutta itseymmärrystä. Kuten Merleau-Pontyn ajattelua soveltanut tutkija ja taiteilija Riikka Mäkikoskela (2007, 312, 316) toteaa, lausutut sanat voivat kyseenalaistua, mikäli eleet, ilmeet ja toiminta ovat ristiriidassa niiden kanssa. Siksi vuorovaikutus on hyvin paljastavaa. Alanvaihtajalla haasteellisia vuorovaikutustilanteita voi tulla sekä vanhassa että uudessa työssä, kun ihminen on epävarma ammatillisesta identiteetistään.

Mäkikoskela (2007) muistuttaa, kuinka ainoastaan kokemuksellinen ja vuorovaikutuksellinen oppiminen on pysyvää. Oppiminen ja varsinkaan ihmisenä kasvamisen ei rajoitu oppilaitoksen tai työpaikan seinien sisään. Lapsi oppii olemisen, ei teorioiden kautta. Myös aikuinen oppii olemisen kautta, koska hän on edelleen ruumiillinen maailmassaolija, ei pelkästään tiedollinen tai looginen toimija (Mäkikoskela 2007, 315–317). Urasiirtymien kannalta on tärkeää antaa arvostusta matkan varrella tapahtuville oppimisen kokemuksille ja tuntemuksille sen sijaan,

että kiinnitettäisiin huomiota ainoastaan muodollisen koulutuksen piiriin tai uuden alan työhön siirtymiseen. Toisaalta urasiirtymäkokemuksia voidaan tarkastella yhteiskunnallisten rajojen ja normien rikkomisina tai sen myötä oppimistapahtumina kaikille, koko yhteisölle.

Lisäksi ruumiinfenomenologisen otteen, oppimisen ja urasiirtymät yhdistävän tutkimuksen voi hahmotella merkitsevän urasiirtymän tutkimista vuorovaikutuksellisenä ja kokonaisvaltaisena oppimis- ja kasvuprosessina. Urasiirtymä on aina vuorovaikutuksellinen ilmiö. Niissäkin tapauksissa, joissa ihminen pohtii ja toteuttaa alanvaihtoa yksin, kertomatta siitä kenellekään muulle, hän peilaa itseään suhteessa muihin miettiessään kykyjään ja taipumuksiaan, ammatteja ja aloja sekä kartoittaessaan mahdollisuuksiaan.

Kun tiedetään yhteisöllisen ja yhteistoiminnallisen oppimisen edut, voidaan ajatella, että alavaihdon pohtiminen yksin ei välttämättä vie kovin pitkälle. Toisaalta myös vuorovaikutuksen laadulla on merkitystä. Kuten alanvaihtajia tutkinut Herminia Ibarra (2002) on todennut, on tärkeää löytää uusi ammatillinen yhteisö tai roolimalli identiteettityön vauhdittamiseksi. Jotta uusi ammatillinen identiteetti voisi rakentua, ihminen tarvitsee tunnustusta muilta uutena itsenään (Ibarra 2005, 7).

2.4.5. Ruumiin tilallinen analyysi

Ruumiin tilallinen analyysi tutkii ruumiiden välisiä etäisyyksiä ja läheisyyksiä, ruumiiden paikantumista tilaan sekä ruumiiden ja ei-ruumiillisten toimijoiden välisiä suhteita (Parviainen ym. 2016, 18–19). Organisaatiotutkija Suvi Satama (2017) tutki artikkeliväitöskirjassaan ammattitanssijoiden ruumiillisia käytäntöjä ja näkyvämpiä hienovaraisuuksia, jotka muotoutuvat näyttämön ja lavantakaisten tilojen välisessä vuoropuhelussa. Lisäksi hän tarkasteli intohimon ja haavoittuvuuden tuntemusten yhteen kietoutumista tanssijan työssä. Tanssijat käyttivät harjoittelussaan erilaisia apuvälineitä välttääkseen loukkaantumista. Näin he raivasivat ei-ruumiillisten toimijoiden avulla haavoittuvuudelta tilaa intohimon toteuttamiselle työssään. (Satama 2017, 202.)

Ruumiin tilallinen analyysi tarjoaa näköalan konkreettisten aistien merkitykseen työssä, kuten organisaatitieteilijä Martin Corbett (2006) tutkimuksessaan ammatillisten identiteettien muotoutumisesta tuoksujen tai hajujen perusteella osoittaa. Ruumiin tilallisen analyysin avulla voidaan tarkastella myös tilan käyttöä ammatillisen identiteetin muuttumisessa. Siirtymää voidaan ajatella hyvin konkreettisesti tavalla: Urasiirtymän myötä ihminen ei enää aamuisin menekään vanhaan työpaikkaansa vaan opiskelemaan tai uuteen työpaikkaan.

Vaikka tapamme ovat pinttyneitä ja muutos vie aikaa, ihmiset kuitenkin siirtyvät alalta toiselle ja työpaikalta toiseen. Miltä tuntuisi palata vanhaan työpaikkaan? Mikä se viime kädessä on, mikä ihmisessä siirtyy ja liikkuu, ja mikä merkitys tällä on työelämän kannalta? Ammatillinen identiteetti, kysymys siitä, kuka minä olen, on yhteydessä siihen, *missä* minä olen (Laulainen & Hujala 2016, 10).

Uraisiirtymiin liittyvä tilallinen analyysi voi myös tarkastella alanvaihtajan elämää sosiologi Erving Goffmanin (1959) tapaan näyttämönä: Miten ihminen kulissien takana valmisteleo alanvaihtoaan ja paljastaa ajatuksiaan vain harvoille ja valituille. Entä miltä tuntuu esitellä uutta tai uusiutunutta ammatillista identiteettiä 'julkisella näyttämöllä', esimerkiksi sosiaalisessa mediassa?

Myös ei-ruumiillisten toimijoiden huomioiminen antaa urasiirtymään mielenkiintoisen näkökulman. Identiteettimme on yhteydessä materiaaliseen ympäristöömme, missä työskentelemme ja elämme, ja niihin merkityksenantoihin, mitä me itse ja muut ihmiset liitämme näihin konkreettisiin asioihin ja tapahtumiin (Laulainen & Hujala, 2016, 9).

Esimerkiksi entisen työnantajan logolla varustettu vesipullo ja sen käyttäminen uusissa yhteyksissä voi aiheuttaa alanvaihtajassa monenlaisia pohdintoja ja tunteuksia siitä, halutako edustaa tuota työpaikkaa vai ei. Näin teemme ammatillista identiteettityötä myös ympärillämme olevien esineiden avulla. Myös pukeutumisella (esim. Kamila 2012) ja työpaikan tai työhuoneen sisustuksella (esim. Elsbach 2003) on merkitystä tässä mielessä.

3. IDENTITEETTI URASIIRTYMÄSSÄ

3.1. Uran käsite

Uratutkimuksen juuret ulottuvat aina 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen saakka. Perinteisesti uratutkimus on jaettu kolmeen eri lähestymistapaan. Uratutkimuksen piirissä on tutkittu ensinnäkin sosiaaliluokan vaikutuksia uraan, toiseksi yksilöiden piirteiden vaikutusta heidän tekemiinsä ammatillisiin valintoihin sekä kolmanneksi uravaihemalleja (Ekonen 2007, 22–23).

Uratutkija Marianne Ekosen (2006) mukaan uratutkimukselle on ollut leimallista kahtia jakautuneisuus: uratutkimusta on tehty psykologisesta ja sosiologisesta, objektiivisesta ja subjektiivisesta, miesten ja naisten sekä perinteisten ja uusien urien näkökulmasta. Organisaatitieteilijät Svetlana Khapova, Michael Arthur ja Celeste Wilderom (2007a) havainnollistavat uratutkimuksen jakautuneisuutta psykologiseen ja sosiologiseen näkökulmaan kuvaamalla, miten kautta aikojen on kiistelty siitä, luoko ihminen uransa vai luoko ura ihmisen.

Ura voidaan tätä kahtia jakautuneisuutta noudattaen määritellä ensinnäkin ihmisen elämänmittaisena työtehtävien sarjana (objektiivinen ura) ja toisaalta elämänmittaisena sarjana rooleihin liittyviä kokemuksia (subjektiivinen ura). Objektiivinen ura kattaa ne konkreettiset, ulkoisestikin havaittavissa olevista asiat, joita ihminen tekee tai jättää tekemättä. Subjektiivinen ura sen sijaan koostuu ihmisen omista uraan liittyvistä kokemuksista, käsityksistä, arvoista, asenteista ja motivaatioista sekä niiden muutoksista. Subjektiivisen uran kannalta esimerkiksi uralla menestymisen tai sillä epäonnistumisen voi määritellä ainoastaan ihminen itse. (Ekonen 2006.)

Viime aikoina uraa on määritelty myös konstruktivisesti. Nämä tutkijat katsovat, että subjektiivinen ja objektiivinen ura ovat saman kolikon kaksi puolta, ja että molemmat puolet on otettava tutkimuksessa huomioon. (Ekonen 2006.) Tuoremmat määritelmät kuten LaPointen (2011) näkemys korostavat kulttuurin merkitystä uran ja urakokemusten muotoutumisessa. Olemme osa kulttuuriamme, jossa elämme, ja tietyt yhteiset kerronnalliset ja vuorovaikutukseen liittyvät mallit

rajoittavat ja toisaalta mahdollistavat urasiirtymään liittyvää identiteettityötä. (La-Pointe 2011, 15, 180–181.)

Jos perinteistä subjektiivinen/objektiivinen ura -jaottelua halutaan käyttää, tutkimukseni painottuu enemmän uran subjektiiviseen puoleen. Khapova tutkijakollegoineen (2007a) luonnehtii subjektiivista uraa neljän piirteen avulla. Ensinnäkin subjektiiviseen uraan liittyy aina duaalisuus suhteessa objektiiviseen uraan. Molemmat puolet ovat olemassa, mutta eivät välttämättä vastaa toinen toisiaan. Esimerkiksi menestyminen työssä ei tietenkään suoraan kerro mitään työtyytyväisyydestä. (Khapova ym. 2007a.)

Toiseksi molemmat puolet vaikuttavat toisiinsa. Objektiivisesti havaittavissa olevan työkokemuksen myötä subjektiivinen ura muuttuu ja toisaalta omat asenteet ja motivaatio voivat vaikuttaa siihen objektiiviseen uraan, minkä myös ulkopuoliset näkevät. Kolmanneksi subjektiiviseen uraan liittyy ajallinen ulottuvuus. Esimerkiksi taitojen kehittyminen, suhteiden luominen ja mahdollisuuksien avautuminen liittyvät aikaan ja ajan kulumiseen. Neljäntenä subjektiivista uraa luonnehtii moniulotteisuus, sillä ihmiset tavoittelevat urallaan eri asioita, esimerkiksi seuraavat kutsumustaan tai kerryttävät osaamistaan. (Khapova ym. 2007a.)

Uraa on siis mahdollista ajatella kahdella eri tavalla, subjektiivisena ja objektiivisena, ja käsitteellinen problematisointi auttaa viestimään selvemmin uratutkimuksen monitieteisessä yhteisössä. Kuitenkin määrittelyt käyvät hyvin epäselviksi esimerkiksi tilanteissa, joissa ihminen kertoo niistä yhteiskunnallisista odotuksista, joiden mukaan hänen uransa olisi pitänyt hänen mielestään edetä. Mikä tällaisessa tilanteessa on subjektiivista ja mikä objektiivista?

Samoin on tilanteissa, joissa ihminen saa uraan liittyvistä päätöksistään kritiikkiä tai kannustusta muilta. Subjektiivinen ja objektiivinen ovat kietoutuneina toisiinsa, mutta uraa voidaan ajatella fenomenologisesti tämä kahtiajako ylittäen: Ihmisen aistinen suhde työhönsä, ihmisen kokemus ja vuorovaikutus on jakamatonta, ei siis erikseen henkistä tai materiaalista. (Laine & Kuhmonen 1995, 42–43.)

3.2. Erilaiset urasiirtymät

Käytän tässä tutkimuksessa käsitettä *urasiirtymä*. Määrittelen sen merkitsevän mitä tahansa koettua tai tapahtunutta siirtymää työuralla. Pääpaino on tässä tutkimuksessa kuitenkin sellaisilla siirtymillä, joissa vaihtuu koko ammattiala. Niinpä puhun myös alanvaihdosta ja alanvaihtajista. Julkisessa keskustelussa ja arkipuheessa käytetään viimeksi mainittuja, minkä johdosta näen tarpeellisena pitää ne mukana tutkimustekstissä. Uraisiirtymä ei välttämättä sano mitään sellaiselle henkilölle, joka ei ole perehtynyt uratutkimukseen. Uraisiirtymä on laaja käsite, ja mielen alanvaihdon sen osaksi.

Alanvaihdon ja ammatinvaihdon ymmärrän keskenään synonyymeiksi, mutta ammatinvaihto sulkee pois sellaisia ihmisiä, jotka opiskelevat jotakin generalistialaa. He eivät koe vaihtavansa tai valmistuvansa mihinkään tiettyyn ammattiin. Työuralla tapahtuvista siirtymistä on kotimaisessa työuria koskevassa tutkimuskirjallisuudessa käytetty myös käsitteitä siirtymä, uramuutos, ammatinvaihto sekä liikkuvuus. Käsitteitä on harvoin nimenomaisesti määritelty. Englanniksi käytetään usein käsitettä *career transition* (Koivunen ym. 2012, 14) tai *career change* (Ibarra 2005, 4; LaPointe 2011.)

Organisaatiotutkijat Minna Koivunen, Anna-Maija Lämsä ja Suvi Heikkinen (2012) ovat tehneet käsiteanalyysin urasiirtymän käsitteestä. He määrittelevät urasiirtymän yksilön kannalta tarkasteltuna *'prosessiluonteiseksi työhön liittyväksi muutokseksi, jonka yksilö kokee erilaisena suhteessa aikaisempaan tilanteeseen työssään'*. Uraisiirtymiä on monenlaisia, ja ne eroavat toisistaan kahden pääominaisuuden suhteen. Nämä ovat ihmisen toimijuuden aste siirtymässä sekä siirtymän havaittavuus. (Koivunen ym. 2012, 27.)

Toimijuuden näkökulmasta urasiirtymä voi olla pakotettu, jolloin se on tapahtunut yksilölle ilman hänen omaa vaikutusmahdollisuuttaan. Toisessa ääripäässä siirtymä tapahtuu täysin yksilön omasta aloitteesta. Havaittavuuden näkökulmasta urasiirtymä voi olla objektiivinen, jolloin se on helposti myös muiden kuin yksilön itsensä havaittavissa. Subjektiivinen urasiirtymä on yksilön itsensä henkilökohtainen kokemus, jota toiset eivät välttämättä havaitse. (Koivunen ym. 2012, 27.) Alla

olevassa kuviossa on esitetty Koivusen ja hänen tutkijakumppaneidensa (2012) jaottelu.

Kuvio 1. Urasiirtymät Koivusen ja hänen tutkijakollegoidensa (2012) mukaan.

Tätä luokittelua hyödyntäen tässä tutkimuksessa on olennaista tutkittavien oma, subjektiivisesti havaittu käsitys urasiirtymästä eli muutos suhtautumisessa¹. Subjektiiviset kokemukset urasiirtymistä ovat melko vähän tutkittuja (Koivunen ym. 2012, 23), joten tutkimukseni vastaa tähän tarpeeseen. Toisaalta aineistoni urasiirtymät olivat sen verran selviä, että myös ulkopuoliset pystyivät ne huomaamaan. Jo tutkittavien rekrytointivaiheessa oli kyse alanvaihdosta, siis siitä, että ihminen vaihtaa koko ammattialaa. Tämän tutkimuksen urasiirtymät olivat Koivusen ja hänen tutkijakollegoidensa (2012) jaottelun perusteella sekä subjektiivisesti että objektiivisesti havaittavissa, eikä niitä voida asettaa yhteen tiettyyn ruutuun kuviossa.

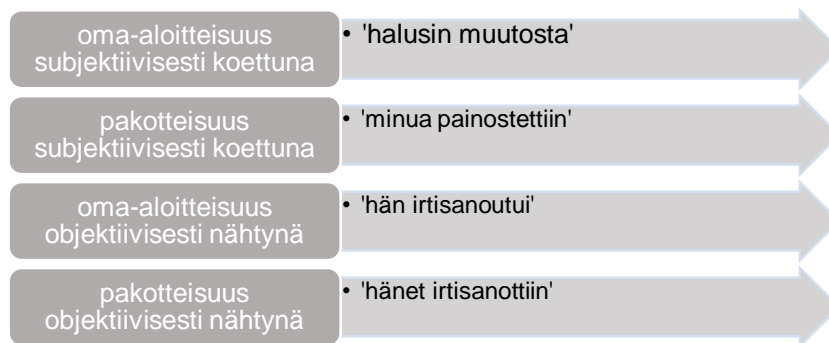
Toimijuuden kannalta urasiirtymät olisivat tässä tutkimuksessa periaatteessa voineet olla kumpia tahansa – pakotettuja tai yksilön omasta aloitteesta tapahtuneita. Suurimmaksi osaksi aineistoni urasiirtymät olivat kuitenkin tapahtuneet

¹ Ks. myös Ibarra (2005, 4-5), joka määrittelee urasiirtymän (*career change*) seuraavasti: "a subset of work role transitions that include a change of employers, together with some degree of change in the actual work role, and a subjective sense of moving into a new and different line of work".

omasta aloitteesta. Uratutkimuksessa näistä käytetään myös termiä vapaaehtoinen alanvaihto (Ibarra 2005, 5), mikä antaa ilmiöstä turhan kevyen ja helpon oloisen kuvan.

Kuten Koivunen kumppaneineen (2012, 26) tuo esille, jaottelu on käsitteellinen ja eri siirtymätyypit voivat esiintyä samanaikaisesti ja/tai peräkkäin. Väitänkin, ettei pakotetun ja omasta aloitteesta tapahtuneen urasiirtymän välillä ole selkeää rajaa, vaan urasiirtymä voi samaan aikaan tapahtua sekä oma-aloitteisesti että pakotetusti. Esimerkkinä tällaisesta on tilanne, jossa työntekijä ottaa hänelle yt-neuvotteluissa tarjotun irtisanoutumispaketin vastaan, sillä se mahdollistaa hänelle uudelleen kouluttautumisen. Toisena esimerkkinä on tilanne, missä työntekijä irtisanoutuu työpaikasta kiusaamisen vuoksi. Voidaan kysyä, onko puhtaasti oma-aloitteista urasiirtymää olemassakaan, sillä harvemmin ihminen ryhtyy muuttamaan asioita silkasta vaihtelunhalusta.

Samaten havaittavuus voi olla heikkoa tai selvää sekä subjektiivisesti että objektiivisesti, eivätkä nämä sulje toisiaan pois kuten tässä tutkimuksessa. Valaisevampaa onkin esittää eri ulottuvuudet niin, että siirtymä voi olla samaan aikaan sekä oma-aloitteinen että pakotettu, kuten alla. Tällöin kaikki ulottuvuudet lisäävät sitä, kuinka selvästä urasiirtymästä kulloinkin on kaiken kaikkiaan kyse.

Kuvio 2. Erilaiset urasiirtymät.

Työuralla kehittymisen teorioista haluan nostaa organisaatiotutkijoiden Richard Boyatzisin ja David Kolbin (2000) teorian kasvusta ja sopeutumisesta (*growth and adaptation*). Tämä malli sisältää kolme moodia: toteuttamisen, oppimisen ja kehittymisen (*performance, learning and development*). Boyatzis ja Kolb (2000) huomauttavat, että ikä tai kokemus ei sinänsä merkitse oppimista tai sopeutumista. Aikaisemmissa urakehitysteorioissa ongelmana on ollut, että ne ovat joko

hierarkkisia tai muuten vain pitävät myöhempiä kehitysvaiheita jollakin tavoin parempina kuin aikaisempia. Boyatzisin ja Kolbin teoriassa moodit ovat keskenään yhdenvertaiset. Tällainen ei-lineaarinen malli on tarpeen, jotta pystyttäisiin ymmärtämään eri iässä tapahtuvia urasiirtymiä. (Boyatzis & Kolb (2000, 77–79.)

Kehittymismoodissa olevalle ihmiselle ajankohtaisia ovat perimmäiset kysymykset ihmisenä olemisesta ja hän haluaa toteuttaa kutsumustaan. Kehittymismoodissa olevaa ihminen etsii tarkoitusta ja merkitystä elämälleen ja haluaa toimia tämän mukaisesti. Hän on viisauden etsijä, joka haluaa toimia arvojensa mukaisesti. Hän pohtii sekä omaa merkitystään työelämälle ja yhteiskunnalle, että työn merkitystä itselleen, kuten haastateltavani. (Boyatzis & Kolb 2000, 85–86.)

3.3. Ammatillinen identiteetti tuntemuksina

Tutkimusta aloittaessani ensimmäinen käsite, josta lähdin liikkeelle, oli identiteetti. Ammatillinen identiteetti kuvaa pohdintaa: Millainen ammatilainen olen? Mitä tämä työ tekee minulle? Millaiseksi ammattilaiseksi olen tulossa? Millainen haluaisin olla? (Räsänen & Trux 2012, 34.) Silloin, kun ammatilliset identiteetit pysyvät muuttumattomina ja vakaina, niitä ei useinkaan ole tarvetta problematisoida, eikä niitä välttämättä edes havaita. Identiteeteistä puhutaankin yleensä silloin, kun ne muuttuvat ongelmallisiksi tai niihin kohdistuu muutospaineita (Eteläpelto 2010, 93).

Uraasiirtymää lienee suorastaan mahdotonta toteuttaa ilman edes jonkinasteista ammatillista identiteettiprojektia (ks. Harré 1983). Laajimmassa merkityksessä voidaan puhua työhön liittyvästä identiteetistä, seuraavaksi suppeammassa merkityksestä työidentiteetistä ja tarkimmassa merkityksessä ammatti-identiteetistä tai ammatillisesta identiteetistä, kuten tässä tutkimuksessa (Eteläpelto 2010, 90).²

² Englanninkielisessä kirjallisuudessa on erilainen jako. *Occupational identity* viittaa jonkin elinkeinohaaran mukaiseen ammatilliseen identiteettiin. *Vocational identity* liittyy ihmisen henkilökohtaiseen suhteeseen tiettyä ammattiroolia kohtaan. *Professional identity* -käsitteen avulla voidaan puhua nykyään muistakin kuin professioammateista. (Eteläpelto 2010, 90.)

Identiteetin ohella tai sijasta voitaisiin puhua myös positioista tai rooleista, jotka kummatkin ovat toki myös ruumiillisia. Positiossa on kyse siitä, miten yksilö asemoituu ja asemoi itsensä tietynlaisena henkilönä urasiirtymätilanteissa. Ensinnäkin positiointi koskee asemoitumista urasiirtymäkertomuksen päähenkilöksi. Ihminen usein pitää itsestään selvänä, että urasiirtymän toteuttaminen on hänestä itsestään kiinni, ja että hänen pitää itse ottaa vastuu tulevaisuudestaan. Toiseksi urasiirtymää tekevän ihminen saattaa puheessaan asemoida itsensä miltei saman lauseen aikana useammalla tavalla – välillä vanhaan identiteettiinsä, välillä uuteen. Samanaikaisesti hänellä voikin olla useita positioita, eivätkä ne kaikki välttämättä liity työhön. (LaPointe 2011, 24, 86.)

Roolit sen sijaan voidaan nähdä syntyneen institutionaalisiin tarpeisiin, suorittamaan tiettyjä tehtäviä organisaatiossa. Toisaalta ihmiset sosiaalisesti rakentavat roolit vuorovaikutuksen, havaintojen, neuvottelujen kautta. Tietyissä ammattiroolissa olevalta ihmiseltä odotetaan tiettyjen tehtävien suorittamista, tietynlaista käyttäytymistä ja tiettyjen arvojen noudattamista: esimerkiksi lääkärin rooli on erilainen kuin sähköasentajan rooli. Roolit muovaavat identiteettejä ja tuovat niihin tarpeellista pysyvyyden tunnetta, mutta myös identiteetit vaikuttavat rooleihin. (Kumpula 2011, 49–51; Simpson & Carroll 2008, 42–44.)

Identiteetin käsitteestä on tullut yhä ajankohtaisempi. Sosiologi Anthony Giddens (1991) näkee modernin ajan leimaavana piirteenä kahden ääripään voimistumisen: toisaalta globaalit voimat, toisaalta henkilökohtaiset määritykset. Omaa identiteettiä reflektoidaan yhä enemmän, elämää suunnitellaan ja elämäntyyliä pohditaan. Tavoitteena on usein koherentti, mutta samalla jatkuvasti päivittyvä omaelämäkerrallinen kertomus. (Giddens 1991, 1–5.)

Identiteetti ja sen jatkuvuus on yksi suurista ihmisen olemassaoloa koskevista kysymyksistä. Giddensin (1990) mukaan identiteetissä on kyse persoonaa koskevien tunteiden jatkumosta itsessä ja ruumiissa (*“the persistence of feelings of personhood in a continuous self and body”*). Ihmisen oma identiteetti (*self-identity*) eroaa merkittäväällä tavalla esimerkiksi esineiden identiteetistä eli niiden ominaislaatuisuudesta. Ihmisen identiteetti ei tällä tavoin ole annettu ulkoapäin, vaan se edellyttää ihmiseltä reflektiota ja kykyä kertoa itsestään tietynlaista kertomusta. (Giddens 1991, 52–54.)

Ammatillinen identiteetti on kiinteässä yhteydessä ihmisen identiteettiin, sillä ihminen käyttää työntekoon enemmän aikaa kuin mihinkään muuhun toimintaan hereillä ollessaan (Muja & Appelbaum 2012, 683). Ammatillinen identiteetti on työkeskeisessä yhteiskunnassamme merkittävässä asemassa, mikä tulee esiin tilanteissa, joissa ihmisellä ei ole työtä. Silloin ei ole sitä tarvittavaa toimintaa ja konkretiaa, minkä avulla identiteettiä voisi rakentaa. (Onnismaa & Pasanen 2015, 247.)

Ammatillinen identiteetti kuvaa ihmisen ja työn välistä moniulotteista suhdetta. Se kattaa ammattialan yhteiskunnallisen, sosiaalisen ja kulttuurisen käytännön sekä toisaalta yksilön henkilökohtaiset käsitykset ja merkitykset itsestä ammatillisena toimijana. Siihen sisältyvät kysymykset siitä, millaisena ihminen näkee itsensä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen nyt sekä millaiseksi hän tässä suhteessa haluaa tulla. Lisäksi siinä tarkastellaan, mihin ihminen kokee samastuvansa ja kuuluvansa ja mihin hän sitoutuu työssään. Myös työntekoa koskevat arvot, uskomukset sekä eettiset kysymykset kuuluvat ammatillisen identiteetin tutkimukseen. Nämä käsitykset ovat rakentuneet yksilön henkilöhistoriassa, mutta ne myös muokkautuvat kaiken aikaa uudelleen. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 26; Eteläpelto 2010, 90.)

Ammatillisessa identiteetissä, kuten identiteetissä ylipäätään, on kaksi ulottuvuutta: persoonallinen ja sosiaalinen. Eri identiteettiteorioissa näitä korostetaan eri tavoin. Jotkut näkevät ammatillisen identiteetin määrittävän lähes yksinomaan suhteessa toisiin, kun taas toiset käsittävät identiteetillä henkilökohtaista mielekkyyden etsintää. Identiteetti-käsitteen avulla voidaan joka tapauksessa yrittää ymmärtää niitä prosesseja, joissa yksilöllinen ja yhteisöllinen kohtaavat ja vaikuttavat toisiinsa. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 34, 41; Eteläpelto 2010, 98.)

Ammatillinen identiteetti onkin luontevaa nähdä persoonallisen ja sosiaalisen vuoropuheluna. Siinä on toisaalta kyse henkilökohtaisen mielekkyyden etsimisestä ja löytämisestä, sekä toisaalta työyhteisöihin ja ammatteihin samaistumisesta. Käsitystä pysyvistä ja yhtenäisistä ammatillisista identiteetistä on arvoiteltu. Toisaalta nykyisen työelämän vähäinen ennustettavuus ja epäjatkuvuus kaipaavat vastapainokseen entistä enemmän identiteettipuhetta. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 43–45.)

3.4. Pysyviä ja muuttuvia identiteetin tuntemuksia

Vaikka identiteeteistä puhutaan yhä enemmän, jotkut näkevät ammatillisten identiteettien katoavan kokonaan. Tätä on perusteltu sillä, että jälkiteollisessa tietoyhteiskunnassa tai palveluyhteiskunnassa tarvitaan joustavia ja työelämän uudensuuntaisiin ehtoihin sopeutuvia osajia, jotka ovat valmiita ylittämään vakiintuneita työnkuvia. Perinteisten, tiettyyn alaan sidottujen ammatti-ihmisten on nähty korvautuvan työntekijöillä, joilla on yleiset työelämävalmiudet. (Filander 2006, 51–52.) Yrittäjämäisyydestä, luovuudesta ja oma-aloitteisuudesta on tullut piirteitä, joita pidetään niin hyvän työntekijän kuin jopa hyvän kansalaisen perusvalmiuksina (Lahikainen & Harni 2016, 27, 32). Lähes kaikista aloista on tullut palvelualoja, joilla työntekijöiltä edellytetään palveluasennetta ja 'asiakaslähtöisyyttä' (Parviainen ym. 2016, 14).

Tähän ammatillisten identiteettien problematisoitumiseen on kansainvälisessä uratutkimuskirjallisuudessa vastattu uraidentiteetin (*career identity*) käsitteellä. Organisaatiotutkija Mel Fugate (2004) kumppaneineen katsoo, että ammatillinen identiteetti (*occupational identity*) kattaa ainoastaan sen, miten ihminen määrittelee itsensä tietyssä työkontekstissa. Uraidentiteetti sen sijaan on pitkäaikainen. Se kattaa ihmisen menneisyyden, nykyhetken sekä tulevaisuuteen liittyvät toiveet ja suunnitelmat. Se pitää sisällään ihmisen työkokemuksen, mutta pääpaino on sillä, miten ihminen järjestää ja merkityksellistää näitä kokemuksiaan. (Fugate 2004, 20.)

Uraidentiteetin käsite tuo uratutkimuskeskusteluun uuden ulottuvuuden. Vaarana kuitenkin on, että puhuminen uraidentiteetistä peittää alleen ammatillisen identiteetin muuttumiseen liittyviä tuntemuksia ja kokemuksia sekä muutoksen merkitystä ihmisen elämässä. Näin voi tapahtua, jos alituista muutosta pidetään normaalina tilana ja ikään kuin liiankin hyväksyttävänä. Päinvastoin, muutokseen liittyviä tuntemuksia on syytä nostaa esiin.

Identiteettien problematisoitumiseen voidaan myös vastata muistuttamalla, että identiteetti on elämäkerrallinen jatkumo, joka rakentuu yksilön ainutkertaisiin kokemuksiin perustuvista itseä koskevista tulkinnoista. Nämä kokemukset ja tulkin-

nat tuskin katoavat mihinkään. Uusimmassa ammatillisen identiteetin tutkimuksessa onkin keskitytty tarkastelemaan identiteetin rakentumista kerronnallisesti. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 41; Eteläpelto 2010, 140.) Tämän lähestymistavan mukaan identiteetti on tarinallinen luomus, jossa korostuu moniulotteisuus muuttumattomuuden sijaan (Hänninen 2012, 62).

Rajanveto sen välillä, ovatko identiteetit pysyviä vai muuttuvia, lienee tarpeellista. Sosiaalipsykologi Vilma Hänninen (2002) nimittäin toteaa, että identiteetissä on tasoja, jotka voivat olla liikkuvia ja vaihtuvia. Tällaisia ovat sosiaaliset identiteetit sekä tulevaisuuden mahdolliset identiteetit. Sen sijaan henkilöidentiteetit ja moraaliset identiteetit ovat pysyvämpiä, yhtenäisempiä ja jatkuvampia. Se, minkä verran identiteetti liikkuu, vaihtelee myös henkilöittäin. Joidenkin identiteetti pysyy hyvinkin vakaana, kun se perustuu eri elämänalueilla samoihin periaatteisiin, esimerkiksi johonkin aatteeseen. Toisten elämää voi kuvata pikemminkin osittuneeksi ja hajautuneeksi kuin jatkuvaksi. Tällaisia ihmisiä on nykyään yhä enemmän. (Hänninen 2002, 62.)

Hänninen (2002) puhuu reflektoidusta identiteetistä eli tulkitusta minästä, joka on tietoinen vastaus kysymykseen, kuka minä olen. Tämä identiteetin taso muodostuu ihmisen kertoessa tarinaansa itselleen. Reflektoidun identiteetin tasolla sekä pysyvyyden vaaliminen että uuden luominen on mahdollista. (Hänninen 2002, 62.) Myös organisaatiotieteilijät Kirsi LaPointe ja Pia Heilmann (2014), jotka ovat tutkineet median luomaa kuvaa alanvaihtajien toimijuudesta, korostavat identiteetin diskursiivisuutta.

Ammatillinen identiteettimme sisältää historiamme lisäksi yhtä lailla myös tätä hetkeä sekä tulevaisuuttamme ja mahdollisuuksia, joita haluamme nähdä. Perinteisesti on käsitetty, että on olemassa jokin aito minä, jolla on tietynlaiset ominaisuudet ja taipumukset, ja joka vain pitää löytää esimerkiksi persoonallisuustestien tai asiantuntijoiden avulla. Tällaisista lähtökohdista käsin toivottu urasiirtymä ei ehkä milloinkaan toteudu. Sen sijaan, että tekisi suuren päätöksen alan vaihtamisesta, ihmisen on syytä luoda itselleen pieniä ja helposti lähestyttäviä, kiinnostavia tilaisuuksia, missä uutta ammatillista identiteettiä pääsee kokeilemaan ja tunnustelemaan. Uusi ammatillinen identiteetti ja tämän myötä onnistunut urasiirtymä tapahtuu tekojen kautta. (Ibarra 2002, 6.)

Ibarran (2005) mukaan alanvaihto tapahtuu kuviteltujen, mahdollisten identiteettien myötä. Alanvaihto saa vauhtia tilanteessa, jossa ihmisen ammatillisen identiteetin ja tulevaisuuden toiveiden välille syntyy epäjohdonmukaisuutta. Mielikuvat pelätyistä ja toivotuista minäkuvista asettavat mahdollisuuksia ja esteitä. (Ibarra 2005, 9.) Tässä kohtaa urasiirtymien ja ammatillisen identiteetin tutkimus kohtaa organisaatiotutkimuksessa tarkastellun estetiikan ja aistisuuden: sen, miten mielikuvitus suuntaa toimintaamme.

Identiteetin käsitteen määrittelyt ja tulkinnat ovat muuttuneet aikojen kuluessa, mutta identiteetti-käsite on ja pysyy. Tässä tutkimuksessa määrittelen ammatillisen identiteetin muodostuvaksi niistä tuntemuksista ja mielikuvista, joita ihminen kokee joko hetkellisesti tai pidemmän ajan kuluessa koettaessaan vastata kysymykseen, millainen ammattilainen olen. Toisin sanoen kyse on siitä, miltä psykofyysisesti tuntuu olla minä työssä, työntekijänä ja työurallani. Se on oma, kokemuksen, kokeilujen ja tuntemusten kautta luotu, erityinen tapa olla ja toimia. (Räsänen & Trux 2012, 34, 37.)

Ymmärrän identiteetin syntyvän suuressa osin – mutta ei pelkästään – vuorovaihteisesti ympäristön kanssa. Kuten Ibarra (2002, 6), näen, että ammatillisen identiteetin muuttuminen on koko urasiirtymän tapahtumisen ja toteutumisen perusta. Näin ollen ymmärrän myös urasiirtymän tapahtuvaksi Ibarran (2002, 6) kuvaamalla tavalla pienten tekojen ja – mikä tärkeintä – niihin liittyvien tuntemusten kautta.

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1. Elämänkerrallis-reflektiivinen haastattelutapa

Tutkimukseni aineiston hankinnan menetelmänä oli haastattelu. Haastattelu sopii tutkimukseen, jossa halutaan nähdä ihminen merkityksiä luovana subjektina ja liittää tutkittavan puhe laajempaan kontekstiin (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 205–208). Silloin kun kohderyhmä on laaja, on syytä miettiä haastateltavien valikointia. Jos haastateltavia haalitaan yksitellen sieltä täältä, hävitetään helposti kerronnallisen ympäristön vaikutus (Hyvärinen 2017a, 37.) Alanvaihtajia on paljon, minkä vuoksi fokuusoiminen tietylle alalle vaihtaneihin oli tarpeen.

Etsin tutkittavia Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa opiskelevista seuraavin perustein:

- hän opiskelee päätoimisesti
- hänellä on ollut aikaisempi ammatillinen identiteetti
- hän kokee itsensä alanvaihtajaksi

Lähetin opiskelijoiden sähköpostilistoille kirjeen haastateltavien rekrytoimiseksi (liite II). Kiinnostuneita ja kriteerit täyttäviä henkilöitä ilmaantui 25. Koska kaikki sähköpostia lähettäneet täyttivät kriteerit, käytännössä haastateltaviksi valikoituivat ne, joiden kanssa aikataulut sopivat parhaiten yhteen. Niille, joita en pystynyt ottamaan mukaan tutkimukseen, lähetin kirjoitelmaohjeen (liite III). Kirjoitelmia saapui ainoastaan yksi kappale. Tein yhden koehaastattelun sekä kymmenen haastattelua. Yhtä haastateltavaa haastattelin kahteen kertaan, sillä ensimmäisellä kerralla aika loppui kesken.

Jo ennen haastatteluja tavoitteenani oli, että haastatteluista tulisi pitkiä ja syväisiä, sillä olihan tutkimuskohteena ihmisten oma elämä. Jaan sosiologi Matti Hyvärisen (2017a) ajatuksen siitä, että teemahaastattelu on melko teorialähtöinen tutkimusmenetelmä. Jos teemat on päätetty etukäteen, haastateltavat eivät pääse itse haastattelun kuluessa vaikuttamaan teemoihin eivätkä niiden painotumiseen. Tutkimukseen, jossa ollaan ensisijaisesti kiinnostuneita ihmisen

omasta kokemuksesta, sopii paremmin joustava reagoiminen haastateltavan puheeseen. (Hyvärinen 2017a, 22–23.) Tästä huolimatta haastattelujen edetessä teemoiksi tarkentuivat seuraavat:

1) *Alanvaihtoon mahdollisesti liittyvien käännekohtien tuntemukset ja niihin liittyvät muistot*: Miten ajatus alanvaihdosta heräsi ja millaisia tuntemuksia siihen liittyi?

2) *Alanvaihtoon liittyvät mahdolliset elämäntyylin muutokset*: Onko tapahtunut muutoksia esimerkiksi työn ja vapaa-ajan suhteessa toisiinsa, jaksamisessa, ulkoisessa olemuksessa sisältäen pukeutumisen, vuorovaikutustyyliä, ja onko sukupuoli vaikuttanut alanvaihtokokemuksiin?

3) *Miten muut ihmiset ovat suhtautuneet alanvaihtoon?*

4) *Arvioiva katse omaan alanvaihtoon*: Miltä elämä tuntuu nyt ja mitä kokee oppineensa elämästä alanvaihdon myötä? Keksiikö haastateltava jonkin alanvaihtoon kuvaavan metaforan, ja mitä hän sanoisi alanvaihtoa harkitsevalle?

Teemat toimivat lähinnä jäsenyyksenä itselleni, eikä niissä välttämättä pysytty haastatteluissa. Teemojen kiteytyttyä lähetin teemat osalle haastateltavista ennen kuin he tulivat haastatteluun.³ Haastattelukysymysten tai teemojen lähettämisestä haastateltaville etukäteen on olemassa erisuuntaisia näkemyksiä (ks. Hyvärinen 2017a, 38). Hyvärisen (2017a, 38) mukaan haastattelukysymysten lähettäminen haastateltaville voi lukita haastattelutapahtuman. En lähettänyt haastattelukysymyksiä kenellekään tutkittavista, joten en pysty sanomaan, olisiko näin käynyt omassa tutkimuksessani, mutta kerronnallisessa haastattelussa aion välttää teemojen lähettämistä haastateltaville.

Valmistauduin haastatteluihin laatimalla haastattelurungon (liite I), jossa hyödynsin soveltuvien osin Almialan (2008) haastattelurunkoa. Kysymyksiä oli paljon, mutta kaikkia niistä ei ollut tarkoituskaan kysyä, vaan runko toimi haastattelun

³ Haastatellussani H1:stä eli Annaa ja H2:sta eli Birgittaa, teemat eivät olleet vielä kiteytyneet, eivätkä he saaneet niitä etukäteen. H3:n eli Cecilian haastattelu oli viimeinen tekemästäni haastattelusta, ja hänelle lähetin teemat ennen haastattelua. Jälkikäteen arvioiden sillä, saiko haastateltava teemat luettavakseen vai ei, ei ollut tutkimuksessani juuri merkitystä.

tukena. Haastattelun tärkein kysymys tai pikemminkin orientointi oli ensimmäinen: *'Kerro ihan vapaasti omaa alanvaihtotarinaasi. (Voit aloittaa sinulle sopivasta kohdasta.)'* Jälkikäteen ajatellen olisi vielä kannattanut lisätä, että olen kiinnostunut juuri siitä, mikä haastateltavalle on tärkeää (Hyvärinen 2007a, 27). Tällä olisin saanut haastateltavat luottamaan siihen, että he voivat puhua tuntemuksistaan avoimesti ja runsaasti ilman pelkoa siitä, että he puhuvat ohi aiheen.

Tämän tutkimuksen haastatteluja voi kutsua yhteiskuntatieteilijä Tuula Juvosen (2017) termein sisäpiirihaastatteluiksi. Kerroin haastattelujen aluksi tutkimuksistani ja samassa yhteydessä kerroin olevani itse alanvaihtaja. Hyvärisen (2017a, 39) mukaan haastattelijan kannattaa kertoa jotain itsestään sekä siitä, miksi on kiinnostunut tutkimusaiheesta, jotta tilanteesta tulee luonteva. Sisäpiirihaastattelussa tutkijaa ja tutkittavaa yhdistää jokin erityinen, heidän elämäänsä merkittävällä tavalla koskeva seikka. Tämä jaettu kokemus erottaa haastateltavat laajasta ihmisjoukosta, mutta on yhteinen tutkijalle ja tutkittaville. Sisäpiirihaastattelun etuna on haastattelutilanteen mutkattomuus, mikä syntyy haastateltavien luottamuksesta haastattelijaa kohtaan sekä aidosta ja jaetusta kiinnostuksesta asiaa kohtaan. (Juvonen 2017, 398–401.)

Sisäpiirihaastattelun lisäksi kutsun haastattelutapaani elämänkerrallis-refleksiiviseksi. Haastattelut olivat elämänkerrallisia siinä mielessä, että olin kiinnostunut siitä, miten alanvaihtajat jäsentävät ja merkityksellistävät kokemuksiaan suhteessa koko elämänkulkuunsa (Estola, Uitto & Syrjälä 2017, 156). Haastattelujen tunnelma oli mielestäni suurimmaksi osaksi hyvin miellyttävä, rauhallinen ja pohdiskeleva. Useampi haastattelu kesti lähemmäs kolme tuntia, mistä päätellen, että haastateltavat kokivat aiheen tärkeäksi. Haastatteluissa oli vahvasti keskusteleva ja reflektiivinen ote, niissä ei pelkästään kerrattu menneitä tapahtumia vaan kutsuttiin esiin tapahtumiin liittyviä tuntemuksia ja otettiin tilaa haastateltavan oman toiminnan tarkastelulle.

Sisäpiirihaastattelukaan ei aina suju jouhevasti, sillä ihmisten välisissä vuorovaiikutustilanteissa on aina mahdollisuus hämmennykselle, väärinkäsityksille ja erimielisyyksille. Haastattelijalla ja haastateltavalla voi myös olla keskenään erilainen käsitys kyseessä olevan tutkimuksen tai haastattelun merkityksestä. (Juvo-

nen 2017, 402.) Haastattelut vaihtelivat paljonkin sen suhteen, mitä ihmiset käsittivät alanvaihdolla ja ammatillisen identiteetin muuttumisella. Sain nopeasti huomata, että alanvaihto merkitsi eri ihmisille eri asioita kuin oma alanvaihtoni oli minulle merkinnyt. Jotkut eivät esimerkiksi kertoneet juuri mitään negatiivista aikaisemmasta alastaan. Lisäksi muutaman haastateltavan kertomuksesta sai sellaisen käsityksen, että alanvaihto oli sujunut hyvinkin kivuttomasti ilman suurempia identiteettipohdintoja.

Sisäpiiriläisyydestä huolimatta en myöskään päässyt kaikkien haastateltavieni kanssa tuntemusten tasolle – sellaiseen tilanteeseen, jossa haastateltava olisi reflektoinut identiteettiään ja paljastanut, millaisia olotiloja hän oli urasiirtymässään kokenut. Moni haastattelu saattaa vaikuttaa epäonnistuneelta siksi, että vastaukset ovat erilaisia kuin on etukäteen olettanut. Analyysivaiheessa vähäsanaisista ja vastustelevista haastateltavista voi kuitenkin olla kaikkein eniten hyötyä. (Hyvärinen 2017a, 40). Myöhemmin olisikin mielenkiintoista tarkastella tarkemmin myös sellaisia haastatteluja, jotka haastatteluhetkellä eivät vaikuttaneet tuottavan ruumiillisuuden ja identiteettityön kannalta olennaista aineistoa.

4.2. Aineiston tuottaminen ja haastattelupuheen analysointi

4.2.1. Ruumiillisuuden analyysillä tuntemusten maailmaan

Äänitin haastattelut ja kuuntelin niitä moneen kertaan. Aloitin haastattelujen litteroimisen tutkimuskysymysteni kannalta hedelmällisimmän tuntuisesta haastattelusta ja etenin, kunnes minulla oli kolme haastattelua litteroituna ja yhteensä 84 sivua tekstiä (H1: 36 s., H2: 21 s., H3: 27 s.), mikä oli sopiva aineiston laajuus pro gradu -tutkielmaa varten. Rajaamalla tarkastelun kolmeen haastatteluun pääsin analyysissä ja tulkinnassa huomattavasti syvemmälle kuin jos olisin paneutunut kaikkiin haastatteluihin.

Jälkikäteen ajatellen olisin voinut pitää ensin vain muutaman haastattelun ja sopia lisää tarvittaessa. Toisaalta runsas haastattelujen määrä antoi mahdollisuuden valikointiin. Tuntemukset ovat vaikea aihe puhua, sillä ruumis on totuttu näkemään pikemminkin ongelmana tai syntinä kuin aarteena (Estola & Elbaz-

Luwisch 2010, 702). Runsaasta haastattelujen määrästä pystyin poimimaan ne, jotka koskivat juuri tuntemuksia esimerkiksi pelkkien käsitysten sijaan.

Käytin litteroinnissa merkintöjä, jotka olin muokannut LaPointen (2011, 72) sekä sosiaalipsykologien Johanna Ruusuvuoren ja Pirjo Nikanderin (2017, 427) esittämistä litterointitavoista:

.	tauko
(2s)	pidempi tauko ja sen kesto
//mmm//	omaa puhettani
<u>ei</u>	alleviivattu äänne, sana tai lauseenosan sanottu painokkaasti
la-	sanon keskeyttäminen
(nauraa)	ei-verbaali toiminto

Lisäksi kirjasin tapauskohtaisesti muita puheeseen liittyviä havainnoitteja, esimerkiksi hiljaa lausuttuja äänneitä, sanoja tai lauseenosia.

Kuten opettajan työn ruumiillisuutta tutkineet Eila Estola ja Freema Elbaz-Luwisch (2010, 702), aloitin aineiston analysoinnin etsimällä aineistosta kohtia, jossa haastateltavat puhuivat ruumiillisuudestaan. Koodasin eri väreihin kohtia, joissa haastateltavat

- puhuivat väljästi ottaen jonkinlaisista tuntemuksista
- vaikuttivat tekevän identiteettityötä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa
- vaikuttivat tekevän identiteettityötä suhteessa ei-ruumiillisiin toimijoihin
- kuvailivat aistinvaraisia asioita tai käyttivät mielikuvitusta tai mielikuvia

Määrällisesti eniten värikoodauksia saivat tuntemukset. Näistä tuntemuksista merkittävimmät taulukoin siten, että kykenin tarkastelemaan kaikkien kolmen haastateltavan tuntemuksia rinnakkain (liite IV). Vasemmanpuoliselle sarakkeelle annoin väljiä otsikoita, joissa korostuivat urasiirtymän prosessuaalinen luonne, kuten alanvaihdon sytykkeiden tuntemukset, välivaiheen tuntemukset, vanhasta irti päästäminen ja ihmisenä kasvaminen. Tällaisen aineiston luokittelun avulla

pääsin näkemään, minkä verran aineistoni ylipäättään sisälsi puhetta tuntemuksista, vuorovaikutuksesta, mielikuvista tai aisteista, millaisiin tilanteisiin ne liittyivät, ja mitä yhteistä ja eriävää haastateltavien kuvaamisessa tuntemuksissa oli. Luokittelussa ja koodaamisessa on kuitenkin rajansa. Halusinkin noudattaa kasvatustieteilijä Ulla-Maija Salon (2015, 180–181) ohjetta aineiston ajattelemisesta teorian kanssa pikemminkin kuin orjallisesti toistaa aineiston hankinta – analyysi – raportointi -kaavaa.

4.2.2. Kerronnallisuus porttina urasiirtymään liittyviin odotuksiin

Tuntemuksiin syventymisen jälkeen siirryin tarkastelemaan aineiston kerronnallisuutta. Kasvatustieteilijä Hannu L. T. Heikkisen (2003) mukaan kokemuksemme sijaitsee kerronnassamme ja identiteettejä rakennetaan ja uudistetaan kertomalla. Tämä refleksiivinen projekti on yritystä säilyttää koherentti mutta silti jatkuvasti uudistuva kertomus meistä itsestämme ja maailmasta, jossa elämme. Narratiivisuus ei ole tutkimusmetodi eikä koulukunta vaan väljä viitekehys, jolle tyyppillistä on huomion kiinnittäminen kertomuksiin todellisuuden tuottajina ja välittäjinä. (Heikkinen 2003, 15.)

Hyvärinen (2010) mukaan kertomus ei etene niin, että kertoja raportoisi kaikki mahdolliset tapahtumat ajallisessa järjestyksessä, vaan kertomukset ovat kommentteja siihen, mikä tavalla tai toisella poikkeaa odotuksista. Kertomus liikkuu aina tavanomaisen ja poikkeavan välimaastossa. Lisäksi odotukset liittyvät kertomuksen etenemiseen. Kertoja houkuttelee kuulijaa odottamaan loppuhuipennusta. Kertomus perustuu siis aina odotusten rakentumiseen, seuraamiseen ja arviointiin. (Hyvärinen 2010, 110–111.)

Samalla kun ihminen pohtii elämäntarinaansa, hän myös muokkaa itseään, omia vaatimuksiaan ja tavoitteitaan. Tämän vuoksi kertomus voi olla yhtenäinen ja koherentti, mutta se voi olla myös katkoksellinen, ristiriitainen tai epämääräinen. (Hänninen 2002, 62.) Haastattelu ja varsinkin teemahaastattelu on vain harvoin yksi kertomus. Ensimmäiseksi pyrin paikantamaan, missä kohdissa aineistoa kertomuksia ylipäättään oli. Minimissään kertomus on esitys vähintään kahdesta,

ajallisesti toisiaan seuraavasta tapahtumasta. Kuitenkin hedelmällisempää on kysyä, kuinka paljon tai ohuesti kerronnallinen jokin aineisto on. (Hyvärinen 2010, 90–92.)

Aineisto olisi luultavasti ollut kerronnallisesti vahvempi, mikäli en olisi haastattelutilanteessa painottanut niin paljon tuntemusten merkitystä ja esimerkiksi kysynyt välillä: *'Miltä se tuntui?'* Toisaalta uskon, että juuri ruumiillisuuden ja kerronnallisuuden yhdistäminen tuottaa vivahteikkaampaa kuvaa ja näkemystä urasiirtymästä ilmiönä. Aineistoni sisälsi joka tapauksessa hyvin paljon kerronnallisesti mielenkiintoista tarkasteltavaa. Halusin kuvata, millaisia tuntemuksia ammatillisen identiteetin muutokseen liittyy, jolloin kerrotuilla tapahtumilla on merkitystä. Toisaalta ammatillisen identiteetin muutos voi olla vaikeaa johtuen ympäristön odotuksista. (Ibarra 2002, 4–6.) Tämän vuoksi kerrontaan oli syytä suhtautua kriittisesti.

Kerronnallisuuden eli narratiivisuuden väljästä viitekehyksestä tutkimuksen tärkeimmäksi analyysimenetelmäksi muodostui odotusanalyysi. Tämä analyysimenetelmä perustuu kielitieteilijä Deborah Tannenin (1993) luomiin odotuksen osoittimiin ja sitä on kehittänyt edelleen Hyvärinen (2010).⁴ Odotusanalyysi perustuu ajatukseen, että kerrottavuuden perusehtona on jokin yllättävä poikkeaminen oletetusta tapahtumakulusta. Kertomukset voi nähdä kommentteina tavanmukaiseen ja odotettuun tapahtumakulkuun. Odotusanalyysissä pyritään paikantamaan erilaisten odotusten osoittimien perusteella kohtia, joissa kertoja neuvottelee kerrottujen tapahtumien ja kyseisiä tapahtumia koskevien kulttuuristen odotusten välillä. Odotusten osoittimia, näitä kielellisiä merkkejä, voivat olla esimerkiksi poisjätto, toisto, korjaus, paluu kronologiassa, kieltomuodot ja arvioiva kieli. (Tannen 1993, 41–51; Rikala 2013, 65; Hyvärinen 2010, 111–112.)

Työssä uupuneita naisia tutkinut yhteiskuntatieteilijä Sanna Rikala (2013) pitää odotusanalyysiä hyödyllisenä kriittisen ajattelun välineenä suullisten kertomusten tulkitsemisessa. Odotuksen käsite avaa tulkintaa kohti normatiivisten odotusten

⁴ Odotusanalyysia ovat käyttäneet muun muassa työssä uupuneita naisia ja masennusta tutkinut yhteiskuntatieteilijä Sanna Rikala (2013, aikuisena kouluttautuneiden naisten elämänkertoja tutkinut yhteiskuntatieteilijä Katri Komulainen (1998), lääkäri-identiteettejä sukupuolinäkökulmasta tutkinut Varpu Löyttyniemi (2004) sekä oppimista vuokralääkärin työssä tutkineet yhteiskuntatieteilijät Tiina Tiilikka, Tarja Aaltonen ja Hannele Palukka (2011).

kautta toimivaa valtaa. Toisaalta odotuksia vastaan toimiminen rikkoo sosiaalisia järjestyksiä. Näin ollen odotusanalyysi toimii sekä tekstin erittelyn välineenä että keinona tehdä havaittaviksi kulttuurissamme yksilöllisiksi jäsenettyjen ilmiöiden yhteiskunnallisia ja poliittisia ulottuvuuksia. (Rikala 2013, 65.) Omaan työuraan ja itseensä kohdistuvat odotukset ovat usein toisten odotuksia. Niiden suuntaisesti tai niitä vastaan kertominen avaa kertomusta ja identiteettiä monille äänille ja näkökulmille. (Löyttyniemi 2004, 30.) Alanvaihto on perinteisesti jotain, mitä käydään läpi yksilönä ja yksin. Siksi tavoittelin odotusanalyysillä yhteiskunnallista ja sosiaalista näkemystä.

Aloitin odotusanalyysin toteuttamisen lukemalla aineistoa kerronnallisella otteella. Tarkastelin, missä kohdissa kerronnallisuutta oli väljemmin ja missä tiheämmin, ja pohdin tämän merkitystä. Esitin aineistolle kysymyksiä muun muassa Mistä koko urasiirtymäilmiössä tämän aineiston perusteella on kyse? Mistä tämä aineisto kertoo? Mitä se jättää kertomatta? Miten asiat on kerrottu? Miksi tietyt asiat on kerrottu? Millaisia odotuksia aineisto sisältää?

Tämän jälkeen poimin ruumiillisuus-koodatusta aineistosta kohtia, joissa oli erityisen paljon ruumiillisesti mielenkiintoisia havaintoja ja tein niille tarkemman odotusanalyysin (liite V). Merkitsin lihavoinnilla odotuksen osoittimet ja pohdin niiden merkitystä. Lisäksi merkitsin kaikenlaiset haastateltavan omaa arviointia koskevat lauseet sekä luokittelin ne Hyvärisen (2013) mukaan vahvistamiseksi, vertaamiseksi tai selittämiseksi.

Kerronnallisuuden tarkastelu paljasti aineistosta yhteiskunnallisia odotuksia ja muotoili tutkimustulokseni siihen muotoon, missä ne nyt ovat. Vakuutuin kerronnallisuuden tarkastelun tärkeydestä ja kerronnallisuuden merkityksestä myös omien tuntemusteni myötä. Analysoidessani kerrontaa haastattelutilanteet tuntuivat ikään kuin heräävän uudelleen eloon. Oli hätkähdyttävää kokea uudelleen samoja empaattisia tunnetiloja, joita olin kokenut haastattelujen aikana eläytyessäni haastateltavien kerrontaan.

Aineiston ruumiillis-kerronnallisen analyysin perusteella tutkimuksen tuloksiksi muodostui kohtuullisen selvästi kolme ruumiillista tilaa, jotka nimesin irtoamiseksi, puhdistumiseksi ja tulollaan olemiseksi. Haastateltavani käyttivät näitä

tai näiden tapaisia ilmauksia joissakin yhteyksissä, mutta pyrin myös itse löytämään tiloille niitä kuvaavat nimet. Lisäksi löysin aineistosta kahta muunlaista ruumiillista tapahtumaa, jotka vaikuttivat liittyvän kaikkiin edellä mainittuihin tiloihin. Nimesin ensimmäisen näistä romuttamiseksi, aineistossa monta kertaa esiintyneen rakentaminen-metaforan vastakohtaksi. Toisen näistä nimesin tunnustelemiseksi. Tämäkin ilmaus esiintyi aineistossa, ja siihen liittyy osuvalla tavalla ruumiillisia mielikuvia.

4.3. Eettisyys

Tutkimuksen tekemisen ohjenuorana kulkivat alusta loppuun saakka Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisema ohje hyvästä tieteellisestä käytännöstä, ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 2012) sekä omat eettiset periaatteeni. Eettisten kysymysten huomioiminen oli tässä tutkimuksessa erityisen tärkeää, sillä toivoin haastateltavien ilmaisevan hyvin henkilökohtaisia, jopa arkaluonteisia asioita ja pohdiskeluvan elämäänsä hyvinkin vapaasti. Lisäksi ruumiillisuuden näkökulma on tietyllä tavalla hyvin intiimi. Ihmistieteissä tärkeitä eettisiä peruseriaatteita ovat itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojat (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009).

Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen liittyy ensinnäkin tutkimuslupiin. Tässä tutkimuksessa haastateltavat ilmoittautuivat itse tutkimukseen. Muutama haastateltava kertoi haastattelun aluksi ilmoittautuneensa mukaan lähinnä siksi, että ajatteli graduntekijällä olevan pulaa haastateltavista. Näinhän asian laita ei suinkaan ollut, ja tässä tilanteessa olisi voinut olla hyvä vielä kysyä, haluaako ihminen aidosti kuitenkin jäädä haastateltavaksi.

Kuten Rikala (2013, 69–70), olen useasti tutkimuksenteon aikana pohtinut, tekeekö tutkimus oikeutta haastattelemini ihmisten näkemyksille asioista ja olisivatko haastateltavat halunneet osallistua juuri tämän tyyppiseen tutkimukseen, jossa kertomuksia eritellään pikkutarkasti sana sanalta. Tutkimuseettiset periaatteet asettavat minimin sille, mitä tutkittaville on kerrottava, eivätkä analyysimenetelmät kuulu näihin.

Sellaisessa laadullisessa tutkimuksessa, jossa kiinnitetään huomiota kieleen ja diskursseihin on kuitenkin syytä huomioida, että haastateltavat pääsääntöisesti olettavat, että heidän haastattelujaan käytetään pikemminkin faktatietoina tutkittavasta aiheesta (Rikala 2013, 70). Niinpä voisi olla paikallaan puhua haastateltaville aineiston tuottamisesta (Högbacka & Aaltonen 2015, 12) aineiston keräämisen sijaan ja kertoa, ettei heidän sitaattejaan käytetä objektiivisena datana, vaan osana dialogia, jossa tutkija väistämättä tulkitsee, valikoi ja muotoilee heidän puhettaan (Estola & Elbaz-Luwisch 2010, 702).

Vahingoittamisen välttäminen merkitsee tutkittavien kohtelemista arvostavasti sekä tutkittavia kunnioittavaa kirjoittamistapa tutkimusjulkaisuissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009). Myös Hyvärinen (2017a, 33) toteaa, että haastattelun eettisyydessä on paljolti kyse toisen ihmisen kunnioittavasta kohtaamisesta. Haastatteluita tehdessäni yritin olla empaattinen ja sensitiivinen. Saattaa kuitenkin olla, että kysyin joiltakin haastateltavilta liiankin arkaluonteisia kysymyksiä tai asettelin sanani huonosti, sillä en voi tuntea jokaisen ihmisen elämäntilannetta. Pehmentääkseni tungettelevuuttani saatoin kuitenkin käyttää esimerkiksi muotoja: *'Haluaisitko kertoa vähän enemmän - -?'* ja *'Osaisitko sanoa - -?'*, jolloin haastateltavalla oli mahdollisuus perääntyä. Toisten haastateltavien kanssa pääsin luottamuksellisempiin väleihin kuin toisten.

Omasta elämästään täysin vieraalle ihmiselle kertominen voi olla hankalaa, mutta myös tutkijan asennoitumisella tilanteeseen on suuri vaikutus. Mitä tehdä tilanteessa, jossa haastateltava on vähäsanainen ja väistelee katsetta? Näissä tilanteissa tutkija miettii kuumeisesti, kysyäkö vielä samaa asiaa hiukan eri sanoin, siirtyäkö seuraavaan kysymykseen vai luovuttaako kokonaan. Äärimmäisen tarkarajan tarjoavat tutkimuseettiset periaatteet, jotka todetaan: *'Tutkittavan kiusaantuneisuus, vaivautuneisuus, pelokkuuden ilmaisu tai fyysinen väsymys voivat olla tutkijalle riittävä peruste olla jatkamatta tutkimusta tutkittavan osalta myös silloin, kun tutkittava ei suoraan sanallisesti ilmaise kieltäytymistään.'* (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009). Kaiken kaikkiaan haastatteluissa oli kuitenkin miellyttävä ilmapiiri, mistä voi päätellä eettisyyden toteutuneen.

Tutkittaville aiheutuu eniten vahinkoa, jos tutkimustulokset esitetään arvostelevasti, asenteellisesti tai epäkunnioittavasti. Vahingon välttämisen periaate ei kuitenkaan estä tutkimustulosten julkaisemista silloin, kun tulokset eivät todennäköisesti ole tutkimuksen kohteena oleville kaikilta osin mieluisia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009.) Lukijalle on ehkä kiinnostavaa tietää, että olen, lähinnä sattumalta, nähnyt useamman kerran kaikki ne kolme haastateltavaani, joiden haastattelut otin tarkempaan tarkasteluun. Olemme vaihtaneet ajatuksia niin alanvaihtamisesta, ruumiillisuudesta kuin muustakin elämästä kaverillisessa mielessä. Tämä on johtanut siihen, että joudun miettimään ehkä hiukan tavanomaista enemmän, mitä haastateltavani ajattelevat tutkimustuloksista.

Yksityisyyden suoja kuuluu Suomen perustuslailla suojattuihin oikeuksiin ja on myös tutkimuseettinen periaate. Periaatteen taustalla on pyrkimys sovittaa yhteen luottamuksellisuuden ja tieteen avoimuuden periaate. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009.) Kerroin haastateltaville pyrkiväni turvaamaan heidän anonymiteettinsä häivyttämällä tutkimusraportista kaiken sellaisen, mistä heidät voisi tunnistaa. Kerroin myös säilyttäväni keskeneräisen tutkimusraportin sekä kaikki muistiinpanot luotettavasti. Haastateltavien nimet ja aineistositaattien tunnistettavat osat on muutettu.

Osa haastateltavista oli ymmärrettävästi huolissaan anonymiteettinsä säilymisestä, sillä Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa opiskelevat tuntevat hyvin toisensa, ja haastateltavien opiskelutoverit saattavat lukea tutkimusta. Niinpä pohdin tutkimuksen tekemisen aikana myös sellaista vaihtoehtoa, etten olisi muodostanut haastateltavista kuvauksia, vaan käsitellyt aineistoa enemmänkin kokonaisuutena.

Loppujen lopuksi näin kuitenkin kuvaukset niin hyödyllisinä ja mielenkiintoisina, että päädyin muodostamaan ne. Lähetin tutkimukseni loppuvaiheessa kuvaukset haastateltaville tarkastettaviksi ja samalla päädyin kirjoittamaan heille kirjeen, jossa kerroin tutkimuksen etenemisestä sekä siitä, millä tavoin hyödynnän heidän haastattelujaan (liite VI). Kuvauksiin ei tullut tässä vaiheessa korjauksia. Haastateltavat kommentoivat, että oli mielenkiintoista osallistua tutkimukseen ja nähdä omia ajatuksiaan jonkun toisen kirjoittamina.

Tutkimukseni jonkinasteisena eettisenä ongelmana voidaan pitää sitä, että koko aineistoa ei otettu mukaan tutkimukseen. Haastateltavani saattaa olla pettynyt kuullessaan, etten litteroinut ja analysoinut juuri hänen haastatteluaan. Toisaalta vaikka en litteroinut ja analysoinut koko aineistoa, jokainen haastattelu sekä saamani yksittäinen kirjoitelma olivat olennaisia hahmottaessani urasiirtymätunteuksia. Lisäksi voin mahdollisesti hyödyntää runsasta aineistoani jatkotutkimuksissani.

4.4. Luotettavuus

Olen pyrkinyt arvioimaan tutkimukseni luotettavuutta kaiken aikaa ja tämä arviointi kulkee tutkimusraportin mukana alusta loppuun saakka. Käsitteeni laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta pohjautuu kasvatustieteellisen tutkimuksen luotettavuutta teoretisoineiden Hannu Heikkisen, Rauno Huttusen ja Leena Syrjälän (2007) kehittämään viiteen periaatteeseen. Periaatteet ovat historiallinen jatkuvuus, refleksiivisyys, dialektisuus, toimivuus ja evokatiivisuus. Nämä periaatteet ovat alun perin syntyneet toimintatutkimusta varten, mutta ne soveltuvat mihin tahansa laadulliseen tutkimukseen. (Heikkinen, Huttunen & Syrjälä 2007.)

Periaatteiden käyttämistä puoltaa se, että ne sopivat positivistisesta tieteestä irtautuvaan tutkimukseen (Heikkinen ym. 2007). Myös laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kehittäneet Egon Guba ja Yvonne Lincoln (1994, 112) puhuvat konstruktionistiseen paradigmaan pohjautuvan tutkimuksen luotettavuusarvioinnissa uskottavuudesta, autenttisuudesta ja väärinkäsitysten välttämisestä.

Historiallisen jatkuvuuden periaatteen mukaan tutkijan tulee ottaa huomioon, miten tutkittavasta ilmiöstä on aikaisemmin puhuttu ja millaista tutkimusta siitä on aiemmin tehty (Heikkinen ym. 2007, 8). Tämän olen yrittänyt huomioida mahdollisimman hyvin ensinnäkin teoreettisessa viitekehyksessä. Olen selvittänyt, miten uran ja identiteetin käsitteiden määrittelyt ovat muuttuneet, ja miten ruumiillisuuden ja tunteiden tutkiminen on vallannut alaa. Lisäksi olen tarkastellut urasiirtymää jatkumona, joka ei pääty uuden alan löytämiseen, vaan joka on pikemminkin jatkuvaa ammatillista kasvamista.

Reflektiivisyyden periaate liittyy kaikkiin tutkimusprosessin vaiheisiin. Oman tutkijapositionsa heikkoudet ja vahvuudet tulee tuntea. Tutkimuksessa on hyvä myös kertoa, mitä vaihtoehtoisia tulkintoja olisi voinut tehdä. Läpinäkyvyyden nimissä myös harhapolut on syytä dokumentoida. Myös oma filosofinen kanta tietoon ja todellisuuteen on hyvä kirjoittaa auki. (Heikkinen ym. 2007, 8.) Refleksiivisyyteen liittyen olen kertonut omasta taustastani ja arvioinut sen vaikutusta tutkimustuloksiin.

Olennaista refleksiivisyyden kannalta on, että en väitä tutkimukseni kuvaavan kaikenlaisia urasiirtymiä, sillä urasiirtymä on laaja käsite. Olen tutkimuksessani kiinnostunut lähinnä korkeakoulutetun ja toimihenkilöammattissa toimineen ihmisen suhteellisen oma-aloitteisesta alanvaihdosta. Jos tutkisin esimerkiksi toisen asteen tutkinnon suorittaneiden urasiirtymää, tutkimukseni olisi varmasti monin paikoin erilainen. Ensinnäkin oma positioni olisi ollut erilainen, sillä minulla on itselläni ylempi korkeakoulututkinto. Myös ammatillisen identiteetin ja työn merkitys saattaa olla erilainen työntekijäammateissa. Jos taas olisin tutkinut sellaisia korkeakoulutettuja, jotka ovat myöhemmin päättäneet tehdä esimerkiksi jonkin ammattitutkinnon ja identifioitua tälle alalle, tutkimus olisi samaten muodostunut erilaiseksi jo lähtökohdiltaan. Toisaalta ruumiillisuus koskee jokaista ihmistä, minkä vuoksi en halua liiaksi jumiutua koulutukseen perustuviin kategorisointeihin.

Voidaan tietenkin kysyä, kuinka luotettavan kuvan tutkimukseni antaa korkeakoulutetun urasiirtymästä toiselle korkea-asteelle. Pelkästään jo analyysimenetelmäksi valikoitunut kerronnallisuus on niin laaja viitekehys, että sen puitteissa haastattelupuhetta voidaan tulkita monin eri tavoin, esimerkiksi kerronnallinen ympäristö, sukupolvikokemukset ja urakerronnan konventiot huomioiden (Marttila 2015, 186–187). Toivon kuitenkin, että tutkimukseni laajentaa ymmärrystä, antaa uusia käsitteitä ja tarjoaa uusia näköaloja. Toivottavasti se samalla laven-taa käsityksiä myös koko työelämästä ja siitä, kuinka työhön kiinnitytään, kuinka siitä irtaudutaan ja kuinka ruumis sekä reagoi muutoksiin että fasilitoi niitä.

Dialektisuuden periaate liittyy autenttisuuteen: Kertooko tutkimus aidosti tutkittavista ja miten tutkimusraportti esittelee erilaisia ääniä ja tulkintoja? (Heikkinen ym. 2007, 9.) Tässä tutkimuksessa olen asettanut dialogiin niin kasvatustieteellisiä,

organisaatitieteellisiä, feministisiä, sosiologisia kuin filosofisiakin tutkimustekstejä, sillä ruumis ei tottele tieteiden välisiä rajoja.

Olen pyrkinyt dialektisuuteen myös sillä ajatuksella, että tekstissäni haastateltavani voisivat käydä keskenään vuoropuhelua. Mitä samanlaista ja mitä erilaista heidän tuntemuksissaan on? Tähän kudelmaan olen kietonut mukaan myös itseni yrittäen kuitenkin välttää sellaista oman navan tuijottelua, mikä ei vie tutkimusta eteenpäin (ks. Högbacka & Aaltonen 2015, 9). Tutkimukseni dialektisuutta ilmentää myös keskusteleva otteeni haastateltavien kanssa. Halusin, että laatimani kuvaukset heistä olisivat linjassa heidän omien käsitystensä kanssa, minkä vuoksi tarkistutin kuvaukset heillä.

Toimivuuden periaate (Heikkinen ym. 2007, 9) liittyy enemmänkin tapaustutkimukseen, mutta ajattelen, että tämä tutkimus voi voimaannuttaa alanvaihtoa harkeitsevia. Itse olin alanvaihtoajatusteni kanssa aikoinaan hyvin yksin. Olisin kaivannut tuekseni aihetta koskevaa tutkimuskirjallisuutta, jäsennyksiä urasiirtymästä kokemuksina ja tuntemuksina, näkemyksiä urasiirtymästä jaettuna ja yhteiskunnallisena ilmiönä sekä ymmärrystä urasiirtymästä jonkinlaisena prosessina, jossa on erilaisia vaiheita tai oikeammin sanottuna tiloja.

Evokatiivisuuden periaate liittyy kirjoittamisen tyyliin ja laatuun. Laadukas tutkimus herättää aiheeseen liittyviä mielikuvia, muistoja ja tunteita, ja houkuttelee lukemaan. (Heikkinen ym. 2007, 9.) Asialliseen ja etäiseen tyyliin on helppo kirjoittaa. Vaikeampaa on sovittaa tieteellistä eksaktiutta sekä omia ajatuksia ja tuntemuksia yhteen.

Kirjoitustapani ja tutkimustyylin puhuttelee varmasti tietynlaisia ihmisiä ja samalla karkottanee ruumiillisuuspuheellaan osan lukijoista jo alkumetreillä. Itse kuitenkin olen tyytyväinen siihen, kuinka paljon olen laadullisen tutkimuksen kirjoittamisesta oppinut tämän pro gradu -tutkielman myötä. Toisaalta vuorovaikutus on tavattoman vaikea laji, johon liittyy aina väärin ymmärretyksi tulemisen mahdollisuus. Siksi kirjoittamisen selkeyttä ei voi koskaan harjoitella liikaa.

5. TUTKIMUKSEN TULOKSET: URASIIRTYMÄN RUUMIILLISET TILAT

5.1. Aineiston kuvaus

Aloitan tutkimuksen tuloksista raportoimisen kuvailemalla tutkimuksen aineistoa. Ne haastateltavani, joiden haastattelut litteroin ja otin tarkempaan tarkasteluun, olivat 35–45 -vuotiaita naisia. Kaikki kolme haastattelua olivat eräänlaisia kasvutarinoita. Ne olivat kertomuksia 'oman jutun' etsimisestä ja löytämisestä, oikeastaan itsensä löytämisestä. Kaikissa kertomuksissa oli myös kärsimystä ja vaikeuksia. Tämä liittyi luopumisen tuskaan vanhasta alasta, välitilan epämääräisyyden kokemuksiin sekä edelleen kalvavaan ristiriitaan uuden ja vanhan maailman välillä. Kuitenkin kaikilla kertomuksilla oli onnellinen loppu. Luultavasti haastateltavikseni hakeutui sellaisia ihmisiä, jotka olivat urasiirtymään liittyvässä identiteettiprojektissaan jo niin pitkällä, että palaset olivat jo loksahdelleet kohdilleen. Ehkä siksi kertomuksissa oli pohjimmiltaan tyytyväinen pohjavire.

Seuraavaksi esittelen ne kolme haastateltavaani, joiden haastatteluja tarkastelin tarkemmin. Olen muodostanut haastateltavista kuvaukset helpottamaan tutkimustulosten lukemista ja tiivistääkseni haastateltavien elämäntarinoista tutkimuksen kannalta mielestäni olennaisen. Kuvauksia laatiessani olen pyrkinyt vastaamaan kysymyksiin: Miksi haastateltava on halunnut vaihtaa alaa? Miltä hänen aikaisempi ammatillinen identiteettinsä on tuntunut? Millaisia tuntemuksia haastateltavalla on alanvaihdon myötä? Miksi haastateltava onnistui alanvaihdossaan? Tutkimuksen hengen mukaisesti tunteita ja tuntemuksia ei ole siivottu pois, vaan ne ovat olennainen osa kuvauksia.

Haastateltavien nimet on muutettu ja käytän heistä peitenimiä Anna (H1), Birgitta (H2) ja Cecilia (H3). Henkilönimien vaihtaminen peitenimiksi on laadullisessa tutkimuksessa eniten käytetty aineistojen anonymisoinnin keino (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto). Valitsin peitenimet aakkosjärjestyksessä, ja haastateltavani ovat siis suomenkielisiä peitenimistä huolimatta. Seuraavissa alaluvuissa hyödynnän aineistositaatteja, jotka olen valinnut haastateltaviltani sillä perusteella, että ne kuvaavat kyseistä ruumiillista tilaa osuvimmin.

Anna (H1) on koulutukseltaan kauppatieteiden kandidaatti ja filosofian maisteri. Hän oli työskennellyt konsulttina suuressa ja hyvämaineisessä konsultointiyrityksessä kymmenen vuotta lukuun ottamatta hoitovapaata. Hän oli alun perin haaveillut urasta ulkoministeriössä, mutta konsultointiyrityksen tarjoama vakituinen työ ja hyvä palkka houkuttelivat. Anna puhuu aluksi aikaisemmasta työstään arvostavasti, mutta haastattelun kuluessa paljastuu, että osa siitä johtuu konsultti-työhön liittyvästä imagon ylläpitämisestä. Tämä on yksi asia, mikä Annalla oli alkanut hänen kertomansa mukaan *'tökkiä hänen arvomaailmaansa vastaan'*. Työ oli alkanut tuntua teennäiseltä ja viimeistään vanhempainvapaalla ollessaan hän oli alkanut arvostaa pieniä asioita lähellä – sellaisia, mihin hän voisi itse vaikuttaa. Annassa oli jo isovanhempien diplomaattityön myötä ollut halu vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin ja tehdä jotain suurta. Luokanopettajan työ ei ollut sopinut tähän asetelmaan nuorena, mutta kolmikymppisenä Anna koki arvojensa kirkastuneen ja hän oli alkanut arvostaa opettajan ammattia. Anna sai mahdollisuuden irtiottoon, kun hänelle tarjottiin irtisanoutumispakettia. Sen turvin Anna lähti tekemään opettajan sijaisuuksia ja opiskelemaan luokanopettajan koulutukseen sisältyviä opintoja avoimessa yliopistossa. Pian Anna sai huomata, että hänellä oli taitoa ja lahjakkuutta opettajana ja vuorovaikutus oppilaiden kanssa tuntui luontevalta ja omalta. Edelleen Anna kuitenkin kokee ristiriitaa opettajan palkkauksen ja arvostuksen osalta: Toisinaan hän pohtii, onko hän menossa urallaan alaspäin ja pitäisikö hänen vielä yrittää ylläpitää rakentamaansa ammatillista identiteettiään ja suhdeverkostoaan. Annan tietä on viitoittanut vahva perusuottamus elämään, vaikka matka sievästä paritalon puolikkaasta pääkaupunkiseudulta yksin lapsen kanssa Turun ylioppilaskylään on ollut pitkä. Pidemmällä tähtäimellä Anna suunnittelee yhdistävänsä molemmat ammattinsa ja työskentelevänsä koulun kehittämiprojekteissa tai kouluhallinnossa.

Birgitta (H2) on filosofian maisteri ja työskennellyt kirjastonhoitajana samassa kirjastossa 16 vuotta. Hän oli tehnyt uskonnon aineenopettajan opintoja pikkuhiljaa, mutta ei ollut halunnut irtisanoutua vakituisesta työpaikasta. Kirjastotyön säännöllisyydessä ja järjestelmällisyydessä oli ollut hyvätkin puolensa varsinkin silloin, kun Birgitan kaksi lasta olivat pieniä, mutta vuosien myötä työ oli alkanut painaa. Väkeä oli liian vähän ja työtoverit sairauslomilla. Kirjastonjohtajan paikatkaan ei-

vät auenneet Birgitalle. Birgitta koki, että kirjastotyö oli nyt katsottu ja oli aika siirtyä seuraavalle uralle. Nämä tuntemukset eivät kuitenkaan olleet hänelle mitenkään helppoja, sillä hän kokee syyllisyyttä alanvaihdostaan ja pohtii, onko hänellä oikeus toteuttaa itseään ja kehittyä. Luokanopettajan työstä Birgitta oli haaveillut jo useamman vuoden ja kirjastossakin hän oli kokenut itsensä enemmän opettajaksi kuin kirjastonhoitajaksi. Opettajan työssä Birgitta kuvaa olevansa kuin uusi ihminen, energinen ja jaksava. Birgitalla on kova halu kehittyä ja hän haaveilee myös jatko-opinnoista. Hänen ei ole ollut helppo hyväksyä ajatusta, että ihmisellä voisi olla useampia uria, mutta vähitellen lempeämmät ajatukset ovat saaneet sijaa, ja kirjoittamalla Birgitta kykenee prosessoimaan asioitaan. Tulevaisuudessa Birgitta aikoo irtisanoutua kirjastosta, vaikka ajatus vakituisen työpaikan jättämisestä pelottaa häntä. Hän haluaa toimia yhtenäiskoulussa sekä luokan- että aineenopettajana ja kokee itsensä ennen kaikkea kasvattajaksi.

Cecilia (H3) on koulutukseltaan restonomi. Hän oli kuitenkin jo lukiolaisena halunnut yliopistoon, ja asia on vaivannut häntä koko aikuisiän. Cecilia kuvailee itseään ihmiseksi, jolla on vahva oikeudentunto, ja joka ei koskaan jätä aloittamiinsa asioita kesken. Niinpä Cecilia toimi alansa töissä useampia vuosia kyseenalaistamatta asiaa sen tarkemmin. Palatessaan työelämään ensimmäisen lapsensa jälkeen Cecilia haki laadukkaiden sisustustarvikkeiden myymälään töihin, pääsi ja eteni pian myymäläpäälliköksi. Cecilia saavutti hyviä myyntituloksia ja asiakkaat pitivät hänestä mutta väliportaana esimiehenä toimiminen oli kuluttavaa johtuen ristiriidoista yrityksen omistajien kanssa. Pienen lapsen äiti kyllästyi pinnallisen ja valheellisen tuntuiseen maailmaan, ja oli lopulta niin ahdistunut, että pystyi menemään työpaikalle ainoastaan ihanan kahvilan kautta. Toisen lapsen saaminen ja tämän diagnoosi vauhditti Cecilian alanvaihtoa: erityispedagogiikan opiskelu alkoi vetää häntä todella paljon puoleensa. Cecilia ilmoittautui erityiskouluun töihin ja jatkoi opintojaan avoimessa yliopistossa, kunnes pääsi sisään maisterikiintiöissä. Nykyään Cecilia menee joka aamu töihin iloisena: Hän saa vihdoin tehdä työtä, joka on sopusoinnussa hänen arvomaailmansa kanssa. Hänen työtään ei enää mitata rahassa ja hän on ylpeä löydettyään *'oman juttunsa'*, vaikka satunnaiset tuttavat hänen alanvaihtoaan ihmettelevätkin. Valmistumisen jälkeen Cecilia suunnittelee työskentelevänsä laaja-alaisena erityisopettajana tai erityispedagogiikan asiantuntijana esimerkiksi järjestösektorilla.

5.2. Irtoaminen

Millaiset olotilat käynnistivät haastateltavien alanvaihtoprosessin? Mitkä olivat niitä hetkiä, jolloin haastateltavat irrottautuivat tai irtosivat aikaisemmasta ammatillisesta identiteetistään? Haastateltavat eivät välttämättä pystyneet nimeämään tiettyjä muistoja, jotka olisivat olleet alkusysäyksiä ja jotka olisivat selventäneet heille, mistä ammatillisen identiteetin muuttumisessa on kysymys (ks. myös Ibarra 2004, 11). Kuitenkin haastateltavien kertomuksissa oli kohtia, joissa he kuvasivat nähneensä työnsä uudessa valossa. Nämä ovat voimakkaita ja kokonaisvaltaisia reflektion paikkoja, joissa oma työ ja siihen liittyvät rutiinit ja merkitykset näyttävät toisenlaisina (Kontinen ym. 2013, 255).

Kun pyysin Ceciliaa kertomaan muistoja, milloin hän olisi ensimmäisiä kertoja miettinyt alanvaihtoa, hän kertoi tuntemuksistaan uuden sisustusmyymälän avajaisissa:

joo kyl mä muistan et kun esimerkiks mmm . kun oli uuden myymälän avajaiset ja . sitten ni tota meidän piti olla siel tavallaan niinku sitä asiakasiltaa pitämässä ja ja tota . se oli semmonen niinku näytelmä .aina . jotenki et kaadetaan kuohuviiniä ja on hienon näköstä ja sit puhutaan et 'ai että!' ku joku ja mä tuln kotii sielt ja . mul oli ihan tosi semmonen niinku likanen olo et semmonen et mä istuin niinku ja tuijotin ikkunast ulos . ulos et mul oli ihan semmonen et hyi et mä en oo niinku tommonen . niinku et tää on tosi ällöttävää (naurua) ja sit jotenki siit mul tuli tosi voimakkaasti semmonen et mä en halua niinku tätä

Lainauksessa on useita odotusanalyysin kannalta mielenkiintoisia elementtejä. Ensinnäkin Cecilia vertaa tilannetta näytelmään. Näytelmä metaforana viittaa johonkin ei-aitoon, tekemällä tehtyyn. Kuohuviini ja hienon näköinen ympäristö sen sijaan ovat identiteettityön ei-ruumiillisia toimijoita, jotka Cecilian tilanteessa alleviivaavat hänelle tilanteen epärehellisyyttä. Ensin Cecilian puhe on imperfektissä, mutta kuohuviinin kohdalla hän vaihtaa presenssiin kuin alleviivataksaan tilanteen absurdiutta. Sitten Cecilia vaihtaa takaisin imperfektiin ja kuvailee olotilaansa voimakkaalla adjektiivilla likainen. Hän ei koe oloaan puhtaaksi ja seesteiseksi, vaan hän on tahraantunut tai hänet on tahrattu.

Sitten Cecilian kerronnassa tapahtuu identiteettityön kannalta ratkaiseva vertaaminen, minkä hän toteaa painokkaasti: *'mä en oo niinku tommonen'*. Cecilia ei halua identifioitua työpaikkansa ihmisiin eikä halua olla sellainen kuin tilaisuudessa pitäisi olla. Kuvatessaan tilanteen *'tosi ällöttäväksi'*, Cecilia on jo irronnut aikaisemmasta ammatillisesta identiteetistään. Tämän perusteella, jo samana iltana Cecilia kertoo painokkaasti tehneensä itselleen selväksi, kieltomuodon avulla, että hän ei halua tätä.

Birgitta oli kokenut irtoamisen ja oman työnsä toisin katsomisen hiljalleen:

ku se on ollu mulle hirveen vaikee prosessi sen takia koska mä aattelin et kun mä sinne menin ni et waaau nyt mä oon löytäny sen mun alan

//MH: Okei//

ja jotenki tietysti se semmonen niinku kasvaminen siitä pois

//Mm//

et mä oon kokenu jo vuosia et mä oon tavallaan niinku opettaja et mä oon oikea ihminen väärässä paikassa, väärässä työssä

Birgitta käyttää termiä kasvaa pois, mikä on mielenkiintoinen aikuisopiskelijan ammatillisen identiteetin kehittymisen kannalta: samalla, kun opintojen myötä kasvetaan uuteen identiteettiin, kasvetaan myös pois jostakin. Birgitan kokemus siitä, että hän on identiteetiltään opettaja, vaikka työskentelee kirjastonhoitajana, kertoo hiljalleen tapahtuneesta irtoamisesta ja irrallaan olemisesta. Hän on jo irronnut kirjastonhoitajan identiteetistä. Hän on jatkanut työssä, mutta tuntemusten tasolla hän on jokin toinen, opettaja.

Anna oli jäänyt työstään äitiyslomalle jo sillä ajatuksella, että hän halusi hoitaa lastaan kotona pitkään. Tärkeä identiteettityötä koskeva ruumiillinen muisto hänellä liittyy äitiyteen:

mä muistan ihan semmosen pimeen talvi-illan ja . mun laps on ollu sillon tyyliin joku kuukauden ikänen tai jotain ni mä muistan et mul oli sellanen et ny mä ymmärrän et jollain taval tuli semmonen niinko olo- tää kuulostaa ehkä ihan hassulta mut tota . tota tai ee miten mä sanosin nyky- et että ei niinku nykyaikana saa niinku . nainen sanoa noin mut mul tuli semmonen

olo että että . et niinku että ny mä ymmärrän et elämän tarkoitus on niinku evoluutio ja . ja mun tarkoitus on niinko olla äiti

- - mä koin sen niinku oman äitiyteni niin tärkeänä et jotta mä voin pitää vauvasta huolta ni mun pitää pitää itsestäni huolta .ja sit se vaikutti siihen arvomaailmaan niinku kaikki et mä rupesin mieltii et mitä mä niinku oikeesti haluan tehdä

Lainaus osoittaa, miten sukupuoliroolit kietoutuvat työelämään, ja samalla, miten vaikeaa niistä on puhua ääneen. Nainen saattaa varsinkin nuorena hylätä jonkin häntä kiinnostavan ammatin ja alan sen vuoksi, että hän mieltää sen 'naisten työksi'. Tällaiseen naisten työhön taas puolestaan liittyy mielikuvia alentumisesta ja alistumisesta, kuten Ibarra (2005, 12) aineistossa tuli ilmi. Kotiäitejä tutkinut yhteiskuntatieteilijä Lilli Aini Rokkonen (2015, 113, 129) kuvaa moratorion käsitteellä omistautumista äitiydelle, mikä voi varsinkin keskiluokkaiselle naiselle toimia hyväksyttynä hiljentämisen tilana, aikalisänä työelämän hektisestä mielenlaadusta ja vapautena rakentaa elämää omilla ehdoilla. Anna on hyödyntänyt moratorion mahdollisuuksia alkaessaan rakentaa identiteettiään uudelle perustalle.

Moratoriolla on toisaalta myös epäreilu puolensa, eikä se aina anna mitä lupaa. Onnistumisen ja epäonnistumisen siirtyessä yhä enemmän yksilön vastuulle ja kiinnittyessä ruumiiseen myös äitiydestä ja äitiyslomasta voi tulla projekti, jota pitää suorittaa aktiivisesti. (Rokkonen 2015, 131.) Onko siis alanvaihto välttämättömyyden toteuttamista vanhempainvapaalla siksi, että työssä ollessa sitä ei ehdi miettiä, ja vanhempainvapaalla on joka tapauksessa paine tehdä jotakin?

Myös Cecilian kertomuksesta erottuu moratorion kokemuksia:

ni sit mä muistan et kun mä Antist eiku Alisast äitiyslomal ni silloin oli tosi kylmä talvi kun me asuttiin tos Porsas ja siin on niit ihanii puutaloja ni sit räystäil oli semmoset pitkät jääpuikot ja oli ihan mielettömän kaunist ja mä muistan semmosen tunteen et vitsit et mä niinku nään nää asiat, et mä pidän tätä pidän tota pientä poikaa kädest ja mä nään- nää kaikki on varmaan ollu tässä mut mä en oo nähny niit moneen vuoteen ni sit yhtäkkiä et ah! elämä! .et sai niinku elämän sen sijaan et mä tein jolleki jotain minkä mä koin vääräks ni se oli jollain tapaa sellanen tosi herättävä kokemus et sellanen onnellinen hetki

Cecilialla moratorio liittyy poispääsyyyn epäoikeudenmukaisen tuntuista työstä. Kerronnallisesti mielenkiintoista on vertaaminen: *'nääh kaikki on varmaan ollu tässä'*. Hän olisi voinut nähdä kauniin maiseman, mutta raskaalta tuntuvan työn vuoksi hän ei ole sitä nähnyt. Cecilia myös asettaa vertailuun elämän saamisen ja väärältä tuntuvan työn tekemisen. Lopussa hän käyttää voimakasta adjektiivia herättävä: kokemus maiseman kauneudesta ikään kuin herättää hänet aikaisemman työn painajaisesta ja havahduttaa kyseenalaistamaan, pitääkö tehdä jotakin, minkä kokee vääräksi.

Haastateltaviani voi hyvin perustein sanoa sinnikkäiksi. Alanvaihtoon harvemmin ryhdytäänkään hetken mielihoiteesta. Ihmisruumiilla on taipumus jatkuvuuteen. Kun se totutetaan tapoihin, se noudattaa niitä kuuliaisesti. Tämän voi huomata työelämässä esimerkiksi sairastuttua flunssaan. Ensimmäisenä ajatuksena ei monellakaan ole kotiin jääminen, vaan aamulla lähdetään työpaikalle, sillä sinne on yksinkertaisesti totuttu menemään. Rutiinit pitävät ihmistä koossa, ja tässä on hyvät ja huonot puolensa. Työssäkäyvän ruumis on sitkeä, eikä sille ole helppoa tehdä selväksi, että välillä saatetaan tarvita muutosta.

Ruumis on toisaalta myös rehellinen. Se viestittää meille tuntemustemme ja olotilojemme kautta asenteistamme ja viime kädessä paljastaa ne. Ihminen voi jonkin aikaa teeskennellä ja pakottaa itsensä epämukaviin ja epäsoviviin työasentoihin, mutta pidemmän päälle edessä voi olla työuupumus ja masennus: ruumis sanoutuu irti yhteistyöstä. Seuraavaa lainausta aikaisemmin Cecilia oli juuri kertomassa siitä, kuinka hyvä olo hänellä on nykyään työhön lähtemisestä. Tämän lomassa hän kuitenkin pysähtyi pohtimaan, mitä vanhassa työssä jatkaminen olisi mahdollisesti tehnyt hänelle:

mul oli tosi voimakas se et mä en haluu mennä tonne . et mä en tiedä et olisko se jopa voimistunu . tullu jotenki huonommaks jos se olis jatkunu

Huono olo irrottaa ihmisen ammatillisesta identiteetistään. Tämä pätee varsinkin niin sanottuun vapaaehtoiseen alanvaihtoon. Vapaaehtoinen alanvaihto kuulostaa käsitteenä kovin positiiviselta, mutta haastateltavieni kertomukset kertovat toista kieltä: irtoaminen on epämiellyttävää, eikä se ole ihmisen kontrollin piirissä. Toki ihminen myös aktiivisesti tekee irtautumistyötä ja irrottaa itse itsensä, mitä

käsittelen seuraavassa luvussa. Ajattelemalla alanvaihdon sytykkeiden tuntemuksia irtoamisena voidaan kuitenkin nähdä alanvaihdon ei-rationaalinen puoli (ks. myös Boyatzis & Kolb 2000, 79).

5.3. Romuttaminen

Irtoamisen tuntemusten lisäksi oma-aloitteisen urasiirtymän alkuvaiheisiin liittyy pelko siitä, että itse aktiivisesti on tekemässä itselleen jotakin hullua. Tätä voidaan kutsua romuttamisen tilaksi. Oli kyse rakennuksista tai ihmisen identiteetistä, sosiaalisena odotuksena on, ettei hyvin rakennettua tieteen tahtoon romuteta. Miltä tuntuu taistella näin voimakkaita odotuksia vastaan? Anna kiteyttää odotukset näin:

valtaosal ihmisistä on et niin kauan kun on vakituinen työpaikka ni pidetään siit kiinni

Kiinni pitäminen on hyvin konkreettinen ruumiillinen metafora. Oletuksena on, että otetta ei saa irrottaa, vaan vakituudessa työpaikassa roikutaan vaikka väkisin. Anna pitääkin itseään rohkeana, kun on yksinhuoltajana uskaltanut lähteä hakemaan työuraansa muutosta ja turvallisesta paikasta pois.

Vakituiseen työpaikkaan liittyy ensinnäkin ajatus taloudellisen toimeentulon jatkuvuudesta. Raha oli asia, josta jokainen kymmenestä haastateltavastani puhui, vaikka en kysynyt heiltä mitään siihen liittyvää. Rahan merkitystä ammatillisten identiteettien tutkimuksessa ei pidä väheksyä. Annalla, Birgitalla ja Cecilialla kaikilla oli lapsia. Perheen toimeentulo asettaa kouriintuntuvat reunaehdot urapohdinnoille ja siihen liittyvät omanlaisensa tuntemukset kuten turvallisuuden tai turvattomuuden tunteet sekä kokemukset jatkuvuudesta tai jatkumattomuudesta.

Toisaalta vakituiseen työpaikkaan jäämisessä kyse ei ole pelkästään rahasta. Kuten jo aiemmin on ollut esillä, keskiluokkaiseen elämään liittyy olennaisella tavalla elämän rakentaminen ammatillisen identiteetin varaan (Julkenen ym. 2004, 172). Anna kertoi miettineensä luokanopettajankoulutuksen valintakokeeseen tullessaan, onko mitään järkeä pyrkiä johonkin samaan kuin tuoreet ylioppilaat. Kun kysyin syytä hänen epäilyksiinsä, sain vastaukseksi:

ehkä se kumminki se muutos pelotti ja jollain taval se et mä alotan alusta et jollain taval se et mä olen rakentanu ja ollu tommoses paikas mis rakennetaan niinku tietosesti uraa ja rakennetaan niinku semmmosta ammatti-identiteettiä et sä oot niinku asiantuntija ja niin edelleen

//MH: Joo joo//

Ni sit se et apua ny mä oonki yhtäkkii niiden ylioppilaiden kans samalla viivalla ja tuli semmonen että et hei et onks täs mitään järkee et mä niinku alotan niinku tyhjästä niinku ns.

Edellisessä lainauksessa Anna käyttää kolme kertaa verbiä rakentaa. Hän kertoo itse rakentaneensa uraa ja toisaalta olleensa myös sellaisessa työyhteisössä, missä uraa on tapana tarkoituksellisesti rakentaa. Rakentaminen on hyvin konkreettinen metafora, johon yhdistyy kova ruumiillinen ja pitkäjänteinen työ. Rakentamisen vastakohta on romuttaminen. Alanvaihto pelottaa, sillä alanvaihtaja miettii, onko hän tieteen tahtoen romuttamassa ammatillista identiteettiään. Lainauksessa kiinnostavat huomiota myös metaforat samalla viivalla ja tyhjästä aloittaminen. Miksi kansainvälisissä ja vastuullisissa asiantuntijatehtävissä vuosia työskennellyt ihminen kokee aloittavansa tyhjästä? Kyse on varmasti osittain siitä, että valintakoe on hyvin tunnepitoinen tilanne, mutta onko yhteiskuntamme niin lokeroitunut, että konsulttia arvostetaan vain konsulttina?

Birgitta kertoi arvostavansa enemmän opettajan kuin kirjastonhoitajan ammattia. Häntä kuitenkin pelotti vakituisesta työpaikasta irtisanoutuminen, minkä hän oli päättänyt tehdä valmistuttuaan. Lisäksi hänen urasiirtymänsä perustui juuri sille ajatukselle, että hän aloittaisi tyhjästä.

et mä nään et . et se on . tosiaan se yks ura niinku on . ja sen sulkeminen on tietyl taval ehkä täs kohtaa se isoin asia

Tosiasiasahan Birgitalla oli kokemusta opettajana toimimisesta, sillä hän oli valmis aineenopettaja ja kirjastossakin hän oli tehnyt pedagogista työtä. Kuitenkin jostain syystä hän näki kirjastonhoitajan ja opettajan ammatti-identiteetit hyvin erillisinä, ja myös aktiivisesti piti yllä tätä kahtiajakoa, ilmeisesti päästäkseen eteenpäin identiteettityössään:

et mähän oon yhäti tietysti siis kirjastossa töissä ja voin palata sinne siis koska tahansa periaatteessa mut mä oon niinku päässäni päättäny et . että mä irtisanoudun sieltä kun mä tästä valmistun

Lainauksessa on potentiaalinen tapahtumienkulku: Birgitta on päättänyt irtisanoutua, mutta hän arvioi tilannettaan vertaamalla ja toteamalla, että hän voisi palata kirjastoon – ikään kuin ilman, että kukaan ulkopuolinen huomaisi mitään erikoista.

Kuten Anna, myös Birgitta kokee ristiriitaa lähtemisessä:

ja se on hirveen pelottava ajatus . et ihminen . irtisanoutuu vakituisesta työpaikastaan

Aivan kuten Anna, myös Birgitta toistaa asian etäännyttämällä itsensä kuvatesaan, mitä 'ihminen' tekee, kuin korostaakseen, että ei ole ollenkaan tavanomaista irtisanoutua vakituisesta työpaikasta. Myöhemmin haastattelun kuluessa Birgitta vielä toistaa ajatuksensa erillisistä urista:

ja onhan siin täytyny käsitellä se pettymys . et en mä löytänykkään sitä omaani mitä mä teen sit niinku . loppuelämäni (2s) kunnes mä oon sit toisaalta taas pystyny vähitellen ymmärtämään sen että ihmisellä voi olla useampi ura . sen takia mä puhun et mun eka ura kirjastonhoitajana mun toinen ura opettajana mun . mahdollinen kolmas urani tutkijana .siis tääl nyt on tullu uusii tämmösii ura-ajatuksia ja polkuja eikä sen nyt tarvi olla semmonen et nyt menen tähän työhön ja sitten menen ylöspäin näitä portaita vaan et voi ottaa niit sivuaskelii ja alottaaki ihan niinku alusta uudessa ammatissa

Lainaus sisältää kieltomuodon: jotain mitä olisi pitänyt tapahtua, ei tapahtunut: hän ei ensi yrittämällä löytänyt omannäköistään työtä, jota olisi halunnut tehdä koko loppuelämänsä. Ilmaukset omaansa ja loppuelämäni ovat voimakkaita. Tuskin kaikki työssäkäyvät ajattelevat, että työn tulisi välttämättä olla oman tuntuista, ja tuskin kaikki ajattelevat tekevänsä sitä loppuelämänsä, vaan pikemminkin odottavat eläkkeelle pääsyä. Toisaalta yhä suurempi osa ihmisistä jälkitekiteollistuneissa yhteiskunnissa ei erottele henkilökohtaista elämänsä ja työtänsä keskenään (Boyatzis & Kolb 2000, 80).

Lainauksen toinen kieltomuoto liittyy siihen, että Birgitta on oivaltanut jotain, mistä aikaisemmin ajatteli eri tavalla. Aikaisemmin hän näki uran hyvin staattisena: ihminen voi mennä ainoastaan yhteen työhön ja yletä siinä. Vaikka ihmettelen, miksi haastateltavat näkivät urasiirtymän alusta aloittamisena, lohdullista kuitenkin on, että kun kerran on uskaltanut aloittamaan alusta, sen voi tehdä uudestaankin, kuten Birgitta kuvaa tulevaisuuden toiveitaan tutkijana.

Annan urasiirtymästä vaikean on tehnyt se, että aikaisempi työpaikka on hyvämaineinen ja hyvin menestyvä yritys. Yhteiskunnallisten odotusten mukaan Annan olisi pitänyt jatkaa työpaikassaan tyytyväisenä. Seuraavan lainaus ja sen kieltosanojen ja toiston määrä osoittavat, miten vaikeaa ulkoisesti hyvämaineisesta työpaikasta lähteminen on:

äitiysloman aikana mä rupesin miettimään et mä olin sitä ennen ollu niinku viis kuus vuotta talossa . ni tota . ni sitä ennen ni sit mä rupesin miettii et mitä mä ihan oikeesti haluan tehdä pitkäl tähtäimellä ja jollain tavalla mä niinku .äh . en nähny itseäni niinku (2s) mä en nähny sitä semmosena eläkepaikkana

//MH: Mmm//

mul ei ollu semmosta et jotta mä olisin nähny sen eläkepaikkana ni mul olis pitäny olla semmonen niinku kunnianhimo tavotella et joku päivä mä näen itteni toimitusjohtajana

//MH: Mm mm//

Siis niinku . vähän tärjistäen

//MH: Nii nii//

ja jollain taval mul ei ollu sitä fiilistä

Lainaus sisältää myös potentiaalisen tapahtumienkulun, jolla Anna vertaa tilannettaan johonkin toiseen, jota ei tapahtunut, mutta joka olisi voinut ja jonka olisi pitänyt tapahtua, jotta hän olisi voinut jatkaa työssään: *'mul olis pitäny olla semmonen kunnianhimo tavotella et joku päivä mä näen itteni toimitusjohtajana'*.

Myös Cecilia oli joutunut käsittelemään yhteiskunnallisia odotuksia uralla etenemisestä:

no okei onhan se myymäläpäälliköst niinku- tai myymäläpäälliköstä niinku niin muutaman tunnin ajaks niinku iltapäiväkerhoon henkilökohtaseks ohjaajaks kehitysvammasel lapsel ni onhan se niinku tavallaan . mut ei mulle tavallaan .mulle se ei ollu mikään semmonen et: (päivittelevä ele) .'olen vain tällainen'et niinku tiätkö

Cecilia katsoo asiaa ensin ulkopuolisen silmin: myymäläpäälliköstä ohjaajaksi, aivan kuin joku ulkopuolinen jossain ihmettelisi hänen toimintaansa. Tämän jälkeen hän kertoo omista tuntemuksistaan: hänelle asia kuitenkin ei ollut ongelma. Mielenkiintoinen on myös lainauksen viimeinen toteamus: ”*et: 'olen vain tällainen*”. Tämä ikään kuin ääneen sanottavaksi repliikiksi tarkoitettu ilmaisu kuvaa mitä selvimmällä tavalla sitä, miten työ on sidoksissa ammatilliseen identiteettiin ja jopa ihmisarvoon: se, mitä työksesi teet, määrittää sitä, mitä olet.

5.4. Puhdistuminen

Irtoamisen jälkeen haastateltavat ajautuivat pikkuhiljaa, kukin omalla tavallaan välitilaan, jossa he eivät olleet enää niin sitoutuneita työhönsä, pohtivat vaihtoehtoja ja alkoivat nähdä ammatillisen identiteettinsä uudessa valossa. Ymmärrän tämän eräänlaisena puhdistumisen tilana, mikä tekee ihmisestä vastaanottavaisemman uusille kiinnikkeille. Puhdistuminen ei kuitenkaan tunnu miellyttävältä, vaan siihen liittyy perustavanlaatuisia epävarmuuden ja epäselvyyden kokemuksia.

Tällaisesta välitilasta on työelämän tutkimuksessa alettu käyttää käsitettä liminaalitila, joka on alun perin peräisin antropologiasta. Työn ja johtamisen muutoksia tutkinut Tiina Kontinen tutkijakumppaneineen (2013) esittävät, että liminaalitila voi liittyä esimerkiksi määräaikaisten ja projektiluonteisten töiden lisääntymiseen, mutta että se leimaa myös koko nykyistä työelämää. Liminaalitila on kynnyksellä olemista, mikä voi näyttäytyä kaaoksena mutta myös uutta luovana. Liminaali on refleksiivinen tila, jossa itse ja oma työ näyttäytyy toisena. (Kontinen ym. 2013, 252–255.) Tämä aikaisemmin näkymättömän näkeminen on jotain, mikä alkaa kuvaamastani irtoamisesta.

Selkeimmin liminaaltilasta puhui Anna, joka kuvasi olotilaa vellovaksi ja irtoiseksi. Anna yrittikin väkisin saada elämänmuutoksensa, kuten hän sitä kutsui, tehtyä vuodessa. Tila oli niin epämukava, ettei hän halunnut olla siinä pidempään:

mul oli semmonen olo, et mun pitää niinku- et tää on se mun vuos, se yks vuos, jonka aikana mä niinku . teen tän muutoksen

//MH: Okei, sä annoit ittelles tommosen niinko aika...perspektiivin?//

joo . no ehkä siin oli se et koska mä aat- mun on pakko sit olla sen jälkeen niinku jossain . mä en voi olla sellases irrallises tilassa mis mä olin sen . vaikka mä koko ajan tein, mul oli se kuvio mihin mä tähtään ni . samaan aikaan kumminki oli niinku samal se . niinku vellova . epätietoisuus siitä tulevaisuudesta ja niinku se niinku ku sä et oo missään sidoksissa kun sä et oo niinku enää vanhaan työpaikkaan niinku palkkalistoilla ja niinku sielä ja sul ej oo viel opiskelija et jollain taval ei kuulu oikeen mihinkään et o vaan et sä teet niinku itsenäisesti et jollain taval must se semmonen aika . vähä niinku turvaton olo et ihminen kaipaa sitä et kuuluu johonkin . jollain tavalla . ni tota mä luulen et olis semmosta et entäs jos mä irtaudun liikaa täst vanhasta

Lainauksessa Anna vahvistaa ja selittää välitilan tuntua useaan otteeseen. Välillä hän myös vaihtaa kerrontansa preesenssiin: *'mun on pakko olla sen jälkeen jossain'*, mikä tihentää ja korostaa kerrontaa. Anna myös etäännyttää itsensä vaihtamalla niin sanottuun sä-passiiviin ja luettelee kieltosanoja painottaen, mitä kaikkea välitilassa oleva ihminen ei ole: *'sä et oo sidoksissa, sä et oo vanhan työpaikan palkkalistoilla, sä et oo opiskelija, sä et kuulu mihinkään'*. Sitten hän arvioi ja kuvailee omaa olotilaansa turvattomaksi. Tämän jälkeen hän palaa vahvistamaan, miten asia on yleisesti ottaen: *'ihminen kaipaa sitä, että kuuluu johonkin'*.

Johonkin kuuluminen ja sidoksissa oleminen on hyvin ruumiillinen asia. Ruumiimme kautta me olemme vuorovaikutuksessa toisten kanssa, ja kun nämä siteet löystyvät, olo voi tuntua turvattomalta ja irralliselta. Lainauksen lopun potentiaalinen tapahtumienkulku kiteyttää sanoman: on täysin mahdollista, että kuuntelemalla omia ammatillisia mielenkiintojani ajankin itseni liiksi irralleen vanhasta, tutusta ja turvallisesta työyhteisöstä.

Välitilalle ominaista on punnitseminen sen suhteen, onko alanvaihto oikea ratkaisu. Seuraavassa lainauksessa Cecilia pohtii työtään myymäläpäällikkönä ja

asemoi itseään sekä motivoituneen työntekijän positioon sekä kyseenalaistavan ja etäisyyttä ottavan työntekijän positioon:

se ei käyny koskaan mun kohdal henkilökohtasel tasolle . muttaa . sen kans oli jotenkin tosi vaikee elää plus sit et he olis vaatinu et se koko elämä olis pitäny niinku .fokusoida .siihen maailmaan

//MH: Mmm//

ja se oli myös aika pinnallinen maailma semmonen . mis tavallaan . vaik mä rakastin niit kauniit materiaalei ja se oli must tosj niinku- mä sain tehdä semmost niinku tosi luovaa työtä ja tosi itsenäisesti ja mä tiedän et mul oli tosi hyvii asiakkait jotka niinkun tykkäs ja luotti niinku minuun . ja se oli osittain tosj kivaa työtä, mul oli tosi kivat alaiset ja kaikkee mutta . mut se oli niinku hen- sil tapaa niinku tuntu väärältä

Lainauksessa toistuu sana tosi jopa seitsemän kertaa. Cecilia toistelee eri sanakääntein, mitkä kaikki hyvät puolet pitivät häntä kiinni työssä. Hänen tarkoituksenaan on sanoa, että viime kädessä työ tuntui väärältä, mutta tämä ei ole helppoa: Cecilia pääsee lopputulemaan vasta useiden mutta- ja vaikka -lauseiden kautta.

Epävarmuuden tuntemuksia ja toivomusta uran selkeydestä kuvaa myös Birgitta:

vitsi kun tää oliskin valmis et kunpa tää oliskin tässä tää homma . mut sit taas toisin perin ymmärtää et seej oo mahdollista

Ihminen, joka on enemmän tai vähemmän systemaattisesti rakentanut uraansa ja aikaisempaa ammatillista identiteettiään, on uuden tilanteen edessä, kun ammatillista kasvua ei pysty ennustamaan. Liminaalitila sisältää paljon potentiaalia, mikä tahansa on mahdollista, hyvässä ja pahassa. (Kontinen 2013, 252–255.) Birgitta oli aloittanut merkittävän hankkeen ennen kuin hän pääsi luokanopettajakoulutukseen. Aikuiskoulutustuen muutosten ja vuorotteluvapaan ehtojen vuoksi hän ei voinut lykätä opintojensa alkua.

sit syksyllä mä tosiaan jouduin työstään sen asian et mä oon sitoutunu tähän ja mul on nää yhteistyökumppanina opettajat ja nää ja mä tavallaan niinku petän ihmiset ku mä päätänki lähtee

- - se oli hirveen pettymys itselle et mä en saatakaan loppuun tätä mun hanketta mitä mä oon tehny

Lainaus sisältää voimakkaita sanoja: pettäminen ja pettymys. Tulkitseen lainauksen kommentiksi ruumiin rajoista. Kun ihminen on kiinnittynyt johonkin, esimerkiksi Birgitan tapauksessa hankkeeseen, jota hän kuvaa omakseen, itsensä irrottaminen voi olla vaikeaa: osa hänestä on niin tiukasti kiinni vanhassa, että sitä on kiskottava irti väkisin. Birgitta häpeää opiskelemaan lähtemistään sekä yhteistyökumppaneitaan kohtaan sekä myös kokee itse pettymystä siitä, ettei voi saattaa hanketta päätökseen. Näin hän on kaksoissidoksella kiinni vanhassa.

Toisaalta ruumiilla on myös hämmästyttävä kyky kiinnittyä nopeasti uuteen työhön. Anna kertoi, kuinka hänen oli tarkoitus valmistautua luokanopettajakoulutuksen valintakokeeseen huolellisesti. Lopulta hänellä olikin paljon sijaisuuksia, joista hän ei kehdannut kieltäytyä, sillä hän ei halunnut pienten oppilaiden kohtaavan taas uusia sijaisia. Tällöin valintakokeeseen valmistautuminen jäi Annalla melkein liian lyhyeksi.

Tiivistetysti välitilan tuntemuksia voidaan luonnehtia syvinä pysähtymisen ja puhdistautumisen kokemuksina, joissa vanha on pysyvästi menetetty mutta vielä lähellä, ja uudesta on olemassa vasta aavistus. Historia tuntee monenlaisia siirtymäriittejä, joissa rituaaliin osallistujat ovat välivaiheessa muulle yhteisölle olemattomissa (Kontinen ym. 2013, 254). Välitilan sietämistä helpottaa aikaperspektiivin näkeminen: liminaalitila on osa identiteetti-prosessia. Prosessin edistyessä tämä väliaikainen tila väistyy ja työelämään palataan uudistuneena.

Puhdistumisen tilassa on parhaimmillaan mahdollisuus hankkiutua eroon vanhasta, raskaasta, epäsovivan tuntuista tai peräti väärästä aikaisemmasta ammatillisesta identiteetistä. Tämä on tilaisuus puhdistaa pöytä valmiiksi uutta työelämän kattausta varten. Pahimmillaan välitilan tuntu voi irrottaa ihmisen työelämän kehiksestä kokonaan. Näin voi käydä, jos ihminen on vieraantunut aikaisemmasta ammatillisesta identiteetistään mutta ei onnistu löytämään tilalle mitään uusia kiinnikkeitä. Tällöin ihminen kyynistyy koko työelämää kohtaan. Odotustiloissa voi käydä, mutta niihin ei voi jäädä asumaan.

5.5. Tunnusteleminen

Alanvaihtoa tekevä ihminen kokeilee uudenlaisia rooleja niin mielikuvissaan kuin konkreettisestikin (Ibarra 1999). Opettajaksi aikova havainnoi sijaisuuksia tehdessään muita opettajia kokonaisvaltaisesti kiinnittämällä huomiota esimerkiksi heidän pukeutumiseensa ja muuttamalla omaa pukeutumistaan uuteen työskentely-ympäristöön sopivaksi. Anna kuvaa pohdintaansa:

sillon ko mä menin tekemään sijaisuuksia ni sijaisuudet sillon mä mietin sitä pukeutumista sillon niinku välitilassa

//MH: Okei . joo?//

ni sillon mä mietin et apua et pukeuduks mä niinku vanhaan työpaikkaan vai pukeuduks mä miten . et mul oli siin niinku vähän semmost- hakuvaihe et mä katoin et miten opettajat pukeutuu et okei no aika siististi neki pukeutuu et niinku tyylikkäästi siis niinku sillee että ei ne ihan niinku mis tahansa vaatteis ollu ne opettajat sielä ett mut et jollain tavalla oli semmonen tietyl tavalla niinku rento mut jollain tavalla niinku siisti pukeutuminen . et astetta epämuk- epävirallisempi kun mitä . mitä konsulttina . et kumminki sitte oli enemmän niinku semmosta jotain semmosta niinku .no .neulepaitaakin mut kumminki enemmän jotain semmosii . vähän siistimpiä . vaatteita

Edellisessä lainauksessa on läsnä identiteettityön vuorovaikutteisuus: uutta identiteettiä rakennetaan havainnoimalla muita kyseistä työtä jo tekeviä ja pohtimalla, miltä itse näyttäisi siinä ammatissa ja miltä se tuntuisi. Identiteettiä työstetään myös vertailemalla uutta ja vanhaa keskenään. Anna kuvaa tilannetta hakuvaiheeksi. Hän ei ollut tyytyväinen konsulttimaailman jakkupukutyylisiin eikä kokenut sitä enää omakseen. Toisaalta hän pelkäsi, muuttuuko pukeutuminen ja siinä samassa identiteetti liikaa, kunnes huomasi, että myös opettajat pukeutuvat kohtalaisen siististi. Vaatteet voidaan nähdä ei-ruumiillisina toimijoina, jotka vaikuttavat alanvaihtajan identiteettityöhön ja käytänteisiin, tai oikeammin sanottuna herkässä tilassa oleva ihminen antaa niille merkityksiä käyttäen mielikuvitustaan.

Jopa yksittäinen vaatekappale voi olla olennainen useamman opettajaksi aikovan identiteettiprojektissa:

yks semmonen vaate mitä mä huomasin et kaikil opettajil oli ni semmonen . vähä niinku (hymähdys) pitkähihanen tai niinku pitkähihanen tunikatyyppinen paita joka oli semmonen niinku vähä vartalonmyötänen . mut kuminki niinku tunika ja jollain aamuna mua huvitti kun kesällä ennenku mä sain tätä opiskelupaikkaa ni mä hankin sen ja mul tuli et 'mul tulee ihan opettajaolo' (Anna)

semmosia tunikajuttuja mä oon miettiny jossain kohtaa kun opettaja sitte pukeutuu, varsinkin alakoulun opettajat ni on sitte tunikat päällä ni mä oon miettiny et mä en oo tunikaihminen kyllä . et ehkä sitä on jossain kohtaa ajatellu et se olis kauheen näppärä vaate koska se on semmonen niinkun helppo liikkuu mut jotenki se ei vaan oo . mut saa kattoo voi ol et must tulee viel tunikaihminen (Birgitta)

Tyyliä ei siis suoraan kopioida uusilta työtovereilta vaan heidän pukeutumistaan otetaan vaikutteita ja punnitaan, sopsisiko jokin vaatekappale itselle, miksi se sopisi tai ei sopisi, mitä tuntemuksia se aiheuttaisi itsessä ja minkä vaikutelman se antaisi muille. Opettajan ammattiin liittyy tiettyjä ääneen sanomattomia pukeutumissääntöjä (ks. Kamila 2012).

Leikinomaisen kokeilemisen lisäksi tunnusteleminen on myös haparointia. On veteen piirretty viiva, missä kohtaa epävarma välitila helpottaa ja uusi ammatillinen identiteetti ottaa vallan. Työruumis kantaa pitkään mukanaan niitä ristiriitoja ja odotusten rikkomisia, jotka urasiirtymä on tuonut tullessaan:

et kyl mä niinku voimakkaast miellän myös sellasen tunteen niinku sisustusmyymäläaikoihin . et mä niinku muistan sen tunteen . et mä en haluu mennä ton töihin et siis semmonen et mul ei oo koskaan sellast vaik täl hetkel mä olen vaan koulunkäynnin ohjaaja tai opettajan sijainen ja vaik mul on melkein maisterin paperit ja mä saan epäpätevän palkkaa ja kaikkee muut mahdollist ja- ja .tosi monet kysyy et 'hei eks sä nyt tekis jotain sisustussuunnitteluu tai jotain niinku siin ohes' niin silti et mä oon niin onnellinen tavallaan siit sen tien löytymisest

Vaikka Cecilia on vilpittömän onnellinen alanvaihdostaan, hän ei ole täysin pääsyt eroon vanhoista asiakkaistaan eivätkä palkkataso ja asema vastaa hänen toiveitaan, mikä ilmenee vaikka-lauseista. Sopeutuminen uusiin nahkoihin ei ole helppoa, sillä vaihtaessa kokonaan toiselle alalle ei välttämättä pääse heti yhtä

hyvään asemaan ja palkkatasoon kuin aiemmin. Tämä voi tuntua haavoittavalta ja hämmentävältä. Vaikka uusi ala tuntuisi oikealta ja omalta, työtuntemuksissa on kyse paljon muustakin kuin tehtävien mielekkyydestä: ne koskevat myös palkan määrää ja aseman tasoa hierarkiassa.

Anna kuvaa monin kieltosanoin, miten hän piti alanvaihtoajatuksistaan työpäikällä matalaa profiilia, vaikka oli jo ottanut vastaan irtisanomispaketin:

työkavereille ei, oikeestaan niille mä- valtaosalle mä en kertonu tästä mun opettajasuunnitelmasta sen enempiä itse asiassa siinä vaiheessa en kertonu . et mä pidin sen suhteen työpaikal aika matalaa profiilia siitä että . et että en kertonu avoimesti ollenkaan et päinvastoin . et sit vasta sit mä jollekin sanoin et mä ehkä opiskelen et mua kiinnostaa opiskella kasvatustieteitä

//MH: Mmm//

mut en sen enempiä . ja joku kundi sano mulle et 'ai jaa hän mielti sitä aikoinaan', mä vähä tilanteen mukaan tunnustelin et mikä fiilis oli

Siinä vaiheessa, kun ihminen on vanhan ja uuden ammatillisen identiteetin väli-maastossa, hän ei oikein itsekään tiedä, mihin hän itsensä ruumiillisesti asemoisi. Ulospäin suuntautunutkin ihminen voi vetäytyä ammatillisen identiteettinsä osalta tällöin piiloon suojatakseen itseään. Jotain, mitä ei vielä itse näe, ei kannata muillekaan näyttää. Tunnusteleminen on alanvaihtajan keino tehdä identiteettityötä omassa tahdissaan. Se on toisaalta itsensä suojaamista ja toisaalta uuden rai-vaamista sopivien tilanteiden tullen. Anna palaa asiaan vielä uudestaan kertoessaan pohtineensa, näkevätkö muut hänen urasiirtymänsä hyppynä alemmalle tasolle vai ainoastaan erilaiselle tasolle.

sen takii mä niinku alkuun halusin suojella itseäni sitä niinku entisen maailman niinku vaikutuspiiriltä jotta ne ei pääse vaikuttamaan vaikuttamaan siihen mihin mä oon pyrkimässä

//MH: Mmm//

jotta se ei joten siks mä pidin sinne maailmaan niinku matalaa profiilia ja niinku vähän niinku hiljaisia yhteyksiä

Annan käyttämä ilmaus entinen maailma on kiinnostava. Alanvaihtajalle aikaisempi työyhteisö voi merkitä kokonaista maailmaa ihmisineen, ideologioineen, konventioineen ja asenteineen. Ilmaukset matala profiili ja hiljaiset yhteydet ovat myös ruumiillisia: välitilassa olevaa itseä ja käymistilassa olevaa ammatillista identiteettiä ei haluta korostuneesti tuoda esille keskusteluissa eikä aktiivisesti itse oteta yhteyttä muihin. Annan lainaukset ilmentävät myös sitä, miten identiteettityötä tehdään suhteessa muihin ihmisiin ja vuorovaikutuksessa heidän kanssaan. Anna on aktiivisesti pohtinut, mitä aikaisemmat kollegat mahtavat ajatella hänen alanvaihdostaan ja joutunut mielessään perustelemaan sitä näille henkilöille.

Tunnustelemista on myös omien syvien koko ihmiselämää ja sen tarkoitusta koskevien olettamusten tarkasteleminen. Birgitta kuvailee itselleen tekemää synninpäästöä:

siis itse mietin et oonks mä jotenki niinku huono ihminen kun mä nyt lähden vaan tätä omaa . haluani toteuttamaan miettimättä sitä et miten . tai mietin kyllä mut jotenki mä oon hirveen ankara ollu itelleni siinä ja oon yhäti . mut sit on niinku pakko . antaa itelleen anteeks . et okei et tää nyt menee näin

Birgitta käyttää voimakkaita sanoja puhumalla huonosta ihmisestä, pelkästään oman halun toteuttamisesta ja itselleen anteeksi antamisesta, vaikka tosiasiasa hän on miettinyt ja suunnitellut perheen taloudellisia asioita hyvinkin paljon. Hän reflektoi pohtimalla, kuinka ankara hän on ollut itselleen. Tietyt teot näyttävät vuorotellen hyvän ihmisen ja huonon ihmisen toimintana riippuen siitä, katsooko niitä uudesta vai vanhasta positioista käsin. Kun työruumis asettuu uuteen asentoon, sen on hyväksyttävä se epärationaalisuus ja suunnittelemattomuus, mikä ammatilliseen kasvuun liittyy.

Anna kuvailee tihentyneessä kerronnassa tuntemuksiaan opiskelun perässä muuttamiseen liittyvien asioiden suhteen sekä tilanteeseen liittyvää vuorovaikutusta ystäviensä kanssa:

sitte kun mä pääsin tänne ni siinä vaihees kun mä kävin ekan kerran yökylässä ni mä järkytin ja lähdin itkien pois ja olin sillee et apua (naurua) et

tää on ihan kauhee bunkkerimaailma ja et mä oon ihan ghettoon muuttamassa ja se olotila ihan hirvee et mä yritin mun lapselleni peittää, et kaikki on ihan hyvin vaikka niinko itkin

//MH: Voi ei!!//

ja mä lähdin yo-kylästä ja oli harmaa päivä ja kaikki tiäks sato vettäkin ja yo-kylä oli ihan järkyttävä ja nisit sen jälkeen me mentiin kaverin mökille ja parantelin sitä juttuu ja tsemppasin ja sitte joku toinenkin niinku et 'me ollaan asuttu niinku Matinkylässä ja kyl se oli tosi paha ja-' (naurua) et sillee niinko (naurua) et 'aijaa?' et 'noo et kyl se oli tosi ghetto se Matinkyläkin' ni mä olin et 'aijaa just' ja sit se oli hirveen kannustava et laitat vaan parvekekukkia ja kyl siit tulee kiva ja mukava ja ja mut se oli se alku

Anna käyttää lainauksessa voimakkaita adjektiiveja: *'ihan kauhee, ihan hirvee, järkyttävä'*. Tämä tunnusteleminen on hyvin konkreettista kokemista, mistä on leikki kaukana, toisin kuin kirjallisuudessa on ehdotettu (Ibarra 1999). Kerronta on tiheää, mikä osoittaa muiston olevan hänelle olennainen. Annan ruumiilliset tuntemukset ovat olleet hälytystilassa, sillä opiskelija-asunnon etsimiseen on kilpistynyt paljon muutakin kuin väliaikaisen majoituksen löytäminen: asumis- ja koko elämäntyylin muutos pois hyvältä ja siistiltä asuinalueelta sekä pelko kuvitellusta identiteetistä: köyhästä opiskelijasta, jonka ympäristössä ei jakseta välittää pihojen ja asumusten kunnosta ja ulkonäöstä.

Lainauksessa on myös kiinnostavaa identiteettityö vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Anna muistaa elävästi ystäviensä repliikit, kun nämä yrittivät kannustaa häntä mutta eivät tosiasiallisesti ehkä ymmärtäneet, kuinka suurta muutosta Anna oli kokemassa. Anna myös muistaa, miten hän koetti lapselleen peittää olotilaansa. Tämä olotilan peittäminen on osa itsen suojaamista, mitä tehdään identiteettityön ollessa vielä kesken. Muutoksesta halutaan kantaa itse vastuu ennen kuin tilanne on vakiintunut.

Tunnustelemiseen liittyy sekä voimaantumisen että haavoittuvuuden tuntemuksia (ks. myös Satama 2017). Alanvaihtajan tuntosarvet ovat herkässä. Pieniin konkreettisiin asioihin, kuten yksittäiseen vaatekappaleeseen tai muutamaan roskaan maassa voi liittyä valtavia, identiteettiä ja koko ihmisen olemassaoloa koskevia pelkoja, toiveita ja pohdintoja.

5.6. Tulollaan oleminen

Olen tähän asti kuvannut, kuinka haastateltavani kokivat urasiirtymässään monenlaisia ristiriitoja, epävarmuutta ja vaikeutta. Kuitenkin esiin piirtyvä kertomus korkeakoulutetun urasiirtymästä on hyvin positiivinen. Anna, Birgitta ja Cecilia löysivät etsimänsä ja saivat rauhan itsensä kanssa. Alanvaihto voi tuntua kotiin tulemiselta (LaPointe 2011, 149). Ihmisruumis näyttäytyy itseään korjaavana mekanismina: sillä on kyky koota palaset ja eheytyä, pyrkiä ja päästä sopusointuun vaikeistakin ristiriidoista ja kurottaa kohti uutta – sillä on kyky luoda uutta. Urairitymä on ensinnäkin johonkin tulemista aivan konkreettisesti, kuten Cecilia toteaa:

et on . ihan itsestäänselvää et kyl se jotain tämmöselt kasvatusalalt niinku löytyy et kyl mää ton tutkinnon haluan et en mä nyt enää palaa niinku siihen . taaksepäin

Pieni lipsumisen vaara on toki olemassa, mikä ilmenee vakuuttelusta ja kielomuodon käyttämisestä: *en* palaa taaksepäin. Kuitenkin Cecilia on päässyt irti myymäläpäällikön työstä ja identiteetistä, ja tullut opiskelemaan. Ruumis on löytänyt uudet reitit ja rutiinit.

Tulemisella viitataan ennen kaikkea *joksikin* tulemiseen (*becoming*), tulollaan oleamiseen, uuteen identiteettiin kasvamiseen. Suomen kielessä ei ole yhtä sanaa, joka vastaisi englannin kielen sanaa *becoming*. Salo (2015) kääntää sen tulollaan olemiseksi. Tulollaan olemisella on yhteys liikkeeseen, erilaisuuteen, ainutkertaisuuteen sekä kielen ja materiaalisuuden yhteen kietoutumisiin. (Salo 2015, 178.)

Tässä tulollaan olemisessa on prosessuaalisia piirteitä, mutta se ei tyhjenny prosessiin, eikä sillä ole selvää päämäärää, vaan se on kaiken aikaa dynaamisessa liikkeessä, tulossa joksikin, kuten Birgitta kuvailee:

se vaan antaa niin paljon . et mä oon siinä niinkun uus ihminen ja löytäny niinku ittestäni semmosii puolii mitä mä en olis kaksikymppisenä voinu ikinä uskoo . et mä en olis sillon voinu ruveta opettajaksi et mä oon niinku kasvanu .ihmisenä . tähän opettajuuteen jotenki niinku itsessäni

Liminaalitulossa piilee mahdollisuus muutokseen ja uuden luomiseen, sillä ihminen on irrallaan työelämän säännöistä ja rutiineista sekä ammatillisiin rooleihin

liittyvistä sosiaalisista normeista. Miltä tulollaan oleminen sitten tuntuu? Liminaalitala on yhdistetty psykologi Mihaly Csikszentmihalyin (1990) käsitteeseen virtauksesta eli flow'sta, kokonaisvaltaisesta ja totaalista keskittymisestä (Kontinen 2013, 255). Vaikka Cecilialla oli taustallaan rankkoja kokemuksia myymäläpäällikön työn kariutumisesta ja vauvansa sairaudesta, hän onnistui löytämään liminaalitalassaan erityispedagogiikasta flow'n. Tämän tuntemuksen turvin hän alkoi uskoa alanvaihdon toteutumiseen.

ehkä se jotenki et kun mä löysin sen oman jutun . sen Alisan diagnoosin myötä jotenki et se erityispedagogiikka meni niinku niin helposti se oli niin kiinnostavaa ni siin kohtaa mä aloin uskomaan et täst tulee niinku jotain . ja et tää vie mut niinku johonki ja et nyt mä löysin sen mun jutun mitä mä oikeest haluaisin tehdä niinku joka päivä

Cecilia oli opiskellut kasvatustiedettä avoimessa yliopistossa aikaisemminkin, mutta vasta flow-tuntemuksen myötä, kun opinnot sujuivat helpon tuntuisesti, hän vakuuttui löytäneensä oman juttunsa. Tämä ei ole hetkellinen hyvän olon kokemus, vaan se suuntautuu tulevaisuuteen. Lainaus osoittaa, kuinka Cecilia käyttää identiteettityössään mielikuvitustaan pohtiessaan, että erityispedagogiikka olisi jotain sellaista, mitä hän tekisi mielellään – ei pelkästään tänään, vaan joka päivä jatkossakin.

Anna koki virtauksen tunteen luokanopettajakoulutuksen alkaessa. Tätä ennen hänellä oli takanaan ajallisesti pitkä välitila, jolloin hän ei ollut enää varsinaisesti konsultti eikä opiskelijakaan. Anna oli saanut opiskelupaikan toisesta kaupungista, minkä vuoksi opiskelun aloittamiseen liittyi muutto yhdessä esikouluikäisen lapsensa kanssa. Niinpä Annan kohdalla voidaan puhua kokonaisvaltaisesta elämänmuutoksesta.

mul tuli tosi hyvä fiilis . mul tuli heti ekal viikol et hei ei mul oo ikinä ollu koulus näin hauskaa . et heti ekal viikol me naurettiin siel tunnil kaikkee ja kaikki tunnit tuntu hirveen hauskoilta ja se tuntu tosi omalta ja tuntu kaikki on hei et asiat menee just niinkun pitää ja kaikki asiat . tännekin kun tultiin ni heti samana päivänä sillon niinku . se oli samana päivänä mul järjesty se opiskelu- eiku asunto ja eskari paikka ja ja sit tota mä sain vihreet valoo et mä saan niinku rahoituksenki järjestymään niin mul tuli semmonen olo et

jälleen et nyt täs hei taas niinku jotku suuremmat voimat järkkää et tää homma järjesty

//Mmm mmm//

et mul tuli semmonen et niinku olo et että palikat menee paikalleen et että mun ei tartte niinku huolehtii ja mul on ehkä jonkinlainen sellanen niinku varmuus et mä teen niinku jotain niinku oikeeta et semmonen niinku että mä olen niinku oikeella polulla

Tämä Annan opiskelun alkamiseen liittyvä virtauskokemus ei, kuten Cecilialla-kaan, sisällä pelkästään kyseistä hetkeä, vaan paljon mielikuvia tulevasta: asunto ja lapsen esikoulupaikka järjestyivät, mikä luo jatkuvuutta, puhumattakaan rahoituksesta, joka toisi hänelle taloudellista turvaa ja pelivaraa käyttää aikaansa opiskeluun, samoin kuin ajatus siitä, ettei hänen tarvitse tulevaisuudessakaan huolestua asioista.

Edellinen lainaus on kiinnostava myös identiteettityön mielessä. Opiskelupaikan saaminen voi olla iso etappi uralla, mutta identiteettityö liittyy enemmän vuorovai-
kutukseen, muiden kanssa peilaamiseen. Annalla oli hauskaa opiskelukavereiden kanssa ja opiskelu, joka luokanopettajakoulutuksessa on paljon yhdessä tekemistä, tuntui kiinnostavalta ja omalta. Tämä vuorovaikutuksellinen kollegiaalisuuden tuntemus antoi hänelle varmuutta.

Tulemisen tilassa ei ole enää toiseuden tunnetta. Ihminen on kuin kala vedessä, kuten Birgitta kuvailee:

mul on semmonen et mä oon oikees paikas ja mä oon tekemäs just sitä mitä mun kuuluu nyt tehdä ja et se antaa niinku ihan hirveesti energiaa ja se vapauttaa myös sitä semmosta tota vaik tekemistä on paljo

Tulemisen tilassa ruumiin uutta luova kyky on käytössä. Birgitan hyvä olo kietoutui hänen luokanopettajakoulutuksessa kokemaansa kehittymiseen, kasvuun ja uuden luomiseen. Hän löysi itsestään uusia puolia ja koki asenteidensa muuttuneen sallivammiksi, joustavammiksi ja avoimemmiksi:

et selviää eri jutuista, kaikki ei välttämät mee ihan hyvin eikä oo ihan parhaimmillaan kaikessa mut löytää uusia puolia monella tavalla et se on ollu . se on ollu semmonen .ihana juttu ja just niinku sitte jos kehollisuudesta

puhutaan ni huomannu että oma kroppa on hirveen hieno juttu se on kauheen hauska mekanismi ja se vie mua eri paikkaan ja se tekee ja mä pystyn tekemään asioita mitkä- en oo kauheen taipuisa niinku fyysisesti mut sit taas ehkä sillä asenteella pystyy taas korjaamaan näitä juttuja

Anna, Birgitta ja Cecilia pohtivat kaikki, missä työssä heillä olisi annettavaa ja päätyivät siihen, että heillä on annettavaa lapsille. Toisaalta Cecilia näki, että hänellä oli annettavaa myös sisustusalan myymäläpäällikkönä, sillä hän teki ystävällisellä palvelullaan monet ihmiset iloisiksi. Tämä toi selkeästi kehittymismoodissa olevan Cecilian identiteettipohdintaan moraalisia ristiriitoja.

Kehittymismoodissa oleva ihminen on rohkea, hän seuraa omia tavoitteitaan sen sijaan, että yrittäisi vastata muiden odotuksiin. Uuden ammatillisen identiteetin luominen onkin tietynlaista itsenäistymistä ja omaksi itsekseen tulemistä. Toisaalta kehittymismoodi on herkkä siinä mielessä, että mahdollisuus kyseenalaistamiseen, itsereflektioon ja kutsumuksen löytämiseen kuihtuu turhan usein kieläytymiseksi, tukahduttamiseksi tai välttelyksi. (Boyatzis & Kolb 2000, 86–87.) Boyatzisin ja Kolbin (2000) teoria tekee ymmärrettäväksi sen, ettei urasiirtymässä ole kyse rationaalisista liikkeistä, jotka päättyisivät johonkin. Kehittymismoodissa oleva ihminen ei varsinaisesti etsi tasapainoa, vaan stimuloituu tietynlaisesta epätasapainosta. (Boyatzis & Kolb 2000, 79.) Tätä voisi kutsua kasvamisen iloksi.

Myös jatkuvuus on tärkeää. Hetkellisillä hyvän olon kokemuksilla ei vielä rakenneta kokonaista uutta ammatillista identiteettiä. Kuitenkin uuden ammatillisen identiteetin luomisessa on kyse kaikkea muuta kuin varmistelusta. Kuten jo aiemmin oli esillä, vaikka Birgitta kokee itsensä opettajaksi, hänellä ei ole aikomus jäädä paikoilleen, vaan hän pitää avoinna mahdollisuuden vaihtaa alaa vielä uudelleenkin:

mä puhun et mun eka ura kirjastonhoitajana mun toinen ura opettajana mun mahdollinen kolmas urani tutkijana. Siis tääl nyt on tullu uusii tämmösiä polkuja eikä sen nyt tarvi olla semmonen et nyt menen tähän työhön ja sitten menen ylöspäin näitä portaita vaan et voi ottaa niit sivuaskelii ja alottaaki ihan niinku alusta uudessa ammatissa

LaPointen (2012) löytämästä kolmesta alanvaihtokertomuksen tyypistä Annan, Birgitan ja Cecilian kertomukset muistuttavat eniten yhteensopimattomuuskertomusta. Tulollaan olemisen tilassa yhteensopimattomuuden tuntemus on korjattu ja soviteltu. Valheelliselta tuntunut elämä on päättynyt ja kestävämpi elämäntapa on löytynyt.

Uudeksi tulemisellakin on rajansa. Nori ja Mäkinen-Streng (2017, 339–341) huomauttavat, että koska ammatillinen identiteetti perustuu ihmisen elämänhistoriaan, sitä varsinkin aikuisopiskelijoilla muokkaa myös ennen yliopisto-opintoja hankittu työkokemus. Alanvaihtaja tulee jostakin ja kantaa ruumiissaan aina jotakin niistä arvoista ja kulttuurista, mihin oli aikaisemmin sitoutunut. Vaikka nämä siteet ovat löystyneet ja osittain irronneet, ruumis pitää niistä kiinni ja osaa myös hyödyntää niitä.

Joksikin tuleminen on aina ennalta ennustamatonta, ulkopuolisen näkökulmasta hulluakin. Liitän tämän ennustamattomuuden ajatukseen ruumiin rehellisyydestä. Kehittymismoodissa olevan ihmisen elämä ei mene aivan niin kuin hän on suunnitellut, mutta ehkä sen ei kuulu mennäkään, kuten Massumin (2002, 18) ajatus tutkimukseni alussa osoittaa. Joksikin tuleva ruumis ei valehtele eikä sille ole pidemmän päälle kovin helppo valehdella.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET: TILAT JA TUNTEMUKSET KASVUN PROSESSISSA

Olen kuvannut tutkimustulokseni kolmena urasiirtymän ruumiillisena tilana (ks. kuvio jäljempänä). Irtoamisen tilassa ihminen irtoaa aikaisemmasta ammatillisesta identiteetistään. Puhdistumisen tilassa identiteetti on ikään kuin pesussa. Se ei ole enää vanhaa, vaan valmistautuu uuteen. Tulollaan olemisen tilassa uusi ammatillinen identiteetti alkaa muodostua ja kasvaa uudelle perustalle.

Romuttaminen ja tunnusteleminen liittyvät kaikkiin urasiirtymän tiloihin. Romuttamisessa alanvaihtaja aktiivisesti rikkoo häneen kohdistuvia odotuksia. Tunnusteleminen merkitsee uusien identiteettien mielikuvituksellista kokeilemistä, itsensä peilailua suhteessa muihin ja uuden identiteetin tarkkaan punnittua, vaihteista ja tilannesidonnaista paljastamista muille sekä näihin liittyvien tuntemusten edelleen reflektointia.

Irtoaminen, puhdistuminen ja tulollaan ovat limittyneinä toisiinsa, ja myös irtoaminen ja tulollaan voivat olla suorassa yhteydessä toisiinsa. Perinteinen prosessikaavio ei sovi urasiirtymän kuvaamiseen tuntemuksina ja ruumiillisena kasvuprosessina, sillä tilat ovat kietoutuneet yhteen. Ne eivät edellytä toinen toisiaan sillä tavalla, että yhdestä tilasta seuraisi aina seuraava tila. Siksi en halua puhua vaiheista vaan tiloista. Ihminen voi kokea kaikkia kolmea tilaa vuorotellen.

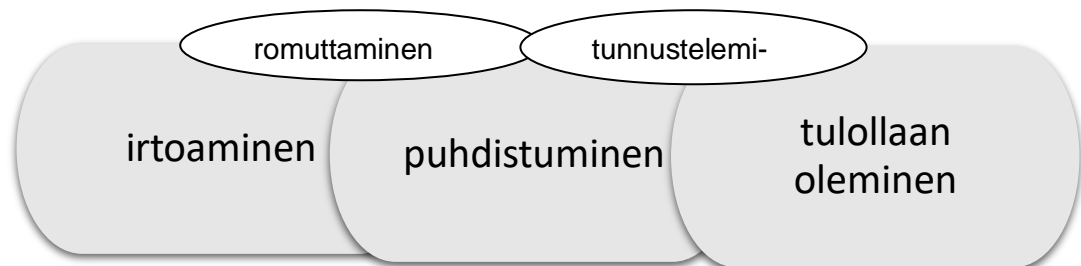
Tilat eivät ole lainkaan niin staattisia kuin esimerkiksi Boyatzisin ja Kolbin (2000) moodit, vaan muistuttavat enemmän positioita. Urasiirtymä ja oma-aloitteinen alanvaihtokin voi tapahtua tai sen voi tehdä missä tahansa moodissa, mutta tässä tutkimuksessa on kuvattu epäilemättä kehittymismoodissa tapahtuvaa urasiirtymää. Toisaalta yhdessä tilassa on mahdollista olla useampi vuosikin kokematta kovin paljon muita tiloja.

Esimerkiksi ihminen saattaa kokea irtoamista ja monenlaista epämukavuutta sekä ristiriitoja pitkänkin aikaa, vaikka jatkaisi samassa työpaikassa. Hän on tyytymätön työhön ja itseensä työntekijänä ja tarkastelee työtään toisena, mutta monet kiinnikkeet, kuten taloudellinen turva ja mukavat työtoverit pitävät häntä työssä. Esimerkiksi pitkä sairausloma saattaa siirtää ihmisen irtoamisen tilasta puhdistumisen tilaan.

Tiloilla on prosessuaalinen luonne siinä mielessä, että ensin on eniten irtoamista, ja kun irtoamista on tapahtunut tarpeeksi, tulollaan olemista tapahtuu helpommin. Tämä ei kuitenkaan ole lähimainkaan yksiselitteistä. Opettajan identiteettiin voi kasvaa hiljalleen, vaikka hyvinkin konkreettisia irtoamistilanteita kuten aiemmasta työstä irtisanoutuminen olisi vasta edessä. Liminaalitalan käsitteen olen asettanut siten, että se on lähinnä puhdistumisen tilaa mutta silti yhteydessä myös irtoamisen ja tulemisen tiloihin. Näen liminaalitalan pitkäkestoisena tilana, jossa voi kokea niin irtoamista, puhdistumista kuin tulollaan olemistakin. Seuraavassa kuviossa urasiirtymä on esitetty ruumiillisina tiloina.

U R A S I I R T Y M Ä

Kehittymismoodi

L i m i n a a l i t i l a

Kuvio 3. Ura siirtymä ruumiillisina tiloina.

7. POHDINTA: URASIIRTYMÄ TYÖRUUMIIN ASENNON MUUTOKSENA

Ura siirtymä on uratutkimuksen käsite. Kyseinen käsite päätyi tähän, lähtökohdiltaan kasvatustieteelliseen pro gradu -tutkielmaan havaitessani, että alanvaihtajia on tutkittu uratutkimuksen piirissä organisaatiotieteessä. Ura siirtymän käsitteen avulla olen pystynyt paikantamaan tutkimukseni osana työuria koskevaa tutkimuskenttää. Ura siirtymät voivat olla erilaisia, ja kaikki rajat ja erot joka tapauksessa hämärtyvät, kun kiinnitetään huomiota tuntemuksiin. Lisäksi kieli ei ole läpinäkyvää eikä kaikille samanmerkityksistä (Salo 2015, 183), mikä omalta osaltaan sekoittaa tuntemusten jäsentämistä ja käsitteellistämistä. Silti jotain analyyttistä ja kokoavaa ura siirtymästä työruumiissa on mahdollista sanoa.

Työelämän ruumiillisuuden tutkimuskirjallisuudessa on puhuttu työruumiin asennoista (mm. Kinnunen & Seppänen 2012; Nykyri 1998). On selvää, että työruumiita taivutellaan ulkoa päin. Olen kuvannut ura siirtymän ruumiilliset tilat irtoamiseksi, puhdistumiseksi ja tulemiseksi. Sille on syynsä, etten puhu irtautumisesta ja puhdistautumisesta, tai peräti irrottamisesta ja puhdistamisesta, mitkä kyllä ovat samansuuntaisia verbejä. Tulollaan oleminenkin voitaisiin kuvata päämäärätietoisempänä menemisenä. Ihmisellä on toki toimijuutta omassa elämässään, mutta väitän, että yllättävän paljon asioita tapahtuu tietoisien ajattelumme ulkopuolella. Siksi olen puhunut niin paljon ruumiista sen sijaan, että puhuisin ainoastaan ihmisestä.

Paine omannäköisen uran saavuttamiselle lienee sisäänrakennettu länsimaisessa individualistisessa kulttuurissa kasvaneeseen ihmiseen. Ura siirtymän tekeminen ei kuitenkaan ole samanlaista vapaiden valintojen tekemistä kuin vaikkapa päivän lounaan valitseminen henkilöstöravintolassa, vaan kyse on ruumiillisesta identiteettityöstä, jota tehdään vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ei-ruumiillisten toimijoiden sekä muiden olosuhteiden kanssa, osana kulttuuria ja yhteiskuntaa. Tosin lounaslistaa katsellessammekin ruumis viestittää tarpeistaan ja toiveistaan.

Jokinen tutkimuskumppaneineen (2004, 10) luonnehtii ruumiillisuutta muutoksen ja muutoksen vastustuksen kohtaamispaikkana. Odotusanalyysin tekeminen paljasti aineistostani, minkälaisia nämä kohtaamiset voivat olla korkeakoulutetun urasiirtymässä. Kuten Birgitalla, uusi ammatillinen identiteetti voi kehittyä hiljalleen kypsyttellen, kunnes ruumis irtoaa vanhasta kuin kypsä hedelmä puusta. Tämmäkään muutoksen ja muutoksen vastustuksen kohtaaminen ei ole ristiriidaton, vaan siihen voi sisältyä suurtakin pettymystä ja syyllisyyttä.

Muutokseen vievät ja muutosta vastustavat voimat voivat myös käydä armottomia kamppailuja ihmisruumiissa. Tämä voi konkretisoitua esimerkiksi aamulla, kun pitäisi pukeutua. Anna ihmetteli aloittaessaan opettajan sijaisuuksien tekemisen, pitäisikö hänen pukeutua vanhoihin työvaatteisiin vai mitä hän laittaisi päälleen. Toisen haastattelukerran jälkeen Anna oli silmin nähden hämillään puhuttuaan ammatillisesta identiteetistään. Ristiriidat hämmentävät ja tuntuvat kokonaisvaltaisesti. Viime kädessä muutos ja muutoksen vastustus kuitenkin kohtaavat. Ihmisruumis sisältää molemmat, eivätkä ne pysty pidemmän päälle välttelemään toisiaan, vaan ruumiin on otettava kantaa, valittava reitit ja rutiinit.

Mäkikoskela (2007, 312) toteaa, kuinka ihminen voi helposti omaksua uusia ajatuksia, mutta ruumiillisuus paljastaa todelliset luutuneet asenteet, joiden muuttaminen vaatii aikaa. Alanvaihtaja kantaa ikuisesti mukanaan irtoamista sekä jotain siitä, mistä on irronnut ja mitä on alkanut katsoa toisin. Myös tilan tekeminen, puhdistuminen ja välissä oleminen jättää jälkensä alanvaihtajan ruumiiseen. Toisaalta ruumis osaa myös kiinnittyä. Kun se haistaa jotain sille sopivaa, esimerkiksi merkityksellisen tuntuksen alan, sillä on kyky muodostaa uusia kiinnikkeitä ja tarrautua niihin uutta perustaa luovalla tavalla. Huonoa asentoa on aidosti mahdollista muuttaa.

Prekaari työelämä ja elämänmuoto kertovat pessimistisiä tarinoita, joita leimaa epävarmuus ja epätoivo. Alanvaihtajan identiteettityö näyttäytyy tässäkin tutkimuksessa melko raskaana ja yksinäisenä, jossa uutta identiteettiä pitää tarkoin varjella. Vaikka painetta identiteettityön tekemiselle on, muutosta asentoonsa haakevaa työruumista ei siis päästetä vähällä. Kuitenkin positiivista on, että ruumiissa saattaa piillä jokin tulollaan oleva, joka viestittää itsestään. Ruumiilla on kyky luoda jotain uutta, selkeästi aikaisemmasta poikkeavaa. Tämä uudelleen

asettautuminen ei ole itsestään selvyys, vaan näen sen hyvin arvokkaana tapahtumana.

Ei nimittäin ole aivan helppoa uskoa, että omasta mielenkiinnon kohteesta tai avoimessa yliopistossa suoritetuista opintojaksoista voisi oikeasti kehkeytyä uusi ammatti, jolla pystyisi työllistämään itsensä, elättämään perheensä ja jonka vaaraan olisi mahdollista luoda uusi identiteetti ja uudet elämän merkitykset. Cecilia innostui erityispedagogiikasta lapsensa diagnoosin myötä. Yllättävät, itsen ulkopuoliset ja hyvin traagisetkin tapahtumat, kuten oman lapsen sairaus, voivat saada ruumiin reagoimaan, janoamaan joksikin uudeksi tulemista ja tarttumaan kiinni. Työelämän subjektivoituminen ja henkilökohtaistuminen ovat vaarallisia ilmiöitä, jos niitä ei tiedosteta. Tutkimukseni perusteella kuitenkin väitän, että itseä aidosti kyetään löytämään uuden koulutuksen ja työn avulla.

Vuorovaikutus ja ruumiillisuus liittyvät toisiinsa, sillä ihmisen ruumiillinen olemus ja toiminta kertovat toisille, mitä ihminen on oppinut elämästä ja miten hän on sisäistänyt oppimansa (Mäkikoskela 2007, 312, 316). Olen tutkimuksessani tuonut esille, millä tavoin alanvaihtaja tekee identiteettityötään vuorovaikutuksessa muiden ihmisten sekä ei-ruumiillisten toimijoiden kanssa. Ammatillista kehittymistä ei haeta pelkästään oppilaitoksen tai työpaikan seinien sisältä, vaan alanvaihtajalle urasiirtymä on monimutkainen kasvun prosessi, jossa askeleita otetaan välillä kaksi eteen ja yksi taakse.

Itsen suojaaminen siinä vaiheessa, kun uusi ammatillinen identiteetti on vasta rakentumassa, on myös ruumiin viisautta. Vaikka järki sanoisi, että LinkedIn-profiili pitäisi jo päivittää, käytännössä asia tulee hoidettua vasta, kun on siihen aidosti valmis. Muihin ihmisiin, heidän tapoihinsa, ulkomuotoonsa, eleisiinsä ja ilmeisiinsä peilaamalla alanvaihtaja suunnistaa refleksiivisesti kohti joksikin uudeksi tulemista.

Kuten Grosz (1994, xi) toteaa, ruumis toimii vuorovaikutuksessa ja tuottavasti, se toimii ja reagoi, ja saa aikaan uutta, yllättävää ja ennustamatonta. Ihmistieteissä tarvitaan lisää tutkimusta siitä, miten tämä yllätysmomentti toimii ja käyttäytyy. Ilman ruumiillisuuden huomioimista monet yritykset ymmärtää ihmistä jäävät villinäisiksi, sillä ne eivät tavoita ihmistä kokonaisena ja kokonaisvaltaisena maailmassaolijana ja toimijana.

Ruumiillisuudessa, sen teoretisoimisessa ja soveltamisessa empiriaan riittää tutkijoilla vielä paljon tekemistä. Joka tapauksessa tämä tutkimus on ruumiillisella otteellaan toivottavasti saanut liikkeeseen jotakin ennen staattisena nähtyä, tuonut yhteen muutosta ja sitä vastustavia voimia kohtaamisine ja ristiriitoineen sekä tuonut kielellisyyden ohelle kokonaisvaltaisemman tavan ajatella ammatillista identiteettiään työstävää ihmistä.

Jaan Jokisen ja hänen tutkijakumppaneidensa (2015, 25) ajatuksen siitä, ettei tuntemuksia voida lähestyä puhtaan empiristisesti, löytöretkeilemällä, vaan ne on pikemminkin keksittävä. Ruumiillisuustutkimuksen tehtävänä ei ole vain kuvata jo havaittavissa olevaa, vaan myös luoda uusia tapoja jäsentää maailmaa ja keksiä keinoja, joilla ihmiset voivat tehdä elämästään siedettävämpää epävarmuuden keskellä. (Jokinen ym. 2015, 25.) Jatkossa haluaisin tutkia vielä tarkemmin työelämän ja koulutuksen erilaisia tunnesävyjä sekä tuoda päivänvaloon ja käsitteellistää olotiloja, joita monet kokevat, mutta joista ei vielä osata puhua.

Ruumiillisuuden yhdistäminen kerronnallisuuteen toimi luontevasti, mistä rohkaistuneena haluaisin hyödyntää tutkimuksessa vielä enemmän eri aisteja (ks. esim. Satama 2017). Haastatteluissa voisi olla tarkasteltavana aiheeseen liittyviä kuvia tai haastateltavia voisi pyytää tuomaan mukanaan vanhoja valokuvia itsestään. Haastatteluita voisi tehdä kävellen (Bamberg 2017), jolloin haastateltava voisi kertoa hänen ammatilliselle identiteetilleen merkityksellisistä paikoista ja niihin liittyvistä tuntemuksista. Alanvaihtajien tutkimusta olisi myös mielekäästä tehdä pitkittäistutkimuksena, jolloin tuntemusten muuttuminen ja kehittyminen uuteen ammatilliseen identiteettiin pääsisivät paremmin esille.

Tämän tutkimuksen myötä urasiirtymä voidaan käsittää identiteettityönä, jota ihminen tekee koko ruumiillaan. Alanvaihtajia kohdataan monissa paikoissa: opettajat ja opinto-ohjaajat oppilaitoksissa, esimiehet ja henkilöstöasiantuntijat työorganisaatioissa sekä uraohjaajat työvoimapalveluissa ja yksityisellä sektorilla. Uraisiirtymässä on kyse niin laajasta ilmiöstä, että tarvitaan tarkentavia kysymyksiä, mikäli halutaan ymmärtää alanvaihtajan kokemusta: Mistä ihminen haluaa tai on pakotettu irtoamaan? Miten hän puhdistuu ja poisoppii vanhasta? Entä mistä löytää jotain, mihin tarttua kiinni ja kuinka vaalia uutta, tulollaan olevaa? Tämä

tutkimus oli kertomus yhdenlaisesta urasiirtymästä, sillä Annan, Birgitan ja Cecilian kertomuksissa oli samansuuntaisia elementtejä. Jokainen urasiirtymä on kuitenkin omalla tavallaan ruumiillinen, sillä ihminen elää ja oppii ruumiina.

LÄHTEET

Acker, J. 1990. Hierarchies, jobs, bodies: A theory of gendered organizations. *Gender & Society* 4(2), 139–158.

Aineistonhallinnan käsikirja [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/>>. urn:nbn:fi:fsd:V-201504200001 (Luettu 11.1.2018.)

Almiala, M. 2008. Mieli paloi muualle – opettajan työuran muutos ja ammatillisen identiteetin rakentuminen. Akateeminen väitöskirja. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 128.

Alvesson, M. & Willmott, H. 2002. Identity regulation as organizational control: Producing the appropriate individual. *Journal of Management Studies* 39(5), 619–644.

Bamberg, J. 2017. Kävelyhaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 256–269.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. 1992. *Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press. (Suomenkielisen laitoksen toim.)

M. Sabour & M. A. Salo 1995: *Refleksiiviseen sosiologiaan: tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. Joensuu: Joensuu University Press.)

Boyatzis, R. E. & Kolb, D. A. 2000. Performance, learning, and development as modes of growth and adaptation throughout our lives and careers. Teoksessa M. Peiperl, M. Arthur, R. Goffee & T. Morris (toim.) *Career frontiers. New conceptions of working lives*. New York: Oxford University Press, 76–98.

Csikszentmihalyi, M. 1990. *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper and Row.

Corbett, J. M. 2006. Scents of identity: organisation studies and the cultural conundrum of the nose. *Culture and Organization* 12(3), 221–232.

- Ekonen, M. 2006. Naiset johtamisuralla. Teoksessa *Naiset ja johtajuus*. Verkko-opetusaineisto. Naisjohtajuuden tutkimus- ja koulutushanke. Jyväskylän yliopisto. <http://www.jyu.fi/economics/naisjohtajuus/Naiset%20ja%20johtajuus%20oppimateriaali.pdf>(Luettu 5.5.2017.)
- Ekonen, M. 2007. Moninaiset urat – Narratiivinen tutkimus naisjohtajien urakehityksestä. N:o 170/2007. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Elsbach, K. D. 2004. Interpreting workplace identities: the role of office decór. *Journal of Organizational Behavior*. 25(1), 99–128.
- Estola, E. & Elbaz-Luwisch, F. 2010. Teaching bodies at work. *Journal of curriculum studies* 35(6), 697–719.
- Estola, E., Uitto, M. & Syrjäjä, L. 2017. Elämäkertahaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 153–173.
- Eteläpelto, A. 2010. Työidentiteetti ja subjektiiviset rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa A. Eteläpelto, K. Collin & J. Saarinen (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: WSOYpro Oy, 90–142.
- Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. 2010. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 26–49.
- Filander, K. 2006. Työ, koulutus ja katoavat ammatti-identiteetit. Teoksessa J. Mäkinen, E. Olkinuora, R. Rinne & A. Suikkanen (toim.) *Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 43–60.
- Fine, G. A. 1996. Justifying Work: Occupational rhetorics as resources in restaurant Kitchens. *Administrative Science Quarterly* 41(1), 90-115.
- Giddens, A. *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. 1991. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E. 1959. *The presentation of self in everyday life*. Garden City, NY: Anchor Books.

- Grosz, E. 1994. *Volatile bodies. Toward a corporeal feminism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Guba, E. S. & Lincoln, Y. S. 1994. Competing paradigms in qualitative research. N. K. Denzin & Y. S. Lincoln. (toim.) *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage, 105–117.
- Harré, R. 1983. *Personal being. A theory for individual psychology*. Oxford: Basil Blackwell.
- Heikkinen, H. L. T. 2003. Whatever is narrative research? Teoksessa R. Huttunen, H. L. T. Heikkinen & L. Syrjälä (toim.) *Narrative research: voices of teachers and philosophers*. Jyväskylä: SoPhi Academic Press, 13–28.
- Heikkinen, H. L. T., Huttunen, R. & Syrjälä, L. 2007. Action research as narrative: principles for validation. *Educational Action Research* 15(1), 5–19.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. *Tutki ja kirjoita*. 15.–16. painos Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hochschild, A. 1983. *The managed heart: Commercialization of human feeling*. University of California Press.
- Holland, D., Lachicotte, W. Jr., Skinner, D. & Cain, C. 1998. *Identity and agency in cultural worlds*. Cambridge, MA: Harvard university press.
- Hyvärinen, M. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa J. Ruusu- vuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 90–118.
- Hyvärinen, M. 2013. Kertomuksen tutkimus. [http://www.uta.fi/yky/yhteystie- dot/henkilokunta/mattikhyvarinen/index/Kerronnallinen%20tutkimus.pdf](http://www.uta.fi/yky/yhteystiedot/henkilokunta/mattikhyvarinen/index/Kerronnallinen%20tutkimus.pdf) (Luettu 17.11.2017.)
- Hyvärinen, M. 2017a. Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Ni- kander & J. Ruusu vuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vasta- paino, 11–45.

- Hyvärinen, M. 2017b. Kertomushaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 174–192.
- Hänninen, V. 2002. Tampere: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print.
- Högbacka, R. & Aaltonen S. 2015. Refleksiivisyyden ulottuvuudet. Teoksessa S. Aaltonen & R. Högbacka (toim.) Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja: 164. Tampere: Tampere University Press, 9–34.
- Ibarra, H. 1999. Provisional selves: experimenting with image and identity in professional adaptation. *Administrative science quarterly* 44(4), 764–791.
- Ibarra, H. 2002. How to stay stuck in the wrong career. *Harvard Business Review*. Harvard Business Publishing.
file:///C:/Users/artoe/Desktop/Ibarra%20how-to-stay-stuck-in-the-wrong-career.pdf (Luettu 9.12.2016.)
- Ibarra, H. 2004. *Working identity: Unconventional strategies for reinventing your career*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Ibarra, H. 2005. Identity transitions: Possible Selves, Liminality and the dynamics of career change. Insead Faculty & Research. Working Paper Series. https://flora.insead.edu/fichiersti_wp/inseadwp2005/2005-51.pdf (Luettu 31.7.2017.)
- Isopahkala-Bouret, U. 2005. Joy and struggle for renewal: a narrative inquiry of into expertise in job transitions. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteen laitos, tutkimuksia 201.
- Jokinen, E., Kaskisaari, M. & Husso, M. 2004. Ruumiin taju. Rakenteet, kokemukset, subjekti. Teoksessa E. Jokinen, M. Kaskisaari & M. Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsité ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 7–13.

- Jokinen E., Venäläinen, J. & Vähämäki, J. 2015. Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen. Teoksessa E. Jokinen & J. Venäläinen (toim.) Prekarisaatio ja affekti. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 118. Jyväskylän yliopisto 2015, 7–30.
- Julkunen, R. 2008. Uuden työn paradoksit. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R., Nätti, J. & Anttila, T. 2004. Aikanyrjähdys. Keskiluokka työn puristuksessa. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, T. 2017. Sisäpiirihaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 398–410.
- Kamila, M. 2012. Katsojana ja katsottuna: Opettajan kontrolloitu ulkoasu. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 110.
- Karjalainen, M., Niemistö, C. & Hearn, J. 2016. Tietotyöalan voittajan tyyli. Teoksessa J. Parviainen, T. Kinnunen & I. Kortelainen (toim.) Ruumiillisuus ja työelämä. Työruumis jälkiteollisessa taloudessa. Tampere: Vastapaino, 165–181.
- Khapova, S., Arthur, M. & Wilderom, C. P. 2007a. The subjective career in the knowledge economy. Teoksessa H. Gunz & M. Peiperl (toim.) Handbook of career studies. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., 114–130.
- Khapova, S., Arthur, M., Wilderom, C. & Svensson, J. 2007b. Professional identity as the key to career change intention. *Career Development International* 12(7), 584–595.
- Kinnunen, T. & Seppänen, J. 2012. Oikeaoppinen opettjaruumis. *Naistutkimus* 22(4), 6–17.
- Koivunen, A. 2010. An affective turn? Reimagining the subject of feminist theory. Teoksessa M. Liljeström & S. Paasonen (toim.) Working with affect in feminist readings: disturbing differences. London: Routledge, 8–27.
- Koivunen, M., Lämsä, A.-M. & Heikkinen, S. 2012. Ura siirtymät muuttuvassa työelämässä – Analyysi urasiirtymän käsitteestä. Jyväskylän yliopiston kauppa- korkeakoulun Working paper N:o 371/2012. <https://www.jyu.fi/jsbe/tutkimus/julkaisut/workingpaper/wp371> (Luettu 14.12.2016.)

- Komulainen, K. 1998. Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämänkerroissa. Akateeminen väitöskirja. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 35. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kontinen, T., Houni, P., Karsten, H. & Toivanen H. 2013. Liminaalitalan käsite työn muutosten jäsentäjänä. *Aikuiskasvatus* 33(4), s. 252–264.
- Kortteinen, M. 1992. Kunnian kenttä: suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Helsinki: Hanki ja jää.
- Korvajärvi, P. 2010. Sukupuolistunut ja sukupuolistava työ. Teoksessa T. Saaresma, U.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 183–196.
- Kumpula, M. 2011. Vakuutusalan työn sisältö ja työntekijöiden ammatti-identiteetin muovautuvuus – Vakuutusvirkaileijasta finanssialan myyjäksi? Akateeminen väitöskirja. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A-1:2011.
- Lahikainen, L. & Harni, E. 2016. Yrittäjämäinen ruumis palvelutaloudessa. Teoksessa J. Parviainen, T. Kinnunen & I. Kortelainen (toim.) *Ruumiillisuus ja työelämä. Työruumis jälkiteollisessa taloudessa*. Tampere: Vastapaino, 26–39.
- Laine, T. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-Kustannus, 28–45.
- Laine, T. & Kuhmonen, P. 1995. Filosofinen antropologia – Ihmisen kokonaisuutta etsimässä. Jyväskylä: Atena.
- Laki aikuiskoulutustuesta 28.12.2000/1276 <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20001276?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=aikuis-koulutustuki> (Luettu 14.8.2017.)
- LaPointe, K. 2011. Moral struggles, subtle shifts. Narrative practices of identity work in career transitions. Aalto University publication series. Doctoral Dissertations 34/2011.
- LaPointe, K. & Heilmann, P. 2014. 'Daring leaps'. Construction of meaning and individual agency in career change narratives in media. *Nordic Journal of Working Life Studies* 4(2), 47–64.

- Laulainen, S. & Hujala, A. 2016. Material construction of care workers' identity. *Nordic Journal of Working Life Studies*. 6 (Supplement 1), 7–25.
- Liljander, J.-P. 2012. Pierre Bourdieu. Koulutus, symbolinen väkivalta ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Teoksessa T. Aittola (toim.) *Kasvatussosiologian suunnannäyttäjät*. Helsinki: Gaudeamus Oy, 138–160.
- Luoto, M. 2012. Ajattelun ote – Johdannoksi Merleau-Pontyn filosofiaan. Teoksessa M. Luoto & T. Roinila (toim. & suom.) *Maurice Merleau-Ponty – Filosofisia kirjoituksia*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 9–33.
- Lötjönen, K. 2014. Moni huippuunsa koulutettu jättää työuransa – "Ihmiset hakevrat helpompaa elämää". Yle 10.7.2014. <https://yle.fi/uutiset/3-7348451> (Luettu 9.11.2017.)
- Löyttyniemi, V. 2004. Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli. *Auscultatio Medici*. Akateeminen väitöskirja. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis*; 347, Tampereen yliopisto 2004. <http://acta.uta.fi>. (Luettu 25.11.2017.)
- Marttila, Liisa. 2015. Ura kerronnallisena työnä. Ammattikorkeakoulun opettajat kertojina. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 2058.
- Massumi, B. 2002. *Parables for the virtual: movement, affect, sensation*. Durham & London: Duke University Press.
- Merleau-Ponty, M. 2012. Maurice Merleau-Pontyn julkaisematon kirjoitus – Filosofin katsaus tuotantoonsa. (suom. M. Luoto) Teoksessa M. Luoto & T. Roinila (toim.) *Maurice Merleau-Ponty – Filosofisia kirjoituksia*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 59–111.
- Muja, N. & Appelbaum, S. H. 2012. Cognitive and affective processes underlying career change. *Career Development International*. 17(7), 683–701.
- Mäkikoskela, R. 2007. Kokonaisvaltaisen maailmassaolijan vuorovaikutuksellinen kasvaminen ja oppiminen. *Aikuiskasvatus* 27(4), 312–319.
- Nikkola, T. & Harni, E. 2015. Sisäistyneet ristiriidat, tunnetyö ja tietotyöläissubjektiviteetin rakentuminen. *Aikuiskasvatus* 35(4), 244–253.

Nori, H. 2011. Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenaloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa. Turku: Turun yliopisto.

Nori, H. & Mäkinen-Streng, M. 2017. Koulutukseen valikoituminen, kiinnittyminen ja sosialisatio. Teoksessa M. Murtonen (toim.) Opettajana yliopistolla. Korkeakoulupedagogiikan perusteet. Tampere: Vastapaino, 318–347.

Nykyri, T. 1998. Naisen viha. SoPhi 24 Jyväskylän yliopisto.

Näre, S. 1999. Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä. Teoksessa S. Näre (toim.) Tunteiden sosiologiaa I Elämyksiä ja läheisyyttä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Oinas, E. 1998. Ruumiillisuuden sosiologiaa. Teoksessa K. Koskinen (toim.) Sosiologisia karttalehtiä. Matkaopas yhteiskunnan tutkimiseen. Tampere: Vastapaino, 181–190.

Onnismaa, J. & Pasanen, H. 2015. Identiteetit markkinoilla. Teoksessa K. Brunila, J. Onnismaa & H. Pasanen (toim.) Koko elämä töihin. Koulutus tietokykykapitalismissa. Tampere: Vastapaino, 245–268.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Korkeakoulujen opiskelijavalintojen kehittämisen toimenpiteet 2017–2020. http://minedu.fi/documents/1410845/4154572/Korkeakoulujen+opiskelijavalintojen+kehittämisen+toimenpiteet_20170817.pdf/09af5b53-2658-4866-8a4e-c6aeda33be84 (Luettu 11.1.2018.)

Parviainen, J., Kinnunen, T. & Kortelainen, I. 2016. Johdatus työruumiin tutkimukseen. Teoksessa J. Parviainen, T. Kinnunen & I. Kortelainen (toim.) Ruumiillisuus ja työelämä. Työruumis jälkiteollisessa taloudessa. Tampere: Vastapaino, 9–25.

Pääkkönen, S. 2017. Tutkija: Työelämän muutos on hurjaa, mutta sen ansiosta suomalainen työelämä on nyt Euroopan huippua. Helsingin Sanomat 22.1.2017 <https://www.hs.fi/ura/art-2000005053920.html> (Luettu 11.11.2017.)

Rikala, S. 2013. Työssä uupuvat naiset ja masennus. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1854. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

- Rokkonen, L. A. 2015. Moratorio. Teoksessa E. Jokinen & J. Venäläinen (toim.) Prekarisaatio ja affekti. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 118, 113–133.
- Räsänen, K. & Trux, M.-L. 2012. Työkirja. Ammattilaisen paluu. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Salo, U.-M. 2015. Simsalabim ja sisällönanalyysi. Teoksessa S. Aaltonen & R. Högbacka (toim.) Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja: 164. Tampere: Tampere University Press, 166–190.
- Saresma, T. 2010. Kokemuksen houkutus. Teoksessa T. Saresma, U.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 59–74.
- Satama, S. 2017. Capturing movement that evades the eye: A sensory ethnography of the 'hidden' qualities of embodied agency in professional dance. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja - Annales Universitatis Turkuensis E 16.
- Siltala, J. 2017. Keskiluokan nousu, lasku ja pelot. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Siltamäki, T. 2017. "Mä en jotenkin oo löytänyt mun omaa juttua" – Ja entäs sitten? Yle 29.12.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9995202> (Luettu 11.1.2018.)
- Simpson, B. & Carroll, B. 2008. Re-viewing 'role' in processes of identity construction. *Organization* 15(1), 29–50.
- Strati, A. & deMontoux, P. G. 2002. Introduction: organizing aesthetics. *Human Relations* 55(7), 755–766.
- Sitra 2017. Työelämä tutkimus. https://media.sitra.fi/2017/05/16144238/Sitra-Ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4n-tutkimus-2017-FINAL_sitrafi_PDF.pdf ja <https://www.sitra.fi/uutiset/tyoelamatutkimus-2017-yli-puolet-suomalaisista-vah-tanut-ammattia-tai-alaa/> (Luettu 21.7.2017.)
- Tannen, D. 1993. What's in a frame? Surface evidence for underlying expectations. Teoksessa D. Tannen (toim.) Framing in discourse. Oxford: Oxford University Press, 14–56.

Tiilikka, T., Aaltonen T. & Palukka, H. 2011. Lääkäriä vuokratyössä. Näköaloja koulutukseen ja oppimiseen. Teoksessa A. Laiho & T. Ruoholinna (toim.) Terveystieteiden ammatit ja koulutus. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 180–201.

Tilastokeskus 2013. Työolotutkimus http://www.stat.fi/til/tyoolot/2013/tyoolot_2013_2014-11-26_tie_001_fi.html (Luettu: 11.11.2017.)

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009. Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä. 2009. <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa> (Luettu 11.11.2017.)

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf (Luettu 23.12.2016.)

Ubaud, A. 2018. Kuka tekee valintasi? Helsingin Sanomat 27.1.2018.

Vachhani, S. J. 2006. The death of a salesman? An exploration into the discursive production of sales identities. *Culture and Organization* 12 (3), 249–264.

Vahtera, S. 2017. Uusiin saappaisiin. ”Ennen ja jälkeen” uuden ammatin ja uran Tutkimusraportti. <https://www.sak.fi/aineistot/julkaisut/mahdollisuuksien-aika/uusiin-saappaisiin--ennen-ja-jalkeen-uuden-ammatin-2017-06-27> (Luettu 10.11.2017.)

Vainio, A. 2018. Huolet pois pedistä. Helsingin Sanomat 11.1.2018.

Valkonen, J. & Valkonen, S. 2014. Uskottavat safariruumiit: sukupuoli ja ruumiillisuus palvelutuotetaitoina Lapin safariturismissa. *Työelämän tutkimus* 12(3), 244–256.

Valtavaara, M. 2017. Alan vaihtaminen aikuisena on entistä vaikeampaa – Hille Häkkinen sai ’kirkkaan halun’ ryhtyä kolmikymppisenä arkkitehdiksi. Helsingin Sanomat 18.4.2017.

Virno, P. 2006. Väen kielioppi: ehdotus analyysiksi nykypäivän elämänmuodoista. Helsinki: Tutkijaliitto.

LIITTEET

Liite I, Alkuperäinen haastattelurunko

A) Aikaisempi ammatillinen identiteetti

1. Kerro aiemmasta ammatistasi.
2. Kuvaile aiempaa ammatillista identiteettiäsi.
3. Miksi valitsit kyseisen ammatin?
4. Mistä pidit/ et pitänyt kyseisessä ammatissa?
5. Miltä kyseisessä ammatissa toimiminen tuntui?
6. Mitä piti osata ja millainen piti olla?
7. Kuvaile, millaista elämää elit toimiessasi aiemmassa ammatissasi. Kerro työn ja vapaa-ajan suhteesta toisiinsa, miten pukeuduit, millaiset elintavat sinulla oli, mm. syöminen, nukkuminen, liikkuminen.
8. Miten jaksot työssäsi?

B) Alanvaihto

1. Kerro niistä olosuhteista, mitkä saivat sinut ajattelemaan alanvaihtoa. Mitkä asiat siihen vaikuttivat?
2. Liittyikö alanvaihtoon jokin käännekohta? Kerro lisää niistä olosuhteista ja tuntemuksistasi. Pystytkö palauttamaan mieleen, jonkin muiston, milloin varsinkin tuntui siltä, että haluat vaihtaa alaa? Kerro siitä.
3. Millaisia erilaisia vaiheita muutosprosessissasi oli? Kuvaile tuntemuksiasi. Missä vaiheessa olet nyt?
4. Kuinka kauan muutosprosessi kesti? Vai onko se vielä kesken?
5. Mistä sait rohkeutta vaihtaa alaa?
6. Miten ratkaisuusi suhtauduttiin?

C) Uuden alan tuntemukset

1. Miksi valitsit juuri tämän koulutuksen ja alan?
2. Mitkä tekijät vahvistivat valintaasi?

3. Törmäsitkö sellaisiin tekijöihin, jotka yrittivät viedä sinua takaisin vanhalle alalle tai jarruttaa alanvaihtoa?
4. Miten identiteettisi on lähtenyt rakentumaan tämän koulutuksen myötä?
5. Jos olet työskennellyt uudella alalla, kerro siitä.
6. Kuvaile muutosta aikaisemmasta alastasi nykyiseen.
7. Miten koet työsi haasteellisuuden verrattuna aiempaan alaasi?
8. Mitä hyötyä aikaisemmasta ammatistasi on uudella alalla?
9. Onko aikaisemmasta ammatistasi jotain haittaa uudella alalla?
10. Mitä haluaisit säilyttää aiemmasta ammatillisesta identiteetistäsi?

D) Uuden uran sopivuus elämän palapeliin

1. Miten katsot selvinneesi alanvaihdosta?
2. Miltä urakehityksesi näyttää tällä hetkellä arvioituna?
3. Mitä uusia taitoja olet oppinut tai joutunut oppimaan alanvaihdon myötä?
4. Onko jotain, mistä olet joutunut poisopettelemaan tai päästämään irti alanvaihdon myötä?
5. Mitä olet oppinut elämästä tämän alanvaihdon myötä?
6. Miten olet muuttunut ihmisenä/ kollegana tämän prosessin myötä?
7. Mitä uusia puolia nykyinen ala on tuonut sinussa esiin?
8. Koetko, että arvosi tai uskomuksesi olisivat muuttuneet alanvaihdon myötä? Miten?
9. Miten perhe suhtautuu nyt? Muut läheiset? (Kollegat?)
10. Voisitko kuvitella palaavasi vanhaan ammattiisi?
11. Onko alanvaihto ollut helppo vai vaikea prosessi? (Mikä siinä on ollut vaikeinta?)
12. Miltä elämä tuntuu tällä hetkellä?
13. Kerro nykyisestä elämäntyylistäsi ja elintavoistasi.
14. Olisiko alanvaihto toteutunut samalla tavalla, jos olisit ollut mies/ nainen?

15. Pystytkö kuvailemaan, miten tarve vaihtaa alaa ja alanvaihtoprosessi on ilmennyt kehossasi? Näetkö, että kehosi olisi esim. jollain tavalla rajoittanut tai mahdollistanut alanvaihtoa?
16. Mitä sanoisit alanvaihtoa harkitsevalle?
17. Metafora: Alanvaihtamiseni on ollut kuin...

Liite II, Kirje haastateltavien rekrytoimiseen

Hei!

Olen kasvatustieteen opiskelija Turun yliopistossa ja teen pro gradu -tutkimusta alanvaihtajista. Gradun työnimenä on *Ammatillisen identiteetin muutos ruumiillisena prosessina*. Tarkemmin sanottuna selvitän teema-haastattelun keinoin alanvaihtajien tuntemuksia ammatillisen identiteetin muuttumisesta. Olisiko sinulla mahdollista osallistua tutkimukseeni? Olet etsimäni henkilö, jos

- opiskelet kasvatustieteiden tiedekunnassa päätoimisesti tai olet jo valmistunut
- olet ollut tätä ennen työelämässä ja sinulla on tähän liittyen ollut aikaisempi ammatillinen identiteetti
- koet itsesi alanvaihtajaksi

Olen myös kiitollinen, jos voit vinkata tutkimukseeni sopivista henkilöistä. Tutkimus antaa tärkeää tietoa alanvaihtajista ja alanvaihdosta aikuiskoulutukseen ja uraohjaukseen, työvoimapolitiikkaan sekä alanvaihtoa harkitseville. Sinua itseäsi tutkimukseen osallistuminen voi auttaa jäsentämään kokemuksiasi uudella tavalla. Työni ohjaajana toimii yliopistonlehtori Anne Laiho.

Jos kiinnostuit, toivon, että olisit yhteydessä minuun haastatteluajankohdan sopimiseksi tammikuun 20. päivään mennessä. Haastatteluun on hyvä varata 1-2 tuntia. Minulla on varattavissa sekä päivä- että ilta-aikoja, ja haastattelu voidaan pitää kätevästi Educariumin kirjaston työhuoneissa tai seminaarihuoneissa. Tutkittavien anonymiteetin säilyttäminen on minulle luonnollisesti tärkeä asia.

Talvisin terveisin ja jo etukäteen tärkeästä panoksestasi kiittäen,

Mirva Heikkilä

mimiel@utu.fi, 045-3267367

Liite III, Ohje alanvaihtokirjoitelmaa varten

Kirjoita alanvaihdostasi vapaamuotoisesti, sanoja säästämättä. Kirjoitelman pituudelle ei ole minimiä eikä maksimia. Voit käyttää alla olevaa runkoa, mutta tärkeintä on, että kirjoitat niin kuin itsestäsi hyvältä tuntuu.

- Lähde liikkeelle aikaisemmasta ammatistasi ja siihen liittyvistä tuntemuksista. Mieluusti myös kuulisin, miksi valitsit kyseisen ammatin. Jos haluat, voit vaihtoehtoisesti lähteä liikkeelle jo lapsuudenkodistasi, sen ilma-
piiristä ja arvomaailmasta.
- Seuraavaksi voit kertoa niistä olosuhteista, joissa aloit pohtia alanvaihtoa tai alanvaihto tuli muuten ajankohtaiseksi. Kerro, mistä sait rohkeutta vaihtaa alaa ja toisaalta mikä tuntui hankalalta. Onko alanvaihdossasi ollut jokin käännekohta – millainen?
- Kerro sitten, miltä uusi ala on tuntunut. Kuvaile kokemaasi muutosta. Onko fyysisessä olotilassasi, ulkoisessa olemuksessasi, elämäntavoissasi tai elämäntyylyssäsi tapahtunut muutoksia alanvaihdon myötä?
- Miten katsot selvinneesi alanvaihdosta ja mitä olet oppinut elämästä alanvaihdon myötä?
- Millainen metafora kuvaisi alanvaihtoasi? Entä mitä sanoisit alanvaihtoa harkitsevalle?

Lähetä kirjoitelmasi minulle sähköpostitse tammikuun 2017 loppuun mennessä. Kerro myös syntymävuotesi. Kaikki kirjoitelmat käsitellään luottamuksellisesti. Olen äärettömän kiitollinen ajastasi ja vaivannäöstäsi!

Parhain terveisin,

Mirva

Liite IV, Ote analyysitaulukosta

TUNTEMUKSET	H1 ANNA	H2 BIRGITTA	H3 CECILIA
2) Väli-tilan tuntemukset (epävarmuus, pelko, kärsimys, haavoittuvuus)	vellova tila, vellova epätietoisuus tulevaisuudesta kun sä et oo mihinkään sidoksissa, mä en voinu olla siin irrallisessa tilassa	vitsi kun tää oliskin valmis et kunpa tää oliskin tässä tää homma mut sit taas ymmärtää ettei se oo mahdollista	se suuri palo jotain kohtaan puuttu ni se oli sit et mitäs täs nyt et olisinko tänään maalari tänään et kylmä aika pitkään kypsyttelin tätä tai et siin kesti vähän et löysin sen
	mä olin siin irtonaisessa tilassa kun mä en tiennyt mitä mä teen ja pääseks mä opiskelamaan	kauhee synty kun ihminen haluaa kehittyä (naurua)	mä en kuitenkaan ollut yliopistos kirjoilla ni siinä ei ollut mitään taetta et se vie mua yhtään minnekään niinku kaivaa sitä motivaatio
	turvaton olo, ihminen kaipaa et se kuuluu johonkin	äidin syyllisyys kaikesta	pääsykokeet oli mulle aika iso mörkö ja mä aattelin et mä oon tehnyt jo niin paljon duunii
	pelotti alottaa alusta, kun olin elänyt sellaisessa maailmassa missä rakennetaan uraa ja ammatti-identiteettiä	siinä kirjastosta lähtemisessä on vielä arkoja paikkoja, mä en oo itsekkään uskaltanut kattoo kaikkea sitä	mä muistan semmosen tunteen kun mä jäin äitiyslomalantista ja kun se oli kumminkin niinku aika hektistä se työelämä ja semmost et meni myöhään ne illat ni muistan semmosen tunteen et istuin bussissa ja tuijotin pimeyteen et mitä järkeä täs on et

			eihän täs oo mitään järkee
	se on haavoittuva prosessi ennen kuin on päässy liikenteseen	pettymys kun en ollutkaan löytänyt omaani mitä teen loppuelämäni	oli ihan mielettömän kaunist ja mä muistan semmosen tunteen et vitsit et mä niinku nään nää asiat, et mä pidän tota pientä poikaa kädest ja mä nään nää kaikki on varmaan ollu tässä mut mä en oo nähny niit mo- neen vuoteen
	kun mä kävin yo-kylässä mä järkytyin ja lähdin itkien pois, se olotila oli hirvee	selviäks mä täst kaikesta, onks mul kykyä tähän, oonks mä liian vanha tähän	et ah! elämä! et sai elämän sen sijaan et mä tein jolleki jotain minkä mä koin vääräks ni se oli sellanen tosi herättävä kokemus et sellanen onnellinen hetki
	mä päätin että tää on se mun vuosi, nyt mä teen sen	tää on tietysti pitkä pitkä prosessi tää mun alanvaihto	
	mä koitin olla ajattelematta sitä että se on loppumassa, nyt mä vaan painan tätä hetkeä		
	mä koin sellasen väli-tilan, et mikä mä oon, et apua jos mun pitää laittaa johonki et mikä mä oon		

Liite V, Ote analyysistä

Turkoosilla maalattu teksti: tuntemuksia

Lihavoitu teksti: odotuksen osoittimia

Kursivoitu teksti: kerronnallisuuden luokittelua Hyvärisen (2013) mukaan sekä toistot, jotka ovat odotuksen osoittimia

no silloin kun mä olin töissä siel Myymäläs ni silloin sitä niinku hetkel-
lisesti **kadotti itensä et lähti** niinku **mukaan siihen maailmaan**
(toistoa).

vahvistaminen: se oli tosi semmonen **imuien** maailma et se vetäs
sut *(toistoa)*

ja sit kun sult odotettiin kumminki niinku tietynlaisii juttui tietynlaist
käyttäytymist ni **kyl** mä tota kyl mä jossain kohtaa **heräsin** niinku
tavallaan .

selittäminen: se oli kyl jo aika pian sen alun jälkeen

et **enhän** mä oo tällanen niinku et tavallaan

selittäminen: **se et millon mä alotin siellä ja millanen mä olin siellä**
ni seki tavallaan muuttu siel matkan varrella *(tulkintaa)*

vahvistaminen: et **kyl** mä tein semmosen **korjausliikkeen** jo siel ol-
lessani et mä jollain tapaa .. et ei saa kadottaa sitä itseään *(toistoa)*

vaik .. *(poisjättö)* sille **tosi** pinnalliselle maailmalle oli **tosi** kova

Liite VI, Kirje haastateltaville 25.11.2017

Hei haastateltavani!

Lupasin laittaa sähköpostia graduni etenemisestä ja nyt työ on siinä muodossa, että uskallan kertoa siitä jotain teille haastateltaville! Työni on ollut aivan huikea matka urasiirtymätuntemusten tutkimiseen ja olen saanut siitä ohjaajaltani hyvää palautetta. Olen menossa helmikuussa esittelemään työtä Aikuiskasvatuksen tutkimuspäiville ja jatkotutkimussuunnitelmanikin liittyvät samaan aiheeseen. Tästä kaikesta iso kiitos sinulle – ilman sinua ja lupautumistasi tällaiseen elämäkerrallis-refleksiiviseen haastatteluun tutkimusta ei olisi olemassa!

Seuraavassa kerron hiukan tutkimuksesta ja anonymiteetistä. Valitsin tekemästäni kymmenestä haastattelusta kolme, jotka tuntuivat tutkimuskysymyksiäni kannalta hedelmällisimmiltä. Sinun haastattelusi on siis yksi näistä. Tutkimuksen nimi on *Ura siirtymä tuntemuksina ja ruumiillisena kasvuprosessina: irtoaminen, puhdistuminen, tuleminen*, ja tämä on luultavasti myös lopullinen nimi. Tutkimuskysymykseksi muotoutui lopulta: *Miltä urasiirtymä psykofyysisesti tuntuu?* Tutkimukseni yleisenä tavoitteena on lisätä ymmärrystä urasiirtymästä kokonaisvaltaisena, affektiivisena (=tunneperoisena) ja yhteiskunnallisena ilmiönä.

Lähestyin aineistoa ensinnäkin ruumiillisuuden näkökulmasta kiinnittämällä huomiota kohtiin, joissa te haastateltavani puhuitte väljästi ottaen jonkinlaisista tuntemuksista. Lisäksi panin merkille kohtia, joissa te vaikutitte tekevän identiteettityötä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa tai suhteessa ei-ruumiillisiin toimijoihin. Tämän jälkeen tarkastelin aineistoa kerronnallisuuden näkökulmasta. Paikansin, missä kohdissa kertomuksia ylipäättään oli ja kuinka tiheää kerrontaa ne edustivat. Käytin hyväksi sosiologi Matti Hyvärisen kehittämää odotusanalyysia, joka on saanut alkunsa kielitieteilijä Deborah Tannenin ajatuksista. Odotusanalyysissä pyritään paikantamaan erilaisten odotusten osoittimien perusteella kohtia, joissa kertoja neuvottelee kerrottujen tapahtumien ja kyseisiä tapahtumia koskevien kulttuuristen odotusten välillä. Odotusten osoittimia, näitä kielellisiä merkkejä, voivat olla esimerkiksi poisjätto, toisto, korjaus, paluu kronologiassa, kieltomuodot ja arvioiva kieli.

Tulososion aluksi esittelen teidät kolme haastateltavaani. Olen yrittänyt tiivistää teidän elämäntarinastanne tutkimukseni kannalta mielestäni olennaisen. Tutkimuksen hengen mukaisesti myös tunteet ja tuntemukset ovat olennainen osa kuvauksia. Yleisesti ottaen kerron, että haastateltavat olivat 35–45 -vuotiaita. Nimet ja aineistositaattien tunnustettavat osat on muutettu. Otathan yhteyttä, mikäli jokin asia on sanottu jotenkin kummallisesti tai ei pidä paikkaansa, niin korjaan kuvausta! (Preesensin käytöstä ei muuten kannata hämääntyä: en väitä, että asia olisi näin edelleen, vaan että haastatteluhetkellä asia oli näin.) Tulososiossa olen käyttänyt haastateltavien sitaatteja havainnollistamaan tuloksia sekä tekemääni analyysia. Tällöin saatan eritellä kertomuksia pikkutarkasti sana sanalta. Tämä saattaa tuntua sinusta hassulta, ja siksi haluan kertoa siitä jo nyt. ☺

Kerron vielä muutaman sanan tuloksista. Korkeakoulutetun ja toimihenkilönä työskennelleen urasiirtymä luokan- tai erityisopettajaksi jäsenyksi ruumiilliseksi tiloiksi, joita ovat aiemmasta ammatillisesta identiteetistä irtoaminen, välitilaan liittyvä puhdistuminen sekä joksikin uudeksi ja erilaiseksi tuleminen. Ura siirtymään liittyy myös aikaisemman identiteetin tahallista romuttamista sekä uusien identiteettien tunnustelua, mikä voi olla sekä voimaannuttavaa että haavoittavaa. Ruumis voidaan nähdä muutokseen vievien ja muutosta vastustavien voimien kohtaamispaikkana. Ristiriidat hämmentävät ja tuntuvat kokonaisvaltaisesti. Viime kädessä muutos ja muutoksen vastustus kuitenkin kohtaavat.

Ihmisruumis sisältää molemmat, eivätkä ne pysty pidemmän päälle välttelemään toisi-
aan, vaan ruumiin on otettava kantaa, valittava reitit ja rutiinit. Työni ottaa kantaa työelä-
män subjektivoitumiseen ja henkilökohtaistumiseen. Vaikka nämä voivat olla vaarallisia-
kin ilmiöitä, väitän tutkimukseni perusteella, että itseä aidosti kyetään löytämään uuden
koulutuksen ja työn avulla.

Graduni valmistuu alkuvuodesta
ja lähetän sen tällöin myös sinulle.
Nyt toivotan mukavaa joulun odo-
tusta. Ollaan kuulolla!

Mirva

